

การศึกษาวิเคราะห์อานุปุพพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
**AN ANALYTICAL STUDY OF ANUPUBBIKATHĀ
IN THE TIPITAKA**

พระครูสุนทรขันตริต (คำนึ่ง ขนติพโล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การศึกษาวิเคราะห์อนุப்புพิภพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระครูสุนทรขันตริต (คำนึ่ง ขนตฺพิโล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

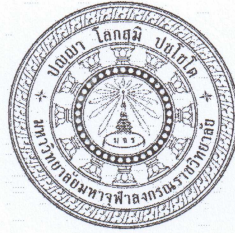
An Analytical Study of Anupubbikathā in the Tipitaka

Phrakhru Sunthornkantirat (Khamnung Khantibalo)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
Buddhist Studies

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“การศึกษาวិเคราะห์อนุพุทธิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

ประธานกรรมการ

(พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(รศ. ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

กรรมการ

(ผศ. (พิเศษ) ดร. ปกรณ์ มหากันธา)

กรรมการ

(พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระอธิการสมนึก จรโณ, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ. (พิเศษ) ดร. ปกรณ์ มหากันธา

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูสุนทรขันตริต)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาวิเคราะห์ห่อนุบุพพิภกาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- ผู้วิจัย** : พระครูสุนทรขันตริต (คำนึ่ง ขนติพโล)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร., ป.ธ. ๕, พธ.บ. (บริหารการศึกษา), กศ.ม (บริหารการศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 - : พระอธิการสมนึก จรโณ, ดร., พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), พธ.ม. (พุทธศาสตรศึกษา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ห่อนุบุพพิภกาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ ๑) เพื่อศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุบุพพิภกา ๒) เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องอนุบุพพิภกาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และ ๓) เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุบุพพิภกาในสังคมปัจจุบัน

ผลการศึกษาพบว่า อนุบุพพิภกา คือพระธรรมเทศนาที่แสดงไปตามลำดับ เพื่อฟอก และขัดเกลาอหยาตัยของผู้ฟัง ให้สะอาด หมดจด และประณีตลึกซึ้งขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก จนจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ ๔ และมีความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์ ประกอบด้วยหลักธรรม ๕ ประการคือ ๑) ทานกถา แสดงเรื่องการทำทานและประโยชน์ของการให้ทาน ๒) สีลกถา แสดงเรื่องการรักษาศีล และประโยชน์ของการรักษาศีล ๓) สัคคกถา แสดงเรื่องสวรรค์อันเป็นผลอันสูงส่งของการทำความดี คือให้ทานและการรักษาศีล ๔) กามาทินวกถา แสดงเรื่องโทษของการติดอยู่ในกามคือโลกียสุข สุขแบบทางโลกซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ยั่งยืนคงทนถาวร และ ๕) เนกขัมมานิสังสกถา แสดงเรื่องอันสูงส่งของการออกจากกามอันเป็นโลกุตระสุข คือสุขทางธรรม อันเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้และดีงาม

ในการแสดงอนุบุพพิภกาส่วนใหญ่พระพุทธเจ้าจะแสดงแก่คฤหัสถ์ หรือฆราวาส (ผู้ครองเรือน) เพราะการแสดงอนุบุพพิภกาจะเน้นการสอนไปที่ผู้ครองเรือนมากกว่าที่จะเป็นบรรพชิต เพราะอนุบุพพิภกามีเนื้อหาของทาน การรักษาศีล สวรรค์ โทษของกาม และเนกขัมมะ ซึ่งส่วนใหญ่ฆราวาสจะมีโอกาสได้ประสบพบเจอมากกว่าบรรพชิต

และในงานวิจัยนี้ได้วิเคราะห์การประยุกต์แนวทางในการสอนเรื่องอนุบุพพิภกา พร้อมทั้งเสนอแนะวิธีการสอนเรื่อง ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาทินวกถา และเนกขัมมานิสังสกถาในสังคมยุคปัจจุบัน

Thesis Title	: An Analytical Study of Anupubbikathā in the Tipitaka
Researcher	: Phrakhu Sunthornkantirat (Khamnung Khantibalo)
Degree	: Master of Arts (Buddhist Studies)
Thesis Supervisory Committee	
	: Phrakru Sirisutanuyut, Asst. Prof. Dr., B.A. (Educational Administration), M.A. (Education Administration), Ph.D. (Buddhist Studies)
	: Phra Athikan Somnuek Carano, Dr., B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
Date of Graduation	: March 8, 2019

Abstract

This thesis entitled “An Analytical Study of Anupubbikathā in the Tipitaka”. The objectives of this research as follows: 1) to study the basic knowledge about teaching of Anupubbikathā, 2) to study the teachings of Anupubbikathā in the Tipitaka, and 3) to analyze the teachings application of Anupubbikathā in today’s society.

The study found that Anupubbikathā is Buddhist sermon shown respectively for purifying and refining the hospitality of listeners to be clean, pure and neat deeply into layers from easy to difficult until the mind of listeners are ready to listen to Four Noble Truths and understanding in Dhamma of Ultimate Truth which consists of 5 principles: 1) Dānakathā is to show the giving and the benefit of giving, 2) Sīlakathā is to show the maintaining the precepts and the benefit of precepts, 3) Saggakathā is the show the heaven as a result of good deeds that is to give and maintain the precepts, 4) Kāmādīnavakathā is to show the demerit of sexual attachment that is worldly pleasure (Lōkīya), and 5) Nekkhammānisamsakathā is to show the merit result of leaving sex that is supermandane or Dhamma happiness(Lōkuttara) and true and good thing.

In this show of Anupubbikathā, most of Buddha will show to the householders or laypeople. The showing of Anupubbikathā will focus on the teaching to the householders more than who will be Buddhist monks because Anupubbikathā has the content of giving, maintaining the precepts, the heaven, the punishment of eroticism and renunciation (Nekkhamma). That most of laymen will have the opportunity to experience more than the Buddhist monks.

And this research analyzed the application for teaching guideline of Anupubbikathā as well as suggestion for teaching methods about Dānakathā, Sīlakathā, Saggakathā, Kāmādīnavakathā and Nekkhammānisamsakathā in today’s society.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จลงด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ดังต่อไปนี้ ขอขอบพระคุณ พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ. ดร. ประธานคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ขอกราบขอบพระคุณพระครูสิริสุตานุยุต, ผศ. ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน พระอธิการสมนึก จรรย์, ดร. ที่กรุณาได้รับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และคณาจารย์ของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนทุกท่านที่ให้ ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็น และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้จนเสร็จสมบูรณ์จน เป็นที่สำเร็จด้วยดี

ขอขอบพระคุณเพื่อนสหธรรมิก เพื่อนพระนิสิต และเพื่อน ๆ หลักสูตรพุทธศาสตร มหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา รุ่นที่ ๓ ของวิทยาลัยสงฆ์ลำพูนทุกท่าน ที่ให้กำลังใจและช่วยเหลือ ทุกอย่างมาอย่างดียิ่ง ให้คำปรึกษาและร่วมกิจกรรมการเรียนรู้มาอย่างอบอุ่น

ขอกราบขอบพระคุณบูรพาจารย์ ตลอดจนครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาท ความรู้ให้มาโดยตลอด กับทุกท่านผู้เป็นเจ้าของตำราทุกเล่ม ที่ทำให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าและ เขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จ

คุณงามความดีอันจะพึงเกิดพึงมีของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอน้อมถวายบูชาคุณพระ รัตนตรัย และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระครูสุนทรขันติรัตน์ (คำนิง ขนติพโล)

๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๐
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๑
บทที่ ๒ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุปัพพิกถา	๑๒
๒.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอนุปัพพิกถา	๑๒
๒.๑.๑ ความหมายของอนุปัพพิกถาตามรูปศัพท์	๑๒
๒.๑.๒ ความหมายของอนุปัพพิกถาในพระไตรปิฎก	๑๓
๒.๑.๓ ความหมายของอนุปัพพิกถาในอรรถกถา	๑๔
๒.๑.๔ ความหมายของอนุปัพพิกถาในพจนานุกรม	๑๕
๒.๑.๕ ความหมายของอนุปัพพิกถาตามทัศนะของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา	๑๖
๒.๒ สาระสำคัญของอนุปัพพิกถา ๕	๑๘
๒.๒.๑ ทานกถา	๑๙
๒.๒.๒ สीलกถา	๒๖
๒.๒.๓ สักคกถา	๓๖
๒.๒.๔ กามาทีนวกถา	๔๒
๒.๒.๕ เนกขัมมานิสังสกถา	๔๔
๒.๓ รูปแบบการแสดงอนุปัพพิกถา	๔๗
๒.๓.๑ ตรวจสอบความพร้อมของผู้รับฟัง	๔๘

๒.๓.๒ แก้ไขปัญหา	๔๙
๒.๓.๓ ตรวจสอบศรัทธา	๔๙
๒.๓.๔ แสดงอนุப்புพิกถา	๕๐
๓.๓.๕ ตรวจสอบความพร้อมของจิต	๕๐
๒.๓.๖ แสดงอริยสัง ๔	๕๑
๒.๓.๗ บรรพชา	๕๑
๒.๓.๘ แสดงธรรมมีกถา	๕๒
๒.๔ วิธีการแสดงอนุப்புพิกถา	๕๓
๒.๔.๑ อนุப்புพิกถาแสดงตามลำดับ ครบทั้ง ๕ เรื่อง	๕๓
๒.๔.๒ อนุப்புพิกถาแสดงไม่ครบทั้ง ๕ เรื่อง	๕๔
๒.๔.๓ อนุப்புพิกถาแสดงไม่ตามลำดับก่อนหลัง	๕๕
บทที่ ๓ คำสอนเรื่องอนุப்புพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๕๗
๓.๑ หลักการแสดงอนุப்புพิกถาธรรมของพระพุทธเจ้า	๕๘
๓.๑.๑ ทานกถา	๕๙
๓.๑.๒ สีลกถา	๖๐
๓.๑.๓ สัจจกถา	๖๒
๓.๑.๔ กามาทีนวกถา	๖๗
๓.๑.๕ เนกขัมมานิสังสกถา	๖๗
๓.๒ แนวทางการแสดงอนุப்புพิกถาของพระพุทธเจ้า	๖๘
๓.๒.๑ กลุ่มผู้เบื่อน่ายในการครองเรือน	๖๙
๓.๒.๒ กลุ่มผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า	๖๙
๓.๒.๓ กลุ่มผู้มีความศรัทธาในพระรัตนตรัย	๗๐
๓.๒.๔ กลุ่มผู้มีความเชื่อเดิมและนับถือศาสนาอื่น	๗๐
๓.๓ การแสดงอนุப்புพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๗๑
๓.๓.๑ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกถาโปรดยสะกุลบุตร บิดามารดา อดีตภรรยา พร้อมทั้งสหายของยสะกุลบุตรอีก ๕๔ คน	๗๒
๓.๓.๒ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกถาโปรดเมณฑกเศรษฐี พร้อมครอบครัวและบริวาร	๗๔
๓.๓.๓ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกถาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร พร้อมทั้งชาวเมืองมคธ ๑๒ นหุต	๗๔
๓.๓.๔ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกถาโปรดโรชะมัลลกะษัตริย์	๗๕
๓.๓.๕ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกถาโปรดเพลัญฐกัจจानะพราหมณ์	๗๕
๓.๓.๖ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกถาโปรดสีหเสนาบดี	๗๕
๓.๓.๗ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกถาโปรดอนาถปิณฑิกเศรษฐี	๗๖

๓.๓.๘ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกษาโปรดภัททวัศศิษย์ ๓๐ คน	๗๖
๓.๓.๙ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกษาโปรดโปกขรชาติพราหมณ์	๗๗
๓.๓.๑๐ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกษาโปรดกุกุทัณฑ์พราหมณ์	๗๗
๓.๓.๑๑ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกษาโปรดพรหมายูพราหมณ์	๗๘
๓.๓.๑๒ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกษาโปรดอุบาลีคหบดี	๗๘
๓.๔ ผลของการแสดงอนุப்புพิกษาของพระพุทธเจ้า	๗๙

บทที่ ๔ วิเคราะห์การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุப்புพิกษาในสังคมปัจจุบัน	๘๑
๔.๑ แนวคิดการประยุกต์ใช้อนุப்புพิกษาในยุคปัจจุบัน	๘๒
๔.๑.๑ การประยุกต์อนุப்புพิกษาเพื่อบุรณาการกับประโยชน์ ๓	๘๒
๔.๑.๒ การประยุกต์อนุப்புพิกษาสู่หลักดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน	๘๓
๔.๑.๓ การประยุกต์ใช้ ทานกถา สীগถา และเนกขัมมานิสังกถา ในยุคปัจจุบัน	๘๓
๔.๒ วิเคราะห์การสอนอนุப்புพิกษาในสังคมยุคปัจจุบัน	๘๓
๔.๒.๑ การให้ทานในยุคปัจจุบัน	๘๕
๔.๒.๒ การรักษาศีลในยุคปัจจุบัน	๙๘
๔.๒.๓ การสอนเรื่องสวรรค์ในยุคปัจจุบัน	๑๐๗
๔.๒.๔ การบวช ความสุขทางธรรมในยุคปัจจุบัน	๑๑๒

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๑๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๖
๕.๑.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุப்புพิกษา	๑๑๖
๕.๑.๒ คำสอนเรื่องอนุப்புพิกษาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๑๑๗
๕.๑.๓ วิเคราะห์การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุப்புพิกษาในสังคมปัจจุบัน	๑๑๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๒
๕.๒.๑ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	๑๒๒

บรรณานุกรม **๑๒๓**

ประวัติผู้วิจัย **๑๒๗**

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้ง เล่ม/ข้อที่/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๗/๑๙๔. หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๓๗ หน้า ๑๙๔ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ส่วนในการอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถา การใช้อักษรย่อคัมภีร์อรรถกถา จะแจ้งคัมภีร์/ลำดับเล่ม/ข้อ/หน้า เช่น ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๗๖/๒๔๐ หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงคลวิลาสินี สีลกขณธวคคอกุฎฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๒๔๐ การอ้างอิงอรรถกถาภาษาไทย จะแจ้งตัวเลขประจำเล่มอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เช่น ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๘๙ หมายถึง พระสูตรและอรรถกถาแปล ขุททกนิกาย ธัมมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๒ หน้า ๘๙ ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๕๒๕ ตามลำดับดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อูปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.สพ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)

อง.อฎก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จตุกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.เอกาทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกาทสกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.วิสตี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิสตีนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ตีสตี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ตีสตีนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.จู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิตเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	--------------------------	-----------

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.ม.อ.	(ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย ปปัญจสุทนี มัชฌิมปิณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี อุทานอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.พทุธ.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย มรุตถวิลาสินี พุทธวังสอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.จริยา.อ.	(ไทย)	=	ขุททกนิกาย ปรมัตถทีปนี จริยาปิฎกอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งความรู้แจ้ง มีธรรมคำสอนที่เป็นจริงและสากล โดยมีพระรัตนตรัย เป็นสรณะอันสูงสุด มีความหมายคือ แก้ว,สิ่งมีค่าสูงยิ่ง,สิ่งประเสริฐ ซึ่งคำว่ารัตนะในที่นี้จะหมายถึง พระรัตนตรัย ซึ่งก็คือแก้ว ๓ ดวง อันได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็คือนับถือแก้ว ๓ ดวงนี้ว่ามีคุณ ย่อมจะเป็นที่พึ่งที่ระลึกแก่ตน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการวิเคราะห์ กล่าวคือ เชี่ยวชาญในการวิเคราะห์ทั้งความเป็นจริงและข้อธรรมได้ดีเยี่ยมเป็นพิเศษ เช่น วิเคราะห์จิตได้ละเอียดลอออย่างน่าอัศจรรย์ใจ วิเคราะห์ธรรมะออกเป็นข้อ ๆ อย่างละเอียดสุขุมและประสานสัมพันธ์กันเป็นระบบที่แน่นแฟ้น หากจะพยายามอธิบายธรรมะข้อใดสักข้อหนึ่ง ก็จะต้องอ้างอิงถึงธรรมะข้ออื่น ๆ เกี่ยวโยงไปทั้งระบบ วิธีการวิเคราะห์ธรรมะอย่างนี้ จึงควรยกย่องได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการวิเคราะห์^๑

พระพุทธเจ้าในฐานะที่พระองค์เป็นศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยชนทั้งหลายให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงและสามารถบรรลุธรรมได้ แต่ก็เชื่อว่าทุกคนเมื่อฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วจะบรรลุธรรมเสมอไป เพราะอาศัยบุญบารมีที่สั่งสมมา และปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ เช่นสติปัญญา และกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของผู้ฟังเองมีมากน้อยเพียงใด ก็เป็นปัจจัยสำคัญในการเข้าถึงธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยพระองค์จะเลือกเฟ้นบุคคลที่ทรงจะโปรดและวิธีการในการสอนที่แตกต่างกันออกไป ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงมี อินทรีย์ปริยัตตญาณ และอาสยานุสญาณ^๒ คือพระปรีชาญาณหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ และรู้ถึงอัยาศัยความมุ่งหมายสภาพจิตที่นอนอยู่ของสัตว์ทั้งหลาย รู้ว่าบุคคลที่จะทรงเสด็จไปโปรดนั้น ๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญามากแค่ไหนเพียงใด มีกิเลสอยู่ในระดับไหน และมีความพร้อมที่จะบรรลุธรรมหรือไม่ พระพุทธเจ้าจึงทรงทราบว่สติปัญญาของเวไนยชนมีไม่เท่ากัน ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงแบ่งบุคคลที่จะทรงสอนและรับฟังธรรมจากพระองค์ไว้ ๔ ประเภท^๓ โดยเปรียบเทียบบุคคล

^๑ ธรรมะไทย, ลักษณะเด่นของพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dhammadham.org/buddhism/buddhismhistory.php>, [๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๖๙/๓๙, ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๑๑๑/๑๗๒-๑๗๓.

^๓ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๓/๒๐๒.

ด้วยดอกบัว ๔ เหล่าไว้ว่า ๑) บุคคลผู้บรรลุนิพพานพร้อมกับเวลาที่ท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นอุคฆฏิตัญญู ๒) บุคคลใดเมื่อเขาอธิบายเนื้อความแห่งภชาตโดยย่อให้พิสดารจึงบรรลุนิพพาน บุคคลนี้เรียกว่าผู้เป็นวิปจิตัญญู ๓) บุคคลใดบรรลุนิพพานโดยลำดับอย่างนี้ คือโดยการแสดง การถาม การมนสิการโดยแบบคาย การเสพ การคบ การเข้าไปนั่งใกล้ภัคยาณมิตร บุคคลนี้เรียกว่าผู้เป็นเนยยะ และ ๔) บุคคลใดฟังก็มาก กล่าวก็มาก จำก็มาก บอกสอนก็มาก แต่ไม่ได้บรรลุนิพพานในชาตินั้น บุคคลนี้เรียกว่าผู้เป็นปทปรมะ^๔ เมื่อแบ่งบุคคลออกเป็น ๔ ประเภทดังนี้แล้ว พระพุทธเจ้าจึงทรงเลือกแสดงธรรมให้เหมาะสมกับบุคคลประเภทนั้น ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลแก่พุทธบริษัทของพระองค์ อีกอย่างหนึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนานั้นมีมากมายหลายอย่างด้วยกัน พระพุทธเจ้าจึงต้องทรงเลือกหลักธรรมมาแสดงให้เหมาะสมกับบุคคลประเภทต่าง ๆ ในบรรดาหลักธรรมทั้งหลายมีหลักธรรมในพระพุทธศาสนาประเภทหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งสอน เพื่อยกระดับจิตใจของผู้ประพฤตินให้สูงขึ้นตามลำดับ จนผู้ที่ได้รับการสอนนั้นสามารถประพฤติปฏิบัติตามจนถึงความสิ้นสุดแห่งทุกข์ได้ในที่สุด โดยพระพุทธเจ้าทรงมุ่งสอนจากสิ่งที่ย่างไปหาสิ่งที่ง่าย ทรงสอนจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหานามธรรม ทรงสอนจากสิ่งที่เข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก^๕ พระพุทธเจ้าได้แสดงถึงอนุ ปุพพิกาไว้ว่า “ภควา อนุปุพพิกา กเถสิ เสยยถิทิ ทานกถิ สีสกถิ สคคกถิ กามานิ อาทินิว โอการิ สสิเลสิ เนกขัมเม อานิสสิ ปกาเสสิ”^๖ “พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสอนอนุปุพพิกา คือทรงประกาศ ๑) ทานกถา เรื่องทาน, ๒) สีสกถา เรื่องศีล, ๓) สคคกถา เรื่องสวรรค์, ๔. กามาทินวกถา เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม, ๕) เนกขัมมานิสังสกถา เรื่องอานิสงค์แห่งการออกจากกาม”^๗ เป็นถ้อยคำที่กล่าวโดยลำดับตั้งแต่เบื้องต้นขึ้นไป มี ๕ คือ ทานกถา ถ้อยคำที่พรรณนาทาน, สีสกถา ถ้อยคำที่พรรณนาศีล, สคคกถา ถ้อยคำที่พรรณนาสวรรค์, กามาทินวกถา ถ้อยคำที่พรรณนาอาทินพ คือโทษของกาม, เนกขัมมานิสังสกถา ถ้อยคำที่พรรณนาอานิสงค์ของเนกขัมมะ คือการออกจากกาม^๘ อนุปุพพิกาเป็นแนวการสอนธรรมแบบหลักที่ทรงใช้ทั่วไปหรือใช้เป็นประจำ โดยเฉพาะก่อนทรงแสดงอริยสัจ ๔ กล่าวถึงการคล่องชีวิตดิงามโอบอ้อมอารีช่วยเหลือกันดำรงตนในสุจริตที่เรียกว่าทานและศีล แล้วแสดงชีวิตที่มีความสุขความเอิบอ้อมพร้อมที่เป็นผลของการครองชีวิตดิงามเช่นนั้น จากนั้น แสดงแง่เสียข้อบกพร่อง โทษ ความไม่สมบูรณ์เพียงพอของความสุข ความพร้อมพร้อมเช่นนั้น และในที่สุดแสดงทางออกพร้อมทั้งผลดีต่าง ๆ ของทางออกนั้น เมื่อผู้ฟังมองเห็นผลดีของทางออกนั้นจึงทรงแสดง

^๔ อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๔๘-๑๕๑/๑๘๖-๑๘๗.

^๕ พระมหาวชิรศักดิ์ คานพรม, “การประยุกต์วิธีสอนเรื่องอนุปุพพิกาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^๖ วิ.ม. (บาลี) ๔/๒๖/๒๑.

^๗ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

^๘ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ฉบับรวมเล่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๕.

อริยสัจ ๔ ต่อท้ายเป็นตอนจบ^๙ นับเป็นการแสดงธรรมที่นับเนื่องไปโดยลำดับให้สูงขึ้นจากง่ายไปหายาก เพื่อให้ผู้ฟังได้มองเห็นชัดเจนจนสามารถปล่อยวางความยึดอยู่กับกามคุณได้

นับว่าการแสดงคำสอนแบบอนุพุทธพิกถา มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า และเป็นหลักการสำคัญในการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังปรากฏเป็นหลักฐานในพระไตรปิฎกอยู่หลายคราวด้วยกัน ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยชนพุทธบริษัท ๔ ให้ได้ดวงตาเห็นธรรม เข้าถึงและรู้คำสั่งสอนของพระองค์ที่ได้แสดงไว้ดีแล้วสู่ความสำเร็จสูงสุดในชีวิตได้ตามเป้าหมายของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน

ด้วยความสำคัญและเหตุผลดังกล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์อนุพุทธพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อศึกษาความรู้เบื้องต้นความเป็นมาและความสำคัญเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพุทธพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อวิเคราะห์แนวทางการประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุทธพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สู่การสอนธรรมะในยุคปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และความเข้าใจอันดีในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าของพุทธบริษัท ๔ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้นในฐานะเป็นพุทธมามกะชนผู้ที่ได้ชื่อว่ามีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งของชีวิต โดยอาศัยกระบวนการสำคัญในการสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า อนุพุทธพิกถา ต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

- ๑.๓.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพุทธพิกถา เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ คำสอนเรื่องอนุพุทธพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีอะไรบ้าง
- ๑.๓.๓ การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุทธพิกถาในสังคมปัจจุบันมีแนวทางอย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพุทธพิกถา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องอนุพุทธพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุทธพิกถาในสังคมปัจจุบัน

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยมีขอบเขตการทำวิจัยดังต่อไปนี้

^๙ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙๓.

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านข้อมูล

ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐปฏิภรณ์ พ.ศ.๒๕๒๕ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๔ และจากเอกสารชั้นรอง (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๖๐ และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๓๔ ตลอดจนงานเขียนของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ข้อมูลจากฐานข้อมูลสำเร็จรูป (CD-ROM) เครือข่ายสารสนเทศ (Internet) สารานุกรม (Encyclopedia) ที่กล่าวถึงคำสอนเรื่องอนุพุพพิกธา รวมถึงเอกสารวิชาการ ตำรา และงานวิจัยทั้งไทย และต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องคำสอนเรื่องอนุพุพพิกธา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ความหมาย ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพุพพิกธา
- คำสอนเรื่องอนุพุพพิกธาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- แนวทางการประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุพพิกธาในสังคมปัจจุบัน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

อนุพุพพิกธา หมายถึง ธรรมที่แสดงโดยการสอนนับเนื่องกันไปตามลำดับขั้น เพื่อยกระดับจิตใจของผู้ฟังให้สูงขึ้น สอนจากเรื่องที่ย่างไปหาเรื่องที่ยาก โดยใช้หลักธรรม ๕ ประการ แสดงโดยลำดับขั้นดังนี้

- ๑) ทานกถา แสดงเรื่องการทำทานและประโยชน์ของการให้ทาน
- ๒) สीलกถา แสดงเรื่องการรักษาศีล และประโยชน์ของการรักษาศีล
- ๓) สักคกถา แสดงเรื่องสวรรค์อันเป็นผลอันประสงค์ของการให้ทานและการรักษาศีล
- ๔) กามาทีนวกถา แสดงเรื่องโทษของการติดอยู่ในกามคือโลกียสุข (สุขทางโลก)
- ๕) เนกขัมมานิสังสกถา แสดงเรื่องอันประสงค์ของการออกจากกามอันเป็นโลกุตระสุข (สุขทางธรรม)

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางพระพุทธศาสนา ตำราทางวิชาการ และงานวิจัยโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องอนุพุพพิกธา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังศึกษาค้นคว้า และเทียบเคียงจากคำอื่นร่วมด้วย เช่น ทาน ศีล สวรรค์ กาม และการบวช เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องและสามารถเชื่อมโยงกับเรื่องอนุพุพพิกธาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยสรุปพอเป็นแนวทางในการดำเนินการศึกษาวิจัยดังนี้

๑.๖.๑ หนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์” ว่า อนุพุทฺธิกา หมายถึง เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอธยายคัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ^{๑๐}

และได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” ว่าอนุพุทฺธิกา เป็นแนวการสอนธรรมแบบหลักที่ทรงใช้ทั่วไปหรือใช้เป็นประจำ โดยเฉพาะก่อนทรงแสดงอริยสัจ ๔ กล่าวถึงการคล่องชีวิตดิงามโอบอ้อมอารีช่วยเหลือกันดำรงตนในสุจริตที่เรียกว่าทานและศีล แล้วแสดงชีวิตที่มีความสุขความเอิบอ้อมพร้อมที่เป็นผลของการครองชีวิตดิงามเช่นนั้น เรียกว่าสักคคะ จากนั้น แสดงแง่เสียข้อบกพร่อง โทษ ความไม่สมบูรณ์เพียงพอของความสุข ความพร้อมเช่นนั้น เรียกว่ากามาทีนวะ และในที่สุดแสดงทางออกพร้อมทั้งผลดีต่าง ๆ ของทางออกนั้น เรียกว่าเนกขัมมานิสังสะ เมื่อผู้ฟังมองเห็นผลดีของทางออกนั้นจึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ ต่อท้ายเป็นตอนจบ^{๑๑}

ทั้งนี้ยังได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรม เกี่ยวกับอนุพุทฺธิกา ว่า ตัวอย่างแนวคิดแบบคุณโทษและทางออกนี้ ก็คือพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า อนุพุทฺธิกา ซึ่งเป็นแนวการสอนธรรมแบบหลักที่ทรงใช้ทั่วไปหรือใช้เป็นประจำวัน โดยเฉพาะก่อนทรงแสดงอริยสัจ ๔^{๑๒}

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ในหนังสือเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ฉบับรวมเล่ม ว่าอนุพุทฺธิกา หมายถึง ถ้อยคำที่กล่าวโดยลำดับตั้งแต่เบื้องต้นขึ้นไป มี ๕ คือ ทาน กถา ถ้อยคำที่พรรณนาทาน, สีลกถา ถ้อยคำที่พรรณนาศีล, สักคกถา ถ้อยคำที่พรรณนาสวรรค์ กามาทีนวกถา ถ้อยคำที่พรรณนาอาทีนพ คือโทษของกาม, เนกขัมมานิสังสกถา ถ้อยคำที่พรรณนาอนิสังคค์ของเนกขัมมะ คือการออกจากกาม^{๑๓}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ในหนังสือเรื่อง บรมธรรม (ภาคปลาย) ว่าอนุ พุทฺธิกา หมายถึง เรื่องที่จำเป็นจะต้องกล่าวไปตามลำดับ ต้องใช้วิธีการกล่าวตามลำดับ เรื่องแรกที่สุดก็

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙๑.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙๓.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๙๓.

^{๑๓} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ฉบับรวมเล่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย , ๒๕๓๙), หน้า ๓๕.

คือเรื่องทาน แล้วก็เรื่องศีล แล้วก็เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษของสวรรค์ แล้วก็เรื่องการออกไปเสียจากสิ่ง
ชนิดนี้ จากสวรรค์ไปสู่ความว่างหรือเนกขัมมะ^{๑๔}

พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง หลวงพ่อปัญญาสอน
ธรรม ว่า อนุพุทฺธิกา หมายถึง เรื่องเทศน์ตามลำดับ เพื่อฟอกอัธยาศัยของบุคคลให้เรียบร้อยก่อนที่
จะเข้าถึงธรรมะชั้นสูง ต่อไปก็พูดถึงเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสัจจะ คือผลอันเกิดขึ้นจากทานและศีล
เรื่องกามาทีนพ ที่สุดของความเพ็ดเพลินในผลอันเกิดขึ้นจากสิ่งนั้น แล้วก็พูดถึงเรื่องเนกขัมมะ คือ
การออกจากสิ่งเหล่านั้นต่อไปตามลำดับขั้น ผู้ใดจะบรรลุคุณธรรมชั้นสูงได้ พระองค์ก็แสดงตามแนวนี้
เพื่อให้บุคคลนั้นเกิดความคิดไปตามลำดับ^{๑๕}

พระธรรมวิสุทธิกวี ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง อนุพุทฺธิกาที่ปณี ว่า อนุพุทฺธิกา คือ
ธรรมะที่แสดงไปตามลำดับ ๕ ประการ คือ ๑) ทานกถา พรรณนาการให้ทาน ๒) สีลกถา พรรณนา
การรักษาศีล ๓) สัจจกถา พรรณนาสวรรค์ ๔) กามาทีนวกถา พรรณนาโทษของกาม ๕) เนกขัมมา
นิสังกถา พรรณนาอันสงส์การออกบวช เป็นการฟอกจิตของผู้ฟังไปตามลำดับ ตั้งแต่เริ่มให้ทาน
เมื่อให้ทานแล้วก็ให้รู้จักรักษาศีล เมื่อให้ทานและรักษาศีลแล้วก็เป็นเหตุให้บุคคลนั้นไปบังเกิดใน
สวรรค์ พระพุทธเจ้าจึงทรงพรรณนาโทษของกามว่า แม้จะอยู่ในสวรรค์ก็ยังมีทุกข์อีก เพราะยัง
ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกเพราะยังติดอยู่ในกาม คือยังมีกิเลสอยู่ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอันสงส์
ของการออกบวช จึงทำให้ผู้ฟังอยากบวช แล้วทรงจบลงด้วยอริยสัจ ๔ ทำให้ผู้ฟังได้ดวงตาเห็นธรรม
ในที่สุด^{๑๖}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ คำวัด ว่า อนุพุทฺธิกา หมายถึง
เรื่องหรือคำสอนที่แสดงไปโดยลำดับหรือพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงสูงขึ้นไปตามลำดับจากง่ายไปหา
ยาก เพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจนจนสามารถปล่อยวางความยึดติดอยู่กับกามคุณได้ อนุพุทฺธิกา มี ๕
เรื่อง คือ ๑) ทานกถา เรื่องการให้ทาน ประโยชน์ของการให้ทาน ๒) สีลกถา เรื่องการรักษาศีล และ
ประโยชน์ของการรักษาศีล ๓) สัจจกถา เรื่องสวรรค์อันเป็นอันสงส์ที่ได้จากทานและศีล ๔) กามา

^{๑๔} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) **บรมธรรม (ภาคปลาย)**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ตถตา
พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๘).

^{๑๕} พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **หลวงพ่อปัญญาสอนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร:
ธรรมสภา, ม.ป.พ.).

^{๑๖} พระธรรมวิสุทธิกวี, **อนุพุทฺธิกาที่ปณี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์,
๒๕๔๖), หน้า ๔.

ที่นวกถา เรื่องโทษของกามคือความสุขในสวรรค์ ๕) เนกขัมมานิสังสกถา เรื่องอาณิสงส์ของการออกบวชคือการออกจากกาม ^{๑๗}

พระธรรมวิสุทธิมงคล ได้กล่าวว่า อนุப்புพิกถา พระองค์ทรงแสดงธรรมไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลากิเลสของสัตว์ทั้งหลายตั้งแต่พื้น ๆ แห่งธรรมขึ้นไปจนถึงวิมุตติหลุดพ้น เหมือนกับสินค้าที่มีอยู่ในห้างร้านใหญ่ ๆ นับแต่สินค้านำราคาต่ำจนกระทั่งถึงราคาสูงสุด ไม่มีอัดไม่มีอื่น ไม่มีบกพร่องขาดเงินในห้างร้านนั้น ๆ เพราะเต็มไปด้วยสินค้าที่ลูกค้าทั้งหลายต้องการ เรื่องคุณธรรมที่เรียกว่าบุญกุศลที่จะพึงได้แก่ผู้บำเพ็ญ ก็เหมือนกัน ท่านแสดงไว้มี ๕ ประการ ที่นับพอประมาณ ได้แก่ทาน ศีล สวรรค์ อาทินพ เนกขัมมะ ^{๑๘}

ปิ่น มุกกันต์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ประมวลศัพท์ศาสนา ว่า อนุப்புพิกถา หมายถึง ข้อที่จะต้องแสดงกล่าวไปตามลำดับ ^{๑๙}

จักรพล พิมพการ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ว่า อนุப்புพิกถา หมายถึง เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อชำระล้างอหิวาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟัง ^{๒๐}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อภิชาติ พรสี ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุப்புพิกถาในสังคมไทยปัจจุบัน” เพื่อศึกษารูปแบบและวิธีการแสดงธรรมตามแนวอนุப்புพิกถา เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการแสดงธรรมตามแนวอนุப்புพิกถา และเพื่อประยุกต์และนำเสนอรูปแบบและวิธีการแสดงธรรมตามแนวอนุப்புพิกถาในสังคมไทยปัจจุบัน ผลการศึกษาค้นคว้าได้ข้อสรุปว่าการแสดงธรรมตามแนวอนุப்புพิกถาโดยทั่วไปเป็นการแสดงธรรมโดยพิสดาร (อธิบายหัวข้อธรรม) มิได้ประสงค์ให้ผู้ฟังบรรลุธรรมในทันที แต่สำหรับชักพอกจิตใจของผู้ที่ยังไม่พร้อม ให้เป็นจิตที่เหมาะสมพร้อมจะเข้าใจอริยสัจ ๔ แต่บางครั้งมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ฟังบรรลุธรรมทันที ในบางครั้งมีเป้าหมายเพียงเพื่อให้ผู้ฟังเห็นโทษของกามคุณแล้วออกบวช การแสดงอนุப்புพิกถา เป็นวิธีเทศนา

^{๑๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๙.

^{๑๘} พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน), อนุப்புพิกถาเทศน์อบรมพระสงฆ์ ณ วัดป่าบ้านตาด, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [http:// www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=1034&CatID, \[๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐\].](http://www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=1034&CatID, [๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].)

^{๑๙} ปิ่น มุกกันต์, ประมวลศัพท์ศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: อมรรการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖๗๕.

^{๒๐} จักรพล พิมพการ, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาวจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๗.

ธรรมเนียมอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือ สั่งสอนให้เข้าใจเรื่องต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ไม่มีผู้ใดทราบได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุพุทฺธิกาไว้อย่างไรนอกจากมีวิธีแสดงไปตามลำดับหัวข้อแล้ว อาจแสดงไม่ครบ หรืออาจไม่แสดงตามลำดับ ยุคพุทธกาลไม่มีปัญหาและอุปสรรคในการแสดงอนุพุทฺธิกา ผู้แสดงคือพระพุทธเจ้าที่ทรงรู้แจ้งธรรม จึงเลือกผู้ที่สามารถจะบรรลุธรรมได้ ส่วนผู้แสดงที่เป็นพระสาวกจะแสดงธรรม แตกต่างกันไปตามลำดับภูมิธรรมของแต่ละบุคคล ในยุคปัจจุบันมีปัญหาและอุปสรรคในการแสดงอนุพุทฺธิกา เพราะผู้แสดงส่วนใหญ่ยังไม่บรรลุธรรม การสอนธรรมอาจผิดเพี้ยนไปจากความจริง ผู้ฟังธรรมอยู่ในสังคมบริโภคนิยม ติดอยู่ในกามคุณ โอกาสที่จะบรรลุเป็นไปได้อย่างรูปแบบใหม่ของอนุพุทฺธิกา ต้องคำนึงถึงสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นสังคมบริโภคนิยม ผู้แสดงคือพระสงฆ์ยังมีข้อบกพร่อง อนุพุทฺธิกาในรูปแบบใหม่ ต้องเปลี่ยนจากการฟังธรรมเพื่อให้บรรลุธรรมเป็นการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง หากยังไม่บรรลุก็จะเกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคมในปัจจุบัน และส่งผลถึงในอนาคต เพื่อขัดเกลาจิตใจให้เหมาะแก่การเข้าใจอริยสัจธรรมเปรียบเหมือนผ้าขาวที่ถูกซักฟอกแล้ว พร้อมรับน้ำย้อมได้ดี^{๒๑}

พระมหาวิศักดิ์ คานพรม ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การประยุกต์วิธีสอนเรื่องอนุพุทฺธิกาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา” ผลวิจัยพบว่า อนุพุทฺธิกา หมายถึง คำสอนที่เรียงลำดับ มี ๕ ประการ คือ ทานกถา สีกถา สักคกถา กามาทีนวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา ซึ่งมีความสัมพันธ์กันดังนี้ ทาน ได้แก่การให้ หรือการเสียสละทั้งในด้านวัตถุสิ่งของและความรู้ ซึ่งเป็นการเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นเมื่อรวมกับศีลอันได้แก่การงดเว้นจากการละเมิดในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น ทำให้บุคคลได้สวรรค์อันได้แก่โลกที่สมบูรณ์ด้วยกามคุณหลังตาย หรือกามมีกามสุข อย่างไรก็ตาม สวรรค์หรือกามมีโทษตามมาด้วยได้แก่โทษและทุกข์ที่เกิดจากการเสกขาม ดังนั้นการออกบวชหรือการออกจากกามจึงได้อานิสงส์หรือประโยชน์เป็นอย่างมาก^{๒๒}

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจโน (ทับทิมเทศ) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “เทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัย พบว่า สังคมไทย มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนาตลอดมาพร้อมกันนั้น ก็มีคติความเชื่อเรื่องเทวดาตลอดถึงนรก สวรรค์ บาป บุญ คุณ โทษประโยชน์ และมิใช่ประโยชน์ จึงทำให้สังคมไทยมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเองการผสมผสานระหว่างคติความ

^{๒๑} อภิชาติ พรสี, “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุพุทฺธิกาในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๒๒} พระมหาวิศักดิ์ คานพรม, “การประยุกต์วิธีสอนเรื่องอนุพุทฺธิกาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓).

เชื่อเรื่องเทวดากัณฑ์วัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดความรู้เท่าทันโลก และชีวิตตามความเป็นจริงเพราะคติความเชื่อเรื่องเทวดาทำให้เกิดมิติทางศีลธรรมเชื่อมโยงกันระหว่างเทวดากับมนุษย์ได้อย่างกลมกลืน^{๒๓}

พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท” ผลจากการศึกษาพอสรุปได้ว่า ท้าวสักกะ เป็นเทพเจ้าผู้มีน้ำพระทัยฝักใฝ่ในทางธรรม แม้ก่อนสมัยพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ก็เคยไปสนทนาธรรมกับสมณะพราหมณ์อื่นอยู่บ่อย ๆ เป็นเทพเจ้าผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ อาจประทอนพระแก่ผู้มีความดีสมควรแก่การสนับสนุนให้ได้ความสุข เป็นนักปกครองผู้มีธรรมอย่างเยี่ยม เริ่มจากการสร้างความดีตั้งแต่ในโลกมนุษย์ น้ำพระทัยของพระองค์มันแต่ในทางที่เป็นกุศล และยังได้สนับสนุนให้ผู้อื่นปฏิบัติธรรม เพื่อให้สมาชิกของพวกเขาเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย และปกครองเหมือนบิดาปกครองบุตร เป็นที่ปรึกษาของเทวดาในกรณีเมื่อเรื่องราวใหญ่โตเกินพระปรีชาสามารถของพระองค์ พระองค์ก็จะนำปัญหานั้นเข้าปรึกษาในสุธรรมสภา หรือทรงแนะนำให้ไปหาท่านผู้รู้ว่าจะเป็นสมณพราหมณ์ ท่านผู้ทรงธรรมอื่น พระโพธิสัตว์^{๒๔}

พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ (วันจันทร์) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัย พบว่า คัมภีร์พระไตรปิฎกมีเรื่องนรกและสวรรค์มากเฉพาะในคัมภีร์พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๘ กล่าวถึง นรก ๔๖ ครั้ง และกล่าวถึงสวรรค์ ๗๕ ครั้งข้อความที่ว่าด้วยเรื่องนรกและสวรรค์เหล่านี้ มักจะเป็นการกล่าวสรุปถึงคติ (ที่ไป) ที่บุคคลผู้ทำความชั่วและความดีจะต้องไปเกิดหลังการตาย ส่วนข้อความที่ว่าด้วยนรกและสวรรค์อย่างพิสดารทั้งในด้านลักษณะประเภท มีปรากฏเช่นกัน แต่ไม่มากนัก คัมภีร์พระไตรปิฎกยังกล่าวถึงนรกและสวรรค์ที่เป็นภาวะทางจิตใจอีกด้วย^{๒๕}

พระมหาสง่า ไชยวงศ์ ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานในพระพุทธศาสนา” ว่าทาน แปลว่าการให้ การแบ่งปัน การแสดงออกถึงความโอ้อ้อมอารีในจิตใจแล้วเจือจานออกมาภายนอกให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจและเต็มใจ ทานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. การให้วัตถุสิ่งของ เรียกว่า อามิสทาน และ ๒. การให้คำแนะนำสั่งสอน ซีแนะศีลปะ

^{๒๓} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจโน, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๙.

^{๒๔} พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน, “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒).

^{๒๕} พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๓.

วิทยาการต่าง ๆ เรียกว่า ธรรมทาน ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่ามีความค่ามากกว่าอามิสทาน เมื่อก้าวโดยลักษณะแล้ว ทานมี ๒ ลักษณะ คือ ๑. ทานที่ให้โดยเจาะจงผู้รับ เรียกว่า ปาฏิบุคลิกทาน และ ๒. ทานที่ให้โดยไม่เจาะจงผู้รับ เรียกว่า สังฆทาน สังฆทานนั้นได้รับการยกย่องว่ามีอานิสงส์มากที่สุด^{๒๖}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า อนุப்புพิภพิกถา หมายถึง ธรรมที่แสดงโดยการสอนนับเนื่องกันไปตามลำดับขั้น เพื่อยกระดับจิตใจของผู้ฟังให้สูงขึ้น สอนจากเรื่องที่ย่างไปหาเรื่องที่ยาก โดยใช้หลักธรรม ๕ ประการแสดงโดยลำดับขั้นดังนี้ ๑) ทานกถา แสดงเรื่องการให้ทานและประโยชน์ของการให้ทาน ๒) สีลกถา แสดงเรื่องการรักษาศีล และประโยชน์ของการรักษาศีล ๓) สัตคกถา แสดงเรื่องสวรรค์อันเป็นผลอานิสงค์ของการให้ทานและการรักษาศีล ๔) กามาทีนวกถา แสดงเรื่องโทษของการติดอยู่ในกามคือโลกียสุข(สุขทางโลก) ๕) เนกขัมมานิสังสกถา แสดงเรื่องอานิสงค์ของการออกจากกามอันเป็นโลกุตรสุข (สุขทางธรรม)

ทั้งนี้ยังพบว่าได้มีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอนุப்புพิภพิกถาอยู่พอสมควรแต่ยังไม่เป็นที่แพร่หลาย และไม่พบว่ามีการศึกษาหรือการเสนอแนวคิดเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อนุப்புพิภพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงจะได้ทำการศึกษาวิจัยให้ละเอียดในประเด็นนี้ต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เอกสารหลักที่ใช้คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยตามกรอบของการศึกษา ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษารวบรวมข้อมูลจาก เอกสารและตำราทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากเอกสารตำราทางวิชาการ ไทยและต่างประเทศในเรื่องที่เกี่ยวกับ อนุப்புพิภพิกถารวมทั้งศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอนุப்புพิภพิกถา เช่น ทาน ศีล สวรรค์ กาม การออกบวช เป็นต้น ทั้งด้านความหมาย รูปแบบ และลักษณะ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก รวมถึงอรรถกถา

๑.๗.๒ รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ คือส่วนที่เป็นงานนิพนธ์ทั่ว ๆ ไป รวมทั้งเอกสารงานวิจัย บทความทางวิชาการ และแนวคิดของปราชญ์ผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้

๑.๗.๓ นำข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเขียนงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ แล้วปรับปรุงแก้ไขเพื่อความถูกต้อง

๑.๗.๔ เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลการวิจัย

^{๒๖} พระมหาสง่า ไชยวงศ์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑).

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพุพิกถา
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบคำสอนเรื่องอนุพุพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- ๑.๘.๓ ทำให้ได้ทราบแนวทางการประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุพิกถาในสังคมปัจจุบัน

บทที่ ๒

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพยพิภกา

๒.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอนุพยพิภกา

คำว่า “อนุพยพิภกา” นั้น ในหลักฐานที่สามารถค้นพบและปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ ได้รวบรวมไว้หลายแบบด้วยกัน ในคัมภีร์ที่เป็นภาษาบาลี บางครั้งเขียนว่า “อนุพยพิภกา” (“อนุพยพิภกา” ในภาษาไทย) บางครั้งเขียนว่า “อนุพยพิภกา” (“อนุพยพิภกา” ในภาษาไทย) ส่วนในคัมภีร์หรือหนังสือภาษาไทย บางครั้งก็เขียนเป็น “อนุพยพิภกา” ซึ่งชื่อที่เขียนแตกต่างกันนั้นมีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑.) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส **อนุพยพิภกา** ได้แก่ ทานกถา สีลกถา สักคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา แกยสะกุลบุตรผู้หนึ่งอยู่ ณ ที่สมควร^๑

๒.) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัส **อนุพยพิภกา** ได้แก่ ทรงประกาศเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสวรรค์ เรื่องทา ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแก่กาม และอนิสงส์ในการออกบวช แก่ พราหมณ์ โปกขรชาติซึ่งนั่งอยู่ ณ ที่สมควร^๒

๓.) ใน อนุพยพิภกา นั้น คำว่า ทานกถา คือ กถาที่ประกอบด้วยคุณคือทาน เป็นต้น

จากการเขียนที่แตกต่างกันทั้ง ๓ แบบ เพื่อไม่ให้ผู้อ่านเกิดความสับสน ผู้วิจัยขอทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า ถ้าเป็นสำนวนการเขียนของผู้วิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “อนุพยพิภกา” ตลอดทั้งเล่ม แต่ถ้าเป็นคำที่ใช้ในหนังสือที่นำมาอ้างอิง จะใช้ตามปรากฏในวารสาร หนังสือหรือคัมภีร์นั้น ๆ

๒.๑.๑ ความหมายของอนุพยพิภกาตามรูปศัพท์

คำว่า “อนุพยพิภกา” ตามรูปศัพท์เดิม(ภาษาบาลี) คือ อนุพยพิภกา แปลว่า วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ, วาจาเป็นเครื่องกล่าวแสดงซึ่งธรรมโดยลำดับ มีรูปวิเคราะห์ว่า อนุพยพิภกา อนุพยพิภกา แปลง อ สุตศัพท์ เป็น อี หรือลง อี อากม เป็น อนุพยพิภกา โดยแปลง อ เป็น อี บ้าง อนุ

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

^๒ ที.ส. (ไทย) ๘/๒๘๘/๑๐๘.

ปุพฺพ เป็นต้น เมื่อเข้าสมาสกับศัพท์ที่สำเร็จมาจาก กรฺ กถฺ ธาตุ จะแปลง อ ของศัพท์เป็นต้น อี หรือ อีเสมอ^๓

คำว่า “อนุปุพฺพพิภคา” ถ้าจับมาแยกศัพท์ออกจากกันจะได้เป็น ๓ คำด้วยกัน คือ อนุ + ปุพฺพ-ภคา และลง อี อาคม ตรงตัวสุดท้ายของคำว่า ปุพฺพ เป็น ปุพฺพิ คำว่า อนุ ในหลังไวยากรณ์ทางภาษาบาลี เป็นอุปสรรคซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในภาษาบาลี เรื่องอภัยยศัพท์ แปลว่า น้อย, ภายหลัง, ตาม^๔

ส่วน คำว่า ปุพฺพ แปลว่า ก่อน, แรก, ต้น, ทางทิศตะวันออก แต่ถ้าเป็นบุคลิกคือ ปุพฺโพ จะแปลว่า หนอง, น้ำหนอง, น้ำเหลือง^๕ ภคาแปลว่าเรื่องที่พูดถึง, หัวข้อของการพูด^๖

ถ้านำศัพท์ทั้ง ๓ คำมารวมกันจะได้เป็น อนุปุพฺพพิภคา แปลว่า วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ, วาจาที่กล่าวไปตามลำดับ อีกความหมายอีกอย่างหนึ่ง อนุปุพฺพพิภคา แปลว่า เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอภัยยาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นชั้นๆจากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ^๗

๒.๑.๒ ความหมายของอนุปุพฺพพิภคาในพระไตรปิฎก

ในพระไตรปิฎกไม่ปรากฏคำอธิบายความหมายของ อนุปุพฺพพิภคา โดยตรงแต่มีแต่องค์ประกอบหรือเป็นคำสอนที่ปรากฏใน อนุปุพฺพพิภคา เช่น ในพระวินัยปิฎกมหาวรรค คือ พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความลำดับอันประกอบด้วย

๑. ทานกถา เรื่องทาน
๒. สีสกถา เรื่องศีล
๓. สัตตกถา เรื่องสวรรค์
๔. กามาทินวกถา เรื่องสวรรค์

^๓ พันตรี ป.หลงสมบุญ (ประยุทธ์ หลงสมบุญ), พจนานุกรม มคอ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรืองปัญญา, ๒๕๔๐), หน้า ๔๓.

^๔ พระมหานิยม อุตตโม, หลักสูตรย่อบาลีไวยากรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๒๓), หน้า ๓๔

^๕ พระอุดมคณาธิการ และคณะ, พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษาฉบับปรับปรุงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๖.

^๖ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๗๔.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๙๑.

๕. เนกขัมมานิสังสกถา เรื่องอนิสงค์แห่งการออกจากกาม^๘

ในพระสูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค จากหลักธรรมทั้ง ๕ ข้อที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องทาน เป็นลำดับแรก แล้วแสดงเรื่องศีล เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษของกาม และอานิสงส์การออกจากกามไปตามลำดับ^๙

๒.๑.๓ ความหมายของอนุပ္พพิกขาในอรรถกถา

อนุပ္พพิกขา ได้อธิบายความหมายไว้ในของพระอรรถกถาจารย์นั้น ก็คือการอธิบายขยายใจความของอนุပ္พพิกขาในพระไตรปิฎกให้มี ความหมายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอเนื้อหาตามที่พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายไว้ดังนี้

ในอรรถอัมพัฏฐสูตร ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ได้ให้ความหมายของคำว่า อนุပ္พพิกขา ไว้ว่า “ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมาตม์”^{๑๐}

ในอรรถกถาอุปาสิทวาสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ได้ให้ความหมายว่า อนุပ္พพิกขาไว้ว่า “เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อฟอกอัธยาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับอริสัจต่อไป ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้วควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดี”^{๑๑}

ในอรรถกถาสุปพุทธภูมิจูสูตร ขุททกนิกาย อุทาน ได้ให้ความหมายว่า อนุပ္พพิกขาไว้ว่า “อนุပ္พพิกขา ได้แก่ กถาตามลำดับอย่างนี้ว่า ศีลในลำดับแห่งทาน สวรรค์ในลำดับแห่งศีล มรรคในลำดับแห่งสวรรค์ จริ่งอยู่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงความยินดี พร้อมด้วยเหตุ ต่อแต่นั้น ทรงประกาศโทษโดยนัยต่าง ๆ เพื่อให้หมู่สัตว์สังัดแล้ว จึงแสดงวิภูฏะ โดยการประกาศคุณแห่งเนกขัมมะเป็นประธาน ของเหล่าสัตว์ผู้มีหทัยสลดเพราะการฟังโทษ”^{๑๒}

จาก ความหมายของ อนุပ္พพิกขาในอรรถกถาพอสรุปได้ว่า “การ แสดงพระธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความแห่งพระธรรมไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก เพื่อให้จิตของผู้ฟังเกิดการน้อมเข้ามาสู่ความเข้าใจในพระธรรมและพร้อมที่จะรับฟังได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น”

^๘ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

^๙ ที.ส. (ไทย) ๙/๒๙๘/๑๐๙.

^{๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๕/๔๒.

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๙/๖๕.

^{๑๒} ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/๔๕๙.

๒.๑.๔ ความหมายของอนุพุททิกถาในพจนานุกรม

อนุพุททิกถา ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ได้ให้ความหมายว่า “เรื่องที กล่าวถึงตามลำดับ, ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความแห่งพระธรรมไปตามลำดับ เพื่อขัดเกลาอัธยาศัยของ ผู้ฟังให้ประณีตลึกซึ้งขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์”^{๑๓}

อนุพุททิกถา ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายว่า “เทศนาที่ แสดงไปโดยลำดับ เพื่อฟอกอัธยาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของ ผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ”^{๑๔}

อนุพุททิกถา ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ได้ให้ความหมายว่า “เทศนาที่แสดงไปโดย เรียงลำดับ เพื่อชำระล้างอัธยาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของ ผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟัง”^{๑๕}

อนุพุททิกถา ในพจนานุกรมบาลี - ไทยได้ให้ความหมายว่า “ วาจาเป็นเครื่องกล่าวโดย ลำดับ, วาจาที่กล่าวไปตามลำดับ”^{๑๖}

อนุพุททิกถา ในสารานุกรมพระพุทธศาสนาได้ให้ความหมายว่า “เทศนาที่แสดงโดย ลำดับ”^{๑๗}

จากความหมายข้างต้นพอสรุปได้ว่า อนุพุททิกถา หมายถึง พระธรรมเทศนาที่แสดงไป ตามลำดับ เพื่อฟอก และขัดเกลาอัธยาศัยของผู้ฟัง ให้สะอาด หมดจด และประณีตลึกซึ้งขึ้นไปเป็น ขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก จนจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ ๔ และมีความเข้าใจในธรรมส่วน ปรมัตถ์

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๙-๑๘๐.

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต),พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๙๑.

^{๑๕} จักรพล พิมพ์การ, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สำนักพิมพ์ แสงดาว จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๗.

^{๑๖} พระอุดมคณาธิการ และคณะ, พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษาฉบับปรับปรุงใหม่ , พิมพ์ ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔.

^{๑๗} สุเขาวิน พลายชุม, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาม ภูฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖.

๒.๑.๕ ความหมายของอนุพุพิภกตามทัศนะของปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ในหนังสือเรื่อง ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ฉบับรวมเล่ม ว่า “อนุพุพิภก หมายถึง ถ้อยคำที่กล่าวโดยลำดับตั้งแต่เบื้องต้นขึ้นไป มี ๕ คือ ทาน กถา ถ้อยคำที่พรรณนาทาน, สีลกถา ถ้อยคำที่พรรณนาศีล, สักคกถา ถ้อยคำที่พรรณนาสวรรค์ กามา ทินวกถา ถ้อยคำที่พรรณนาอาทินพ คือโทษของกาม, เนกขัมมานิสังสกะถา ถ้อยคำที่พรรณนาอานิสงค์ ของเนกขัมมะคือการออกจากกาม”^{๑๘}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์” ว่า “อนุพุพิภก หมายถึง เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอภัยอาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ”

และได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม” ว่าอนุพุพิภก เป็นแนวการสอนธรรมแบบหลักที่ทรงใช้ทั่วไปหรือใช้เป็นประจำ โดยเฉพาะก่อนทรงแสดงอริยสัจ ๔ กล่าวถึงการคล่องชีวิตดีงามโอบอ้อมอารีช่วยเหลือกันดำรงตนในสุจริตที่เรียกว่าทานและศีล แล้วแสดงชีวิตที่มีความสุขความเอิบอ้อมพร้อมที่เป็นผลของการครองชีวิตดีงามเช่นนั้น เรียกว่าสักคະ จากนั้น แสดงแง่เสียข้อบกพร่อง โทษ ความไม่สมบูรณ์เพียงพอของความสุข ความพร้อมเช่นนั้น เรียกว่า กามา ทินวะ และในที่สุดแสดงทางออกพร้อมทั้งผลดีต่าง ๆ ของทางออกนั้น เรียกว่าเนกขัมมานิสังสะ เมื่อผู้ฟังมองเห็นผลดีของทางออกนั้นจึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ ต่อท้ายเป็นตอนจบ^{๑๙}

ทั้งนี้ยังได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรม เกี่ยวกับอนุพุพิภก ว่า “ตัวอย่างแนวคิดแบบคุณ โทษและทางออกนี้ ก็คือพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า อนุพุพิภก ซึ่งเป็นแนวการสอน ธรรมแบบหลักที่ทรงใช้ทั่วไปหรือใช้เป็นประจำวัน โดยเฉพาะก่อนทรงแสดงอริยสัจ๔”^{๒๐}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ในหนังสือเรื่อง บรมธรรม (ภาคปลาย) ว่า “อนุพุพิภก หมายถึง เรื่องที่จำเป็นจะต้องกล่าวไปตามลำดับ ต้องใช้วิธีกล่าวตามลำดับ เรื่องแรกที่สุดก็คือ

^{๑๘} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), ๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ฉบับรวมเล่ม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย , ๒๕๓๙), หน้า ๓๕.

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙๓.

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๙๓.

เรื่องทาน แล้วก็เรื่องศีล แล้วก็เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษของสวรรค์ แล้วก็เรื่องการออกไปเสียจากสิ่งชนิดนี้ จากสวรรค์ไปสู่ความว่างหรือเนกขัมมะ”^{๒๑}

พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง หลวงพ่อปัญญา สอนธรรม ว่า “อนุปฺพพิกขา หมายถึง เรื่องเทศน์ตามลำดับ เพื่อพอกอภัยอาศัยของบุคคลให้เรียบร้อย ก่อนที่จะเข้าถึงธรรมะชั้นสูง ต่อไปก็พูดถึงเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสัคคะ คือผลอันเกิดขึ้นจากทานและ ศีล เรื่องกามาทีนพ ที่สุดของความเพลิดเพลินในผลอันเกิดขึ้นจากสิ่งนั้น แล้วก็พูดถึงเรื่องเนกขัมมะ คือการออกจากสิ่งเหล่านั้นต่อไปตามลำดับขั้น ผู้ใดจะบรรลुकุณธรรมชั้นสูงได้ พระองค์ก็แสดงตามแนว นี้เพื่อให้บุคคลนั้นเกิดความคิดไปตามลำดับ”^{๒๒}

พระธรรมวิสุทธิกวี ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง อนุปฺพพิกขาที่ปณี ว่า “อนุปฺพพิกขา คือ ธรรมะที่แสดงไปตามลำดับ ๕ ประการ คือ ๑) ทานกถา พรรณนาการให้ทาน ๒) สीलกถา พรรณนา การรักษาศีล ๓) สัคคกถา พรรณนาสวรรค์ ๔) กามาทีนวกถา พรรณนาโทษของกาม ๕) เนกขัมมา นิสังสกถา พรรณนาอนิสงส์การออกบวช เป็นการพอกจิตของผู้ฟังไปตามลำดับ ตั้งแต่เริ่มให้ทาน เมื่อ ให้ทานแล้วก็ให้รู้จักรักษาศีล เมื่อให้ทานและรักษาศีลแล้วก็เป็นที่เหตุให้บุคคลนั้นไปบังเกิดในสวรรค์ พระพุทธเจ้าจึงทรงพรรณนาโทษของกามว่า แม้จะอยู่ในสวรรค์ก็ยังมีทุกข์อีก เพราะยังต้องเวียน วายตายเกิดอีกเพราะยังติดอยู่ในกาม คือยังมีกิเลสอยู่ พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอนิสงส์ของการออก บวช จึงทำให้ผู้ฟังอยากบวช แล้วทรงจบลงด้วยอริยสัจ ๔ ทำให้ผู้ฟังได้ดวงตาเห็นธรรมในที่สุด”^{๒๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ คำว่าดี ว่า อนุปฺพพิกขา หมายถึง “เรื่องหรือคำสอนที่แสดงไปโดยลำดับหรือพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงสูงขึ้นไปตามลำดับจากง่ายไป หายาก เพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจนจนสามารถปล่อยวางความยึดติดอยู่กับกามคุณได้ อนุปฺพพิกขา มี ๕ เรื่อง คือ ๑) ทานกถา เรื่องการให้ทาน ประโยชน์ของการให้ทาน ๒) สीलกถา เรื่องการรักษาศีล และ ประโยชน์ของการรักษาศีล ๓) สัคคกถา เรื่องสวรรค์อันเป็นอนิสงส์ที่ได้จากทานและศีล ๔) กามา

^{๒๑} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **บรมธรรม (ภาคปลาย)**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ตถตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๘).

^{๒๒} พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), **หลวงพ่อกุญญา สอนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.พ.).

^{๒๓} พระธรรมวิสุทธิกวี, **อนุปฺพพิกขาที่ปณี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๔.

ที่นวกภา เรื่องโทษของกามคือความสุขในสวรรค์ ๕) เนกขัมมานิสังสกา เรื่องอานิสงส์ของการออกบวชคือการออกจากกาม”^{๒๔}

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน) ได้กล่าวว่า อนุปฺพพิกกา “พระองค์ทรงแสดงธรรมไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลากิเลสของสัตว์ทั้งหลายตั้งแต่พื้น ๆ แห่งธรรมขึ้นไปจนถึงวิมุตติหลุดพ้น เหมือนกับสินค้าที่มีอยู่ในห้างร้านใหญ่ ๆ นับแต่สินค้านำราคาต่ำจนกระทั่งถึงราคาสูงสุด ไม่มีอัดไม่มีอัน ไม่มีบกร่องขาดเงินในห้างร้านนั้น ๆ เพราะเต็มไปหมดด้วยสินค้าที่ลูกค้าทั้งหลายต้องการ เรื่องคุณธรรมที่เรียกว่าบุญกุศลที่ จะพึงได้แก่ผู้บำเพ็ญก็เหมือนกัน ท่านแสดงไว้มี ๕ ประการที่นับพอประมาณได้แก่ทานศีลสวรรค์อาทินพเนกขัมมะ”^{๒๕}

ปิ่น มุกขนัต ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง ประมวลศัพท์ศาสนา ว่า อนุปฺพพิกกา หมายถึง “ข้อที่จะต้องแสดงกล่าวไปตามลำดับ”^{๒๖}

จักรพล พิมพการ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ว่า อนุปฺพพิกกา หมายถึง “เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อชำระล้างอภัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายากเพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟัง”^{๒๗}

๒.๒ สารสำคัญของอนุปฺพพิกกา ๕

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ระบุหัวข้ออนุปฺพพิกกาไว้โดยย่อเท่านั้น คือแสดงไว้เพียงว่า “พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุปฺพพิกกา คือทรงประกาศ ทานกถา สีกถา สักคกถา กามาที่นวกภา เนกขัมมานิสังสกา แก่เศรษฐีคหบดีผู้นั่ง ณ ที่สมควรแล้ว”^{๒๘} ผู้วิจัยจึงได้นำรายละเอียดที่มีในคัมภีร์อรรถกถา และที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธานุสสาหลาย ๆ แห่ง รวบรวมนำมาใช้เป็นแนวทางศึกษาถึงรายละเอียด เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและจะได้นำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อไป

^{๒๔} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **คำวัด**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘๙.

^{๒๕} พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสัมปันโน), **อนุปฺพพิกกาเทศน์อบรมพระสงฆ์ ณ วัดป่าบ้านตาด**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:[http:// www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=1034&CatID](http://www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.php?ID=1034&CatID), [๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

^{๒๖} ปิ่น มุกขนัต, **ประมวลศัพท์ศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖๗๕.

^{๒๗} จักรพล พิมพการ, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาวจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖๗.

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๔.

๒.๒.๑ ทานกถา

ทานกถา เป็นหัวข้อธรรมแรกของอนุปุพพิกา โดยปกติเรื่องทาน จะเป็นธรรมข้อแรกของหลักธรรมสำคัญ ๆ เช่น ทาน ศีล ภาวนา, ทานบารมี ศีลบารมี, ทานมัย สิลมัย ทั้งนี้เพราะว่าทานเป็นกุศลที่ทำได้ง่าย และเป็นฐานเพื่อสร้างกุศลอื่น ๆ ที่ยากกว่า ถ้าหากว่าไม่สามารถทำทานได้ กุศลเรื่องอื่น ๆ ก็ไม่อาจปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน เหตุที่ทรงแสดงทานกถาก่อนพระนาคนเสนาได้อธิบายไว้ในคัมภีร์มลินทปัญหาว่า ทานกถาเปรียบเหมือนคนทั้งหลายที่ให้อาหารแก่เด็ก ๆ ซึ่งกำลังเล่นฝุ่นเล่นทราย มีไถและค้อนเล็ก ๆ หม้อข้าวเล็ก ๆ ตุ๊กตาเล็ก ๆ ภาชนะเล็ก ๆ รถเล็ก ๆ ธนูเล็ก ๆ เสียก่อนจึงแนะนำในเรื่องการงานต่อภายหลัง กล่าวคือ เมื่อจิตของผู้ถวายทานทั้งหลายอ่อนแล้ว ก็เป็นสะพานเป็นเรือช่วยให้ข้ามฝั่งคือสงสารได้^{๒๙}

ความหมายของการให้ทาน

ตามหลักฐานที่แสดงทานกถาไว้โดยตรง จะปรากฏอยู่ในอรรถกถาของพระสูตรต่าง ๆ เช่น อุปาลิวาทสูตร, สุปปพุทธกฐินสูตร เป็นต้น มีคำอธิบายไปในทำนองเดียวกัน ดังนี้ในอรรถกถาอุปาลิวาทสูตรมีอรรถาธิบายว่าทานกถา หมายถึงกถาที่พรรณนาคุณของทานหลายนัย เช่น ทานเป็นเหตุแห่งความสุขเป็นมูลรากแห่งสมบัติทั้งหลาย เป็นที่ก่อให้เกิดโภคสมบัติทั้งปวง อุปมาด้วยสิ่งต่าง ๆ ตามในอรรถกถาสุปปพุทธกฐินสูตร มีอรรถาธิบายว่า “บทว่า ทานกถา ได้แก่ กถาอันเกี่ยวเนื่องด้วยคุณของทานมีอาทิ อย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่าทานนี้ เป็นเหตุแห่งความสุข เป็นมูลแห่งสมบัติเป็นที่ตั้งแห่งโภคะ”^{๓๐} ทานกถา เป็นการพรรณนาคุณของทานหลายนัย ดังที่ท่านแสดงไว้ในอรรถกถา เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบจากพระไตรปิฎกแล้วพบว่ามัยตรงกัน คือเมื่อผู้ที่ได้ฟังทานกถาแล้วจะสามารถรู้ถึงผลของทาน ดังเช่นกับมิมคารเศรชฐี เมื่อได้ฟังอนุปุพพิกาจากพระพุทธเจ้าแล้ว ถึงกับพูดว่า “ทานที่บุคคลให้แล้วในศาสนานี้ มีผลมาก ข้าพระองค์ทราบผลแห่งทานในบัดนี้ ก็เพราะอาศัยหญิงสะเภาของข้าพระองค์”^{๓๑}

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์อรรถกถาอุปาลิวาทสูตร^{๓๒} แล้ว สรุปความหมายการแสดงทานกถาตามนัยของอนุปุพพิกาไว้ดังนี้

^{๒๙} กรมศิลปากร, คัมภีร์มลินทปัญหา ไทย-บาลี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙๐.

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๙/๖๕.

^{๓๑} ดุรายละเอียตใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๒/๑๐๐.

^{๓๒} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๗๕-๑๗๖.

(๑) คำอธิบายทานโดยตรงทานกถา

ในช่วงแรกจะเริ่มอธิบายคุณของท่านโดยใช้คำที่มีความหมายโดยตรง ดังมีข้อความว่า “ธรรมดาว่า ชื่อว่าทานนี้ เป็นเหตุแห่งสุขทั้งหลาย เป็นมูลรากของสมบัติทั้งหลาย เป็นที่ตั้งแห่งโภคสมบัติทั้งหลาย” ๓๐(ทานํ นาม สุขานํ นิทานํ, สมปตตินิ มূলํ, โภคานํ ปติภูตฺวา) คำว่า “ทาน เป็นเหตุแห่งสุขทั้งหลาย” (ทานํ นาม สุขานํ นิทานํ) คำว่าสุขทั้งหลายนี้คือ สุขทางกาย สุขทางใจ และสุขอย่างยิ่ง ความสุขทางกาย ได้แก่ ความสุขที่สัมผัสได้จากประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เรียกว่า กามคุณ ๕ หรือความสุขที่เกิดจากเนื้อหนังมังสา อันเป็นสิ่งสกปรก ส่วนความสุขทางใจ ได้แก่ ความสุขที่สัมผัสได้จากจิต คือ ความสบายใจ ความสุขใจอันเกิดจากจิตใจที่สงบและเย็น เป็นความสุขที่สะอาด ส่วนสุขอย่างยิ่งคือนิพพาน พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นจุดหมายสูงสุด สมจริงดังพุทธภาษิตที่ว่า “นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”(นิพพานํ ปรมํ สุขํ)

คำว่า “เป็นมูลรากของสมบัติทั้งหลาย” (สมปตตินิ มूलํ) ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงสมบัติ ๓ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรคสมบัติ นิพพานสมบัติ คนส่วนมากติดในมนุษย์สมบัติซึ่งมีสุขน้อย มีทุกข์เจ็บป่วยอยู่มาก หรือติดในสวรรคสมบัติซึ่งเป็นความสุขชั่วคราว จึงไม่อาจเข้าถึงนิพพานสมบัติได้ ต้องเกิดแก่ เจ็บ ตาย อยู่ร่ำไปไม่มีสิ้นสุด ส่วนคำว่า “เป็นที่ตั้งแห่งโภคสมบัติทั้งหลาย”(โภคานํ ปติภูตฺวา) หมายถึง สมบัติที่มีไว้ใช้สอย หรือใช้ยังชีพ เช่น เครื่องอุปโภค บริโภค เป็นต้นรวมไปถึงโภคสมบัติของเทวดาด้วย

(๒) คำอธิบายทานที่เข้าใจโดยง่าย

อธิบายโดยใช้คำพูดที่เข้าใจง่าย หรือใช้กันอยู่แล้ว ที่มีความหมายหรือสภาวะตรงกับทานมาอธิบายเพื่อให้ผู้ฟังมองเห็นเป็นรูปธรรม เข้าใจง่าย ดังนี้ “ทานเป็นที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้องหน้าของคนที่เดินทางไม่เรียบ ที่พึ่งพา ที่ตั้ง ที่หน่วงเหนี่ยว ที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้องหน้าเช่นกับทาน ไม่มีในโลกนี้และโลกอื่น”

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ดังนี้

- (ก) ทานเป็นที่ป้องกัน
- (ข) ทานเป็นที่เร้น
- (ค) ทานเป็นที่ไป
- (ง) ทานเป็นที่ไปในเบื้องหน้าของคนเดินทางไม่เรียบ
- (จ) ทานเป็นที่พึ่งพา
- (ฉ) ทานเป็นที่ตั้ง
- (ช) ทานเป็นที่หน่วงเหนี่ยว

ผู้วิจัยเห็นว่า การที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงคำไวพจน์ หรือคำที่มีความหมายคล้ายกันเพราะผู้ฟังมีภูมิหลังที่แตกต่างกัน ศัพท์บางคำอาจไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง แต่ในศัพท์อื่น ๆ ที่มีนัยเดียวกันอาจฟังแล้วแจ่มแจ้งก็เป็นได้

(๓) คำอธิบายทานบารมี

เป็นการอธิบายโดยยกตัวอย่างครั้งเมื่อพระพุทธรองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมีในพระชาติต่าง ๆ เพื่อทรงแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างว่า ก่อนพระองค์จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็ทรงบำเพ็ญทานบารมีมาก่อน ดังนี้ธรรมดาว่า ทานนั้นเป็นทางที่เราดำเนินแล้ว เป็นวงศ์ของเราเท่านั้น เป็นมหายัญญ์ของเวลามพราหมณ์ เป็นมหายัญญ์ของมหาโควินทพราหมณ์ เป็นมหายัญญ์ของพระเจ้ามहाสุทนต์นะจอมจักรพรรดิ เป็นมหายัญญ์ของพระเวสสันดร เป็นมหายัญญ์เป็นอเนก ที่เราผู้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ทศบำเพ็ญมาพร้อมพร้อมแล้ว เป็นทานที่เรา สมัยที่เป็นกระต่าย ยอมทอดตัวลงในกองเพลิงที่ลูกโซน ยึดจิตใจของพวกยาจกที่มาถึงแล้วได้ สรุปว่ามีพระชาติที่กล่าวถึง ๕ พระชาติ คือ

(ก) เวลามพราหมณ์ คือ ได้จัดสร้างโรงทานแจกอาหารเป็นเวลา ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ถ้าบุคคลใดไม่มีที่พักอาศัย ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม ก็จะจัดการหามาให้ ในวันสุดท้ายได้ให้ถาดทอง ถาดเงิน ถาดสำริด ซึ่งมีทองและเงินอยู่เต็มถาด อย่างละ ๘๔,๐๐๐ และช้าง รถ หญิงสาว บัลลังก์ ซึ่งประดับอย่างงดงาม อย่างละ ๘๔,๐๐๐ โคนมอีก ๘๔,๐๐๐ ตัว และผ้าคู่อีก ๘๔,๐๐๐ คู่^{๓๓}

(ข) มหาโควินทพราหมณ์ คือ บริจาคมหาทาน ซึ่งเป็นบรรณาการของตนให้อาณาจักรทั้ง ๗ เป็นมูลค่าร้อยล้านแสนโกฏิ มีทรัพย์ ข้าวเปลือก เป็นต้น เพราะหวังสัพพัญญุตญาณ^{๓๔}

(ค) พระเจ้ามหาสุทนต์นะจอมจักรพรรดิ คือ ตั้งโรงทาน ๑๐๐ แห่ง ประกาศให้คนมารับวันละ ๓ เวลา คือ เช้า เย็น กลางคืน สิ่งของที่ให้มามีทรัพย์ อาหาร น้ำดื่ม ผลไม้ เครื่องอุปโภค ผ้าสีต่างๆ ร่ม รองเท้าอันงาม ทรงบำเพ็ญมหาทานเพราะใครจะบรรลุพระสัมโพธิญาณ^{๓๕}

(ง) พระเวสสันดร คือ ทรงบริจาคช้างคู่บ้านคู่เมือง แก่ชาวกาลิงครัฐ จนถูกขับออกจากพระนคร ก่อนออกไปได้บริจาค ม้า รถ ทาสี ทาส แมโค พระสนม จนหมดสิ้น เมื่อไปอยู่ในป่าก็ทรงบริจาคกัณหา ซาลี แก่ชุก และยกพระนางมัทรี ให้แก่ท้าวสักกะผู้แปลงเป็นพราหมณ์มาขอ^{๓๖}

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน อภ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๒๐-๒๓/๔๗๐-๔๗๔.

^{๓๔} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๓-๓๓๐/๒๒๗-๒๕๘.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๔๑-๒๗๒/๑๘๑-๒๐๔.

^{๓๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๑๖๕๕-๒๔๔๐/๔๔๗-๕๖๐.

(จ) กระท่าย คือ ท้าวสักกะแปลงเป็นพราหมณ์มาขออาหาร กระท่ายจึงบอกให้พราหมณ์ก่อไฟ แล้วจึงกระโดดเข้ากองไฟ สละชีวิตของตน เป็นอาหารของพราหมณ์นั้น^{๓๗}

(๔) ทานเพื่อศีล

ช่วงท้ายจะเป็นการทิ้งท้ายว่าหากเป็นผู้ให้ทานแล้วอาจจะสมทานศีลได้ ดังมีข้อความว่า “แท้จริงทานย่อมให้สัคคสมบัติในโลก ให้มารสมบัติ ให้พรหมสมบัติ ให้จักรพรรดิสมบัติ ให้สาวกบารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ อภิสัมโพธิญาณ ก็บุคคลเมื่อให้ทาน ย่อมอาจสมทานศีลได้”

เมื่อให้ทานแล้วอาจสมทานศีลได้เพราะการทานนั้นเป็นคุณธรรมข้อแรกของธรรมทั้งหลาย จุดมุ่งหมายเพื่อต้องการให้ละความเห็นแก่ตัว เมื่อละความเห็นแก่ตัวได้แล้วก็จะทำให้เกิดมีคุณธรรมต่าง ๆ ติดตามมา เช่น เมตตาไม่ฆ่าสัตว์ เสียสละพร้อมที่จะให้ ไม่ปกป้องตัวเองด้วยการพูดเท็จ

ผู้ให้ทานย่อมได้สมบัติทั้งในโลกนี้และโลกหน้า อาจสมทานศีล และปฏิบัติธรรมชั้นสูงต่อไป อานิสงส์สูงสุดของการให้ทานขึ้นอยู่กับเจตนาการให้ คือการให้ทานโดยไม่เจาะจงตัวบุคคล เช่น การถวายสังฆทาน การสร้างวิหารถวายสงฆ์ มีผลมากกว่าการให้ทานเฉพาะตัวบุคคล แต่ยังมีอานิสงส์อื่น ๆ ที่สูงกว่าการให้ทาน คือ การเข้าถึงไตรสรณคมน์, การรักษาศีล ๕, การเจริญเมตตา และทำยสุต คือการเจริญนิจจสัญญา(เจริญวิปัสสนา) ซึ่งถือว่าเป็นอานิสงส์สูงสุดเพราะทำให้ถึงนิพพานได้ ดังที่ในเวลายามสูตรแสดงข้อความว่าการที่ “บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะมีผลมากกว่าการที่บุคคลสร้างวิหาร... การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมทานสิกขาบท คือ การงดเว้นจากการทิ้งปวง”

ประเภทของการให้ทาน

อามิสทาน ได้แก่ การให้วัตถุที่ควรให้

อภัยทาน ได้แก่ การไม่ผูกโกรธ ไม่อาฆาตจองเวร ไม่คิดร้ายผู้อื่นแม้แต่ศัตรู^{๓๘}

ธรรมทาน ได้แก่ การให้ธรรมะ

อามิสทาน คือ การให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย ๔ (คืออาหาร,ที่อยู่อาศัย,เครื่องนุ่งห่ม,ยารักษาโรค) ซึ่งเป็นสิ่งของที่ให้กันได้ง่าย ได้แก่ทานวัตถุ ๑๐ ประการ ได้แก่ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปอามิสทาน แบ่งได้๒อย่าง คือ แบ่งตามผู้ให้(ทายก) และแบ่งตามเจตนาผู้ให้ อามิสทานที่แบ่งตามผู้ให้มี ๓ ประเภทคือ

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.จตุกก. (ไทย) ๒๗/๖๑-๖๔/๑๖๙.

^{๓๘} อง.ทสก. (ไทย)๒๐/๑๔๒/๑๒๐.

๑. สามีทาน การให้ของที่คิดว่าตนเองบริโภคใช้สอย คือ ของเหล่าใดที่ตนเองไม่ค่อยได้ใช้ ก็ให้ของเหล่านั้นไป ทานเช่นนี้มีผลมาก

๒. สหายทาน การให้ของที่เหมือนกับที่ตนบริโภคใช้สอย ทานเช่นนี้มีผลปานกลาง

๓. ทาสทาน การให้ของที่เลว หรือของตนเองที่ไม่ใช้แล้ว เช่น ให้แก่คนที่ใช้ หรือให้กบสัตว์^{๓๙} เจริญงาน ทานเช่นนี้มีผลน้อย

อามิสทานที่แบ่งตามเจตนาผู้ให้มี ๒ ประเภท คือ

๑. สังฆทาน คือ ทานที่ให้เพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงผู้รับ เช่น การบริจาคอวัยวะ หรือให้แก่พระสงฆ์ที่ตั้งแต่รูปขึ้นไป จึงจะเรียกได้ว่าเป็นสังฆทาน เป็นบุญมากกว่าทานทั่วไปจึงมีอานิสงส์มากกว่าการให้แบบปาฏิบุคคลิกทาน

๒. ปาฏิบุคคลิกทาน คือ ทานที่ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง การให้เฉพาะบุคคลที่เราเลือกไว้แล้ว ที่เรามีความเลื่อมใส มีความศรัทธาในบุคคลนั้นจึงให้ จะให้แก่บุคคลทั่วไป หรือให้แก่พระสงฆ์ก็ได้^{๔๐}

อภัยทาน คือ การให้ความปลอดภัย ความไม่มีภัยแก่ตนเองและผู้อื่น ไม่มีเวรไม่ผูกเวรกับผู้ใด ทั้งยังมีจิตเมตตา ปาณาติตต่อผู้อื่นเป็นนิตย์ การให้อภัยเป็นการให้ที่ไม่ลงทุน เป็นการให้ที่ง่ายแต่คนเราทำได้ยาก เพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม ประพฤติธรรมอยู่บ่อยๆจนเกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องเห็นคุณประโยชน์ของการให้อภัย การให้อภัยเป็นการให้ประโยชน์แก่ผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นมีความสุขสบายใจ ตามความเป็นจริงแล้วผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดคือตนเอง เพราะทุกครั้งที่ให้^{๔๑} อภัยได้ จะรู้สึกปลอดโปร่งเบาใจ สดชื่น แจ่มใส มีความสุข

ธรรมทาน คือ การให้ธรรม การสั่งสอนเกี่ยวกับธรรม การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การให้ธรรมทานนั้นเปรียบได้กับการให้ขุมทรัพย์ที่เป็นอมตะติดตัวไป หรือเป็นประตูสู่ชีวิตให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องดีงาม นำชีวิตไปสู่ความเจริญ ย่อมมีชีวิตที่ดีงามเกิดในสุคติภพ เมื่อบารมีแก่

^{๓๙} อัง.อฎฐก. (ไทย)๒๓/๓๕/๒๙๒.

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙, หน้า ๓๘๐.

^{๔๑} พระมหาทองเก็บ ญาณพล (สุขพล), “การบำเพ็ญทานของพระพรหมคุณาภรณ์ (ไพฑูริย์ กตปุณโญ) วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

กล้าแล้วย่อมละกิเลสได้โดยสิ้นเชิงเข้าถึงนิพพานได้ด้วยเหตุนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “การให้ธรรมย่อมชนะทั้งปวง”^{๔๒}

สรุปได้ว่า ทาน คือ การให้ สละ การแบ่งปัน โดยมีได้หวังสิ่งตอบแทนซึ่งสามารถให้ได้ทั้งวัตถุสิ่งของ เงินทอง อันเป็นของนอกกายแล้วยังให้ทานด้วยการทานด้วยการบริจาคอวัยวะ ซึ่งจัดเป็นการให้ทานประเภทอามิสทาน และยังรวมถึงการให้อภัยทานและธรรมทาน ที่นอกเหนือจากการให้ทานประเภทอื่น ๆ ดังนั้นการให้ทานจึงควบคู่ไปกับ ศิล และภาวนาตามหลักของ บุญกิริยาวัตถุ เพราะทานเป็นองค์ประกอบแรกของศีลและภาวนาและที่สำคัญคือการควบคุมความโกรธของตัวเองให้ได้เพียงเท่านี้เราก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ให้อภัยทาน

อานิสงค์ของการให้ทาน

จากเนื้อหาของทานกถา ที่กล่าวมาข้างต้น เมื่อพิจารณาถึงอานิสงค์ที่ได้รับจากการแสดงทานกถา จะเห็นได้ว่ามี ๓ นัย คือ อานิสงค์ของทานในปัจจุบัน, อานิสงค์ของทานในโลกหน้าและอานิสงค์ของทานในขั้นสูงสุด

(๑) อานิสงค์ของทานในปัจจุบัน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นว่า การทำทานมีผลในชาติปัจจุบัน ดังมีตัวอย่างในพระสูตรหลายแห่ง แต่ผู้วิจัยจะนำมาอธิบายเฉพาะเรื่องให้เห็นชัดเจน เพราะเห็นได้จากประสบการณ์ตรงของเราเอง มีตัวอย่างว่า สีสหเสนาบดีหลังจากได้ฟังเรื่องผลของทานแล้ว เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง เพราะเชื่อที่เคยได้ประจักษ์มากับตนเอง ส่วนประโยชน์ในชาติหน้า ถึงแม้ว่าจะยังไม่เกิดขึ้นแต่ก็เชื่อในคำสอนของพระพุทธเจ้าว่ามีจริง ๆ^{๔๓} สำหรับประโยชน์ของการให้ทานในชาติปัจจุบันมีดังนี้

(ก) ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รักที่พอใจของคนหมู่มาก^{๔๔} เพราะเป็นผู้ชอบเผื่อแผ่แบ่งปัน อีกทั้งเป็นผู้ที่มีศีล ๕ ไม่ขาด ไม่เป็นภัยกับผู้ใด จึงเป็นที่รักใคร่ชอบพอของคนหมู่มาก

(ข) สัตบุรุษ ผู้สงบยอมคบหาผู้ให้ทาน การเป็นคนที่ให้ทานเป็นนิจ รักษาศีล ๕ ไม่ขาด ถือว่าเดินตามทางของสัตบุรุษ จึงเป็นที่พอใจของสัตบุรุษ สัตบุรุษจึงคบหา เมื่อคบหาย่อมแสดงธรรมแก่ผู้นั้น และผู้นั้นอาจบรรลุธรรมได้^{๔๕}

^{๔๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๘.

^{๔๓} ุรยละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๕๔-๕๕.

^{๔๔} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๔๕} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

(ค) กิตติศัพท์อันงามของผู้ให้ทานย่อมขจรไป^{๔๖} เมื่อคนที่เราให้ทานแล้วเขาย่อมคบหาเพราะได้รับแต่ความสุข จึงนำเรื่องที่ดีตนประสบพบมาบอกกล่าวกันต่อไป ขยายออกไปในวงที่กว้างขึ้น ฉะนั้นชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ย่อมฟุ้งขจรไป

(ง) ผู้ให้ทานย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของคฤหัสถ์^{๔๗} เพราะเมื่อให้เป็นนิจแล้ว ถือว่าเป็นผู้มีศีลห้าครบ เพราะคนที่ชอบให้ทานนั้นเป็นคนมีจิตใจกว้างขวางไม่เห็นแก่ตัว จึงถือว่าจิตใจสูงเป็นจิตใจของมนุษย์ คือมีศีลห้าครบ ฉะนั้นผู้ให้ย่อมไม่ห่างเหินจากกรรมของคฤหัสถ์

(จ) ทายก ทานบติ จะเข้าไปสู่บริษัทใด ๆ จะเป็นชัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ก็เป็นผู้แก่ล้าแล้ว ไม่เก็บเงินเข้าไป^{๔๘} เพราะเมื่อคุ้นเคยคนดี จะไปที่ไหนก็เป็นที่ยกย่องของคนทั้งหลาย ฉะนั้นผู้ให้ย่อมแก่ล้าแล้วอาจหาญในที่ประชุม

(๒) อานิสงส์ของทานใน โลกหน้า

การให้ทานนั้น นอกจากจะให้ผลในชาตินี้แล้ว ยังให้ผลในชาติหน้าด้วย คือ ตายไปแล้วจะได้เกิดเป็นเทพบุตร เทพธิดาในโลกสวรรค์ เสวยความสุขอย่างมาก หากเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีโภคทรัพย์มาก ดังมีตัวอย่างที่เห็นชัด ตอนที่พระพุทธองค์ทรงแสดงประโยชน์ของการให้ทานโปรดสุภมาณพโตเทยยบุตรว่า การให้ทานเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หากเกิดเป็นมนุษย์จะเป็นผู้มีโภคะมาก^{๔๙} เพราะเหตุว่าเมื่อผู้ให้สั่งสมการให้ มีจิตใจดีงาม เกิดเป็นความพอใจภายในใจ ผู้มีจิตใจพอใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง เมื่อละโลก ย่อมมีสุคติเป็นที่หวังได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติก็เป็นอันหวังได้”^{๕๐} (จิตเต อสงกิลฺลฐุ สุขติ ปาฎิกงฺขา) ดังคัมภีร์สัททสารถถชาลินี แสดงไว้ว่า “บุคคลบำเพ็ญบุญ มีทานเป็นต้นในปางก่อน ย่อมได้ความสุขในบัดนี้ เหมือนคนรดน้ำที่โคนต้นไม้ (ต้นไม้ นั้น) ย่อมให้ผลที่ยอด (คือปลายกิ่ง) ฉะนั้น”

(๓) อานิสงส์ของทานในชั้นสูงสุด

การให้ทานแม้ยังไม่อาจทำบุคคลให้พ้นจากทุกข์ได้ แต่ทานก็สามารถเป็นฐานรองรับธรรมเบื้องสูง เพื่อให้บรรลุขั้นสูงสุดคือพระนิพพานต่อไป พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญทานเพื่อนิพพาน แต่ไม่ทรงสรรเสริญทานที่ก่อให้เกิดอุปธิ คือทานเพื่อหวังสิ่งนั้นสิ่งนี้ที่ยังเจือด้วยกิเลสย่อมเป็นเหตุให้ไปสวรรค์หรือมนุษย์ ยังไม่พ้นจากวัฏฏทุกข์ สมจริงดังพระพุทธภาษิตว่า “บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ให้ทาน

^{๔๖} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๔๗} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๔๘} ดุรายละเอียดยใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๔/๕๔.

^{๔๙} ดุรายละเอียดยใน ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๔/๓๕๓.

^{๕๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๓.

เพราะเหตุแห่งสุขอันก่ออุปธิเพื่อภาพใหม่ แต่บัณฑิตเหล่านั้นย่อมให้ทานเพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อ นิพพานอันไม่มีภาพใหม่”^{๕๑} พระพุทธองค์ทรงแสดงว่าการละตระหนี่ได้อาจจะบรรลुरुธรรมเป็นพระ อรหันต์ ถ้ายังละความตระหนี่ไม่ได้ ก็อย่าหวังเลยที่จะบรรลुरुธรรมขั้นสูงต่อไป ดังมีข้อความบางตอนว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๕ ประการไม่ได้ ก็ไม่อาจบรรลुरुหัตถิยามาน อยู่ได้ ฯลฯ ตติย ฆาน ฯลฯ จตุตถฆาน ฯลฯ ก็ไม่อาจทำให้แจ้งโสดาปัตติผลได้ ฯลฯ สกทาคามีผล ฯลฯ”

แท้จริงแล้วพุทธประสงค์ของพระองค์ที่แสดงทานกถา คือให้ทานเพื่อละกิเลส คือโลภ โกรธ หลง เช่น การให้วัตถุเป็นทาน เพื่อที่จะกำจัดความโลภ, การอภัยทานคือไม่เอาโทษแก่ผู้ทำผิดเพื่อ กำจัดความโกรธ, การให้ธรรมทานเพื่อกำจัดความหลง ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนพระสารีบุตรว่า การ ให้ทานที่ถูกต่อนั้น คือ “ให้ทานเป็นเครื่องประดับจิต ประดับจิต หมายถึงให้ทานอย่างไม่มีใจเยื่อใย ให้ทานอย่างไม่มีจิตผูกพัน ให้ทานอย่างไม่มีหวังสิ่งสมบุญ”^{๕๒} แต่อย่างไรก็ตาม ก็เชื่อว่าผลในปัจจุบัน ของทานและผลในเบื้องหน้าของทานจะไม่สำคัญเพราะโดยทั่วไปแล้ว คนเรามักต้องการเห็นผลของ การทำความดีในทันทีทันใด ถ้ายังมองไม่เห็นผลก็เกิดความท้อแท้สิ้นหวังและเบื่อหน่ายที่จะทำความดี ต่อไป เห็นได้ชัดในยุคสมัยปัจจุบันนี้ผู้คนอยากจะได้ทรัพย์ทันทีทันใดโดยไม่ต้องทำทาน จึงหันไปหวัง พึ่งอำนาจภายนอกที่เชื่อกันว่าจะช่วยเหลือหรือดลบันดาล ทรัพย์สินเงินทองให้กับตน เพราะคนใน สมัยนี้ เข้าใจกันว่า ความสุขจะเกิดขึ้นได้เพราะทรัพย์สินเงินทอง ไม่เข้าใจแม้กระทั่งว่าความสุขเกิดขึ้น ได้โดยไม่ต้องอาศัยทรัพย์ไม่ต้องพูดถึงว่าบุญมี สวรรค์มีชาติหน้ามี นิพพานมี

ดังนั้น เรื่องการทำความดีในสังคมไทยปัจจุบันนี้ถึงขั้นที่จะต้องเรียนรู้กันใหม่ว่าการทำความ ดีเช่นการทำทานนี้แท้ที่จริงแล้วเป็นอย่างไร ถ้าหากทำความดีที่ง่ายที่สุดคือการทำทานด้วยวัตถุ ภายนอกยังทำไม่ได้แล้ว วัตถุภายในใจคือกิเลสมีความเห็นแก่ตัวเป็นต้น ก็ไม่สามารถจะสละได้เลย ถ้า มองภาพในอนาคตว่ามีคนเห็นแก่ตัวเต็มไปหมดสังคมจะสงบสุขอยู่ได้อย่างไร ดังนั้นเรื่องทานนี้ถึงแม้ จะเป็นเรื่องพื้นฐานแต่ก็สำคัญมาก เพราะเหตุนี้เองในอนุพุทธิกถา พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงทานเป็น เรื่องแรก และส่วนมากจะทรงแสดงแก่บุคคลผู้ครองเรือนที่ยังหลงยินดีติดอยู่ในกามอย่างชนิดที่ว่า ตนเองจมอยู่ในโคลนก็ยังไม่รู้ว่าตนเองอยู่ในโคลน ไม่ต้องพูดถึงว่าจะหาทางขึ้นจากโคลนอย่างไร เหมือนอย่างสังคมไทยปัจจุบันนี้เอง

๒.๒.๒ สีสกถา

สีสกถาเป็นข้อธรรมที่ ๒ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงต่อจากทานกถา โดยปกติหลักธรรม เรื่อง ทาน และศีล ย่อมคู่กันเสมอ ในอนุพุทธิกถาก็เช่นเดียวกัน

^{๕๑} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

^{๕๒} อง.สตุตถก. (ไทย) ๒๓/๕๒/๙๑.

ความหมายของสีลภา

ความหมายของสีลภา จะปรากฏอยู่ในอรรถกถาของพระสูตรต่าง ๆ เช่นอุปาสิวัตสูตร, สุปปพุทธกฐิณสูตร เป็นต้น ซึ่งมีคำอธิบายไปในทำนองเดียวกัน ดังนี้อรรถกถาอุปาสิวัตสูตรมี อรรถาธิบายว่า สีลภา หมายถึงกถาที่พรรณาคุณของศีลว่าเป็นที่พึ่ง ที่อาศัย ที่ตั้ง ที่หน่วงเหนี่ยว ที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้องหน้า เช่น สมบัติทั้งหลายในโลกนี้และโลกอื่นล้วนอาศัยศีลเป็นที่พึ่งที่อาศัย เป็นต้น จึงได้มา^{๕๓} อรรถกถาสุปปพุทธกฐิณสูตรมีอรรถาธิบายว่า “สีลภา คือ กถาที่ประกอบด้วยคุณคือศีลเป็นต้น อย่างนี้ว่า ธรรมดาว่าศีลนี้ เป็นที่พึ่งพา ที่ตั้ง ที่หน่วงเหนี่ยว ที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้องหน้า...”

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคัมภีร์อรรถกถาอุปาสิวัตสูตร, คัมภีร์อรรถกถาสุปปพุทธกฐิณสูตรและอรรถกถापुทธวงศ์ ชื่อ มจรุตถวิลาสินี แล้ว สรุปความหมายการแสดงสีลภาตามนัยของอนุพุทธิกถาไว้ดังนี้

(๑) คำอธิบายศีลโดยตรง

สีลภา เริ่มต้นด้วยการพรรณานานิสงส์ของศีลในคำอธิบายโดยตรง ดังแสดงไว้ว่า “ธรรมดา ศีลนั้นเป็นมูลแห่งสมบัติในโลกนี้และโลกหน้า ศีลเป็นต้นเหตุสำคัญของสุขทั้งหลาย ผู้มีศีลย่อมไปไตรทิพย์สวรรค์ด้วยศีล” คำว่า “ศีลเป็นมูลแห่งสมบัติในโลกนี้และโลกหน้า” สมจริงดังคำอธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์ที่ได้แสดงไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ดังนี้

สมบัติใดในมนุษย์ และสมบัติใดในเทวดา สมบัติทั้งสองนั้น เมื่อผู้มีศีลถึงพร้อมปรารถนาอยู่ มิใช่เป็นสิ่งที่พึงได้ยากเลย อนึ่ง ใจของผู้มีศีลถึงพร้อม ย่อมเล่นไปสู่พระนิพพานสมบัติอันเป็นสมบัติที่สงบระงับสุดยอดเป็นแท้ บัณฑิตพึงแสดงอานิสงส์อันมีอาการต่าง ๆ เป็นอันมากในศีล ซึ่งเป็นมูลแห่งสมบัติทั้งปวง ด้วยประการฉะนี้แล^{๕๔} จากข้อความข้างต้น คำว่า “ผู้มีศีลถึงพร้อมปรารถนาอยู่” หมายถึง รักษาศีลเพราะอยากได้ อยากมี อยากเป็น ผู้นั้นมีศีลชั้นโลกียะหรือ ศีลที่ประกอบด้วยอุปธิ จึงยังผลให้ตายแล้วเกิดในมนุษย์โลก และเทวโลก คำว่า “สมบัติที่สงบระงับ” หมายถึง สงบระงับจากกิเลส คือ โลก โกรธหลง สมบัติที่ได้ คือ นิพพาน ผู้นั้นมีศีลชั้นโลกุตระ หรือ ศีลที่ไม่ประกอบด้วยอุปธิ คือรักษาศีลเพื่อมรรคผลนิพพาน ไม่ต้องการความสุขในโลกมนุษย์และโลกสวรรค์ แต่ต้องการให้หมดกิเลสเร็ว ๆ

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๙/๖๕.

^{๕๔} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๙.

(๒) คำอธิบายศิลปะที่เข้าใจโดยง่าย

อธิบายโดยใช้คำพูดที่เข้าใจง่าย หรือใช้กันอยู่แล้ว ซึ่งมีความหมายหรือสภาวะที่ตรงกับคุณ
ของศิลปะ เพื่อให้ผู้ฟังมองเห็นเป็นรูปธรรมเข้าใจง่าย ดังมีเนื้อความว่า “ธรรมดาว่าศิลปะนี้ เป็นที่พึงพาที่ตั้ง
ที่ห่วงเหนียว ที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้องหน้า...แท้จริงที่พึงอาศัยแห่งสมบัติทั้งหลายในโลกนี้และ
โลกอื่น เช่นกับศิลปะที่ตั้ง ที่ห่วงเหนียว ที่ป้องกัน ที่เร้น ที่ไป ที่ไปเบื้องหน้าเช่นกับศิลปะไม่มี”

ก.ศิลปะเป็นที่พึงพา

ข.ศิลปะเป็นที่ตั้ง

ค.ศิลปะที่ห่วงเหนียว

ง.ศิลปะที่ป้องกัน

จ.ศิลปะที่เร้น

ฉ.ศิลปะที่ไป

ช.ศิลปะที่ไปเบื้องหน้า

(๓) พุทธพจน์สรุปเรื่องศิลปะ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสสรุปเรื่องของศิลปะไว้ในอนุพุทธพิกถา ดังนี้ “เขาว่า ศิลปะเท่านั้นเป็นกรรมดี
ศิลปะอดเยี่ยมในโลก ผู้ประพฤติชอบในธรรมจริยาของพระอรียะท่านเรียกว่า ผู้มีศิลปะ” พุทธพจน์ที่อยู่ใน
หมวดศิลปะนอกเหนือจากนี้ มีจำนวนมาก

(๔) คำอธิบายศิลปะอุปมาเปรียบเทียบ

ศิลปะเป็นนามธรรมเข้าใจยาก ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงนิยามสอนหรืออธิบายโดยนำคุณของ
ศิลปะมาเปรียบเทียบ หรืออุปมาอุปไมยกับสิ่งของต่าง ๆ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมจะได้เข้าใจง่าย และเพื่อความ
ไพเราะเสนาะหูแก่ผู้ที่ได้ฟังด้วย เนื้อหาจะพรรณนาลักษณะของศิลปะ ดังนี้

เครื่องประดับเสมอด้วยเครื่องประดับคือศิลปะไม่มี

กลิ่นเสมอด้วยกลิ่นคือศิลปะไม่มี

เครื่องขำระมลทินคือกิเลสเสมอด้วยศิลปะไม่มี

เครื่องระงับความเร่าร้อนเสมอด้วยศิลปะไม่มี

เครื่องให้เกิดเกียรติ เสมอด้วยศิลปะไม่มี

บันไดขึ้นสู่สวรรค์เสมอด้วยศิลปะไม่มี

ประตูในการเข้าไปยังนครคือพระนิพพาน เสมอด้วยศิลปะไม่มี

จากเนื้อความข้างต้น สรุปได้ว่า ศิลปะอุปมาอุปไมยกับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

๑. ศิล คือ เครื่องประดับ
๒. ศิล คือ กลิ่น
๓. ศิล คือ เครื่องชำระมลทิน
๔. ศิล คือ เครื่องระงับความเร่าร้อน
๕. ศิล คือ เครื่องให้เกิดเกียรติ
๖. ศิล คือ บันไดขึ้นสู่สวรรค์
๗. ศิล คือ ประตุในการเข้าไปยังนครคือพระนิพพาน

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ได้แสดงอุปมาของศิล ดังนี้

- (๑) ศิล คือ เครื่องประดับ

“พระราชาทรงประดับแล้วด้วยมุกดาและมณี ก็ยังไม่งามเหมือนนักพรตผู้ประดับด้วยเครื่องประดับคือศิลแล้วงาม”

- (๒) ศิล คือ กลิ่น

“กลิ่นที่เสมอด้วยกลิ่นศิล ซึ่งฟุ้งไปได้ทั้งในที่ตามลมและทวนลมเท่าๆ กัน จักมีแต่ที่ไหน”

- (๓) ศิล คือ เครื่องชำระมลทิน

“น้ำคือศิลย้อมชำระมลทินอันใดของสัตว์มีชีวิตในโลกนี้ได้ แม่น้ำใหญ่ทั้งหลาย คือแม่น้ำคงคาที่ดี ยมุนาก็ดี สรรภูก็ดี สรัสวดีก็ดี แม่น้ำอจิรวดีก็ดี มหิก็ดี หากอาจชำระมลทินอันนั้นได้ไม่”

- (๔) ศิล คือ เครื่องระงับความเร่าร้อน

“ศิลที่บุคคลรักษาดีแล้วเป็นอริยศิลนี้ มีความเย็นอย่างยิ่ง ย่อมระงับความเร่าร้อนอันใดของสัตว์ทั้งหลายโลกนี้ได้ ลมเจือฝนก็ระงับความเร่าร้อนอันนั้นไม่ได้ และแม้แก่นจันทร์แดงก็ระงับไม่ได้ สร้อยมุกดาก็ไม่ได้ แก้วมณีก็ไม่ได้ รัศมีอ่อน ๆ แห่งจันทร์ก็ไม่ได้”

- (๕) ศิล คือ เครื่องให้เกิดเกียรติ

“ศิลย้อมกำจัดภัยอันมีอดตานุภาพภัยเป็นต้นได้ โดยประการทั้งปวง ศิลย้อมยังมีชื่อเสียงและความร่าเริงให้เกิดแก่ผู้มีศิลทุกเมื่อ”

- (๖) ศิล คือ บันไดขึ้นสู่สวรรค์

- (๗) ศิล คือ ประตุในการเข้าไปยังนครคือพระนิพพาน

“สิ่งอื่นที่จะเป็นบันไดขึ้นสู่สวรรค์ หรือจะเป็นประตูในอันที่จะยังสัตว์ให้แจ้งพระนิพพาน อันเสมอด้วยศีล จักมีแต่ที่ไหน”

(๕) คำอธิบายศีลบารมี

ศีลภานในอนุพุทฺธิกา ได้แสดงเรื่องในอดีตชาติที่ทรงบำเพ็ญศีลบารมี ดังมีข้อความว่า “ธรรมดาว่า ศีลนี้เป็นวงศ์ของเรา เราบำเพ็ญศีลบริบูรณ์ในอภิปุณฺณทุกชาติไม่มีที่สุด คือ ครั้งเป็นพญานาคชื่อ สังขปาละ ครั้งเป็นพญานาคชื่อ ฐริทัตตะ ครั้งเป็นพญานาคชื่อ จัมเปยยะ ครั้งเป็นพญานาคชื่อ สีลวะ ครั้งเป็นพญาช่างผู้เลี้ยงมารดา ครั้งเป็นพญาช่างชื่อ ฉัททันตะ”

สรุปพระชาติที่บำเพ็ญศีลบารมี ที่กล่าวถึงคือ

๑. พญานาคชื่อสังขปาละ คือ ยอมตายเพื่อรักษาศีล ไม่โกรธ หรือไม่ทำร้าย นายพรานเพราะพญานาคมีฤทธิ์มาก สามารถพ่นลมหายใจออกเป็นไฟเผาไหม้สิ่งใดก็ได้ แม้ว่าถูกนายพราน

๒. พญานาคชื่อฐริทัตตะ คือ ถูกหมองูทำร้าย โดยบีบด้วยฝ่ามือ แล้วจับใส่ตระกร้า พญานาคต้องการไปสวรรค์จึงอธิษฐานรักษาศีลว่าจะไม่ทำร้ายผู้ใด แม้ว่าจะถูกทำร้าย จะอดทน ไม่โกรธ เพราะเกรงว่าศีลจะขาด^{๕๕}

๓. พญานาคชื่อจัมเปยยะ คือ ยอมให้หมองูจับมาบังคับให้แสดงร้ายรำแก่มหาชน พญานาคไม่โกรธ แม้จะสามารถพ่นพิษฆ่าหมองูได้ เพราะเกรงว่าศีลจะขาด^{๕๖}

๔. พญาช่างชื่อสีลวะ คือ พญาช่างถอนรากเหง้าบัวเพื่อเลี้ยงมารดา วันหนึ่งถูกควาญช่างมาจับ พญาช่างยินยอมให้จับแต่โดยดี โดยไม่ทำร้าย เพราะเกรงว่าศีลจะขาด^{๕๗} (คำว่า สีลวนาคราช-กาล แปลว่าพญานาคชื่อสีลวะ แต่ที่จริง คือ พญาช่างชื่อสีลวะ ในสีลวนาคชาดก)

๕. พญาช่างชื่อฉัททันตะ คือ ถูกนายพรานยิงลูกศรอาบยาพิษ ตอนแรกโกรธจะทำร้ายแต่มองเห็นผ้ากาสาหวัดพราน อันเป็นธงชัยของพระอรหันต์ จึงมีสติ รักษาศีลไม่ทำร้ายนายพราน จนในที่สุดพญาช่างก็ถูกเลื่อยเอางาได้รับทุกขเวทนาอย่างมาก เลือดไหลออกเต็มปาก และยังได้ช่วยเลื่อยงาของตนเองให้นายพรานด้วย หลังจากนั้นก็สิ้นชีวิตลง^{๕๘}

^{๕๕} ุรายละเอียดใน พุ.ชา.ม. (ไทย) ๒๘/๗๘๔-๘๘๑/๓๐๕-๓๓๔.

^{๕๖} ุรายละเอียดใน พุ.ชา.วิสติ. (ไทย) ๒๗/๒๔๐-๒๘๓/๕๑๒-๕๒๐.

^{๕๗} ุรายละเอียดใน พุ.ชา.เอกาทสก. (ไทย) ๒๗/๑-๑๒/๓๕๔-๓๕๕.

^{๕๘} ุรายละเอียดใน พุ.ชา.ตีสติ. (ไทย) ๒๗/๙๗-๑๓๗/๕๕๔-๕๖๑.

(๖) ศิลเพื่อสวรรค์

ช่วงท้ายของศิลปกา จะแสดงไว้ว่าอาศัยศัลย้อมได้สวรรค์ ดังมีเนื้อความว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงแสดงอนิสงส์แห่งศัลย้อมนี้แล้ว เพื่อทรงแสดงว่า อาศัยศัลย้อมได้สวรรค์นี้ จึงตรัสสักคกถาในลำดับต่อจากศัลย้อมนั้น เป็นการกล่าวสรุปว่าหากรู้ถึงอนิสงส์ของศัลแล้วและสมาทานศัลและรักษาศัลได้แล้ว เมื่อตายไปย่อมไปเกิดในสวรรค์ ทรงเน้นถึงความสุขบนสวรรค์เพราะถือว่าเป็นสุดยอดของสุขในกามคุณ ความสุขในโลกนี้เทียบไม่ได้

ในวิมุตติมรรค^{๕๙} ได้แสดงอนิสงส์ของศัล ดังนี้ศัลมีอนิสงส์อย่างไร ศัลมีวิปปฏิสารเป็นอนิสงส์ สมดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ศัลที่เป็นกุศลมีวิปปฏิสารเป็นประโยชน์และเป็นอนิสงส์” อนึ่ง ศัล เรียกว่าปิตี ศัลเป็นวรรณะสูงสุด เป็นอริยทรัพย์ ศัลเป็นภูมิของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นการอาบน้ำโดยไม่ต้องมีน้ำ เป็นการอบด้วยเครื่องหอม เป็นเงาที่ติดตามตน เป็นเครื่องประดับศรัทธาที่คนต้องสวมเป็นวรรณะที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการฝึกอันเยี่ยม เป็นวิถีแห่งพรหมจรรย์ ถ้าบุคคลรักษาศัล เพราะเหตุที่มีศัลนั้นเขาจะเป็นผู้องอาจ นำเกียรติมาสู่มิตรสหายและเป็นที่รักของคนดีทั้งหลาย ศัลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ เป็นกฏคุมความประพฤติทั้งปวง เป็นทั้งแห่งบุญ เป็นเนืองนาบุญของทานบริจาค เป็นพื้นที่เพาะปลูกความเป็นสหายของพระอริยะ (ผู้มีศัล) จะเป็นผู้คงที่ในความดีทั้งปวง เขาจะเป็นผู้ทำอธิษฐานอันบริสุทธิ์ให้สำเร็จ เขาจะตายอย่างมีสติ เมื่อได้รับวิภังขณวิมุตติ เขาจะประสบสุข อนิสงส์ของศัลมีมากมายอย่างนี้

อนิสงส์ของการรักษาศัล

อนิสงส์ของศัลที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในศิลปกามีอยู่ ๓ ประการได้แก่ ๑) อนิสงส์ของศัลในปัจจุบัน ๒) อนิสงส์ของศัลในโลกนี้-โลกหน้า และ ๓) อนิสงส์ของศัลในขั้นสูงสุด สามารถอธิบายพอเข้าใจ ดังนี้

๑) อนิสงส์ของศัลในปัจจุบัน

เมื่อรักษาศัลแล้วจะมีอนิสงส์ให้เห็นเป็นรูปธรรม เช่น มีคนรักคนชอบ เป็นที่น่าเคารพนับถือ มีชื่อเสียง ไม่มีอันตรายกับใคร ๆ อยู่กับสังคมได้อย่างปกติสุข แต่อนิสงส์ของศัลในปัจจุบันนี้ยังถือว่าเป็นอนิสงส์ขั้นโลกียะ ที่ประกอบด้วยอุปธิ คือมีกิเลสเจืออยู่ อนิสงส์ในปัจจุบันของผู้รักษาศัลยกตัวอย่างของศัล ๕ ดังนี้

^{๕๙} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

๑) ศิลทำให้เป็นผู้มีศัตรูน้อย เพราะถ้าเราไปฆ่าหรือทำร้ายผู้อื่น ผู้นั้นย่อมมีความเคียดแค้น ชิงชัง หวังแก้แค้น ตัวอย่างชาวเด็กนักเรียนยกพวกตีกัน ก็เป็นการแก้แค้นกันเพราะเคยไปฆ่ากันทำร้ายกันมาก่อน เด็กเหล่านี้เวลาเดินทางไปเรียนจึงมีความหวาดระแวง กลัวคนจะมาดักทำร้าย

๒) ศิลทำให้เป็นผู้ไม่มีคดีมาติดพัน เพราะถ้าไปลักขโมยจี้ปล้น ทูจริต คดโกงแล้วถูกจับได้ อาจถูกจับดำเนินคดี

๓) ศิลทำให้เป็นผู้ที่ผู้อื่นไว้วางใจ เพราะคนที่เจ้าชู้ มักคิดไปในทางกามารมณ์เสมอ จะคบหากับใครก็ไม่มีความรักที่ใจต่อกัน เพราะในสมองมีแต่เรื่องตัณหาราคะ

๔) ศิลทำให้ครอบครัวอบอุ่น เพราะทุกคนพูดแต่สิ่งที่เป็นความจริง มีทั้งเรื่องทุกข์และสุข ซึ่งจะเป็นการระบายอารมณ์ที่อัดอั้นภายในจิตใจออกมาให้กันฟัง และถ้ามีปัญหาก็จะได้รับคำปรึกษากับผู้ที่หวังดีต่อกันโดยแท้จริง

๕) ศิลทำให้เป็นผู้ไม่ขาดสติแล้วไปทำความผิดร้ายแรง เพราะถ้าไปเสพของมีนเมาแล้วขาดสติก็อาจฆ่าคนได้ ลักทรัพย์ได้ ข่มขืนได้ พุดปดได้

๒) อานิสงส์ของศีลในโลกนี้ – โลกหน้า

เมื่อรักษาศีลแล้วจะมีอานิสงส์ให้เห็นเป็นนามธรรม เช่น เป็นผู้ที่มีจิตใจสูง สามารถทวนกระแสกิเลสได้ ทำให้มีจิตใจผ่องใส เมื่อตายไปย่อมมีสุคติเป็นที่หมาย นั่นคือหากเกิดเป็นมนุษย์ก็จะเป็นผู้มีสมบัติมาก ถ้าเกิดเป็นเทวดาก็จะมีทิพย์สมบัติเสพสุขอยู่ในสวรรค์ แต่อานิสงส์ของศีลในโลกนี้ - โลกหน้า ยังถือว่าเป็นอานิสงส์ชั้นโลกียะ ที่ประกอบด้วยอุปธิ คือมีกิเลสเจืออยู่ตั้งมีข้อความในกัมมัตถิยสูตร^{๖๐} พรรณนาถึงอานิสงส์ของคนที่ศีล ไว้ ๕ ประการ คือ

๑) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ

๒) กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไป

๓) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นชาติตติยบริษัทก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก่ล้าวกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไป

๔) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย

๕) บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

^{๖๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔.

๓) อานิสงส์ของศีลในขั้นสูงสุด

ผลสูงสุดของศีล คือรักษาศีลเพื่อมรรคผลนิพพาน ไม่ต้องการเสพนุชย์สมบัติและทิพย์สมบัติ มีตัวอย่างดังนี้ศีลเป็นฐานรองรับสติปัญญา ๔ พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ที่วัดพระเชตุวัน ซึ่งท่านรูปนี้ต้องการจะปลีกตัวออกจากหมู่ อยู่แต่ผู้เดียว ทำความเพียรเพื่อเผากิเลส จึงทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโดยย่อ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแนะนำให้เริ่มต้นโดยมีศีลที่บริสุทธิ์ก่อนจึงจะสามารถอบรมสติปัญญา ๔ ได้หลังจากนั้นภิกษุรูปนั้นก็เพียรปฏิบัติจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ดังมีข้อความว่า “ภิกษุ เพราะเหตุนั้น เธอจงทำเบื้องต้นในกุศลธรรมทั้งหลายให้หมดจดก่อน อะไรเป็นเบื้องต้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย คือ ศีลที่บริสุทธิ์ดีและความเห็นที่ตรง เมื่อใด ศีลของเธอจักบริสุทธิ์ดีและความเห็นจักตรง เมื่อนั้น เธออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีลแล้ว พึงเจริญสติปัญญา ๔ ประการ โดย ๓ วิธี”^{๖๑}

ศีลเป็นฐานรองรับโพชฌงค์ ๗ “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดเหล่าหนึ่งสำเร็จอริยาบถ ๔ คือ บางคราวก็เดิน บางคราวก็ยืน บางคราวก็นั่ง บางคราวก็นอน สัตว์เหล่านั้นทั้งหมด ล้วนอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน”

ศีลเป็นฐานรองรับอริยมรรคมีองค์ ๘ “ภิกษุทั้งหลาย การงานที่พึงทำด้วยกำลังทั้งหมด บุคคลต้องอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดินจึงทำได้ แม้ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน อาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีล”^{๖๒} แล้วเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก...”^{๖๓}

ศีลที่เป็นกุศล ย่อมทำอรรถผลให้บริบูรณ์ พระอานนท์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ศีลที่เป็นกุศล มีอะไรเป็นผล มีอะไรเป็นอานิสงส์ พระพุทธเจ้าทรงตอบคำถามแก่ท่านพระอานนท์ โดยทรงแสดงว่าศีลที่เป็นกุศล ย่อมทำอรรถผลให้บริบูรณ์โดยลำดับมี ๙ ขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ศีลที่เป็นกุศล มีวิปปฏิสาร (ความไม่ร้อนใจ) เป็นผล...เป็นอานิสงส์
- ๒) วิปปฏิสาร มีปราโมทย์ (ความบันเทิงใจ) เป็นผล...เป็นอานิสงส์
- ๓) ปราโมทย์ มีปีติ(ความอิ่มใจ) เป็นผล ...เป็นอานิสงส์
- ๔) ปีติ มีปีสัสติ(ความสงบกายสงบใจ) เป็นผล...เป็นอานิสงส์
- ๕) ปีสัสติ มีสุขเป็นผล...เป็นอานิสงส์
- ๖) สุข มีสมาธิเป็นผล...เป็นอานิสงส์

^{๖๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๖๙/๒๑๒-๒๑๓.

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) ๑๙/๑๔๙/๗๘.

^{๖๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๔๙/๗๘.

๗)สมาธิ มียถาภูตญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง) เป็นผล...เป็น
อานิสงส์

๘) ยถาภูตญาณทัสสนะ มีนิพพิทา (ความเบื่อหน่าย) และวิราคะ (ความคลาย
กำหนด)เป็นผล...เป็นอานิสงส์

๙) นิพพิทา และวิราคะ มีวิมุตติญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็นในวิมุตติ) เป็นผล...
เป็นอานิสงส์ ศीलที่เป็นกุศล ย่อมทำอรรถัตผลให้บริบูรณ์โดยลำดับ อย่างนี้แล”^{๖๔}

ศีลนำไปสู่พระนิพพาน ในอากังขยสูตร พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้พระภิกษุทั้งหลายทำ
ศีลให้บริบูรณ์ หมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบใจภายในตน ไม่เห็นห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา
เพิ่มพูนเรื่อวาง หากทำได้ก็จะมีอานิสงส์ ถึง ๑๗ ประการ ดังนี้

๑) เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์
ทั้งหลาย

๒) ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร

๓) บริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของชนเหล่าใด ขอ
สักการะของชนเหล่านั้น พึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

๔) ญาติสาโลหิตเหล่าใดผู้ล่วงลับไปแล้ว มีจิตเลื่อมใส ระลึกถึงเราอยู่ ขอการระลึกถึง
เราของญาติสาโลหิตเหล่านั้นพึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก

๕) ช่มความไม่ยินดี (ในกุศลธรรม) และความยินดี (ในกามคุณ ๕) อนึ่ง ความไม่ยินดี
ไม่พึงครอบงำเรา เราพึงครอบงำอย่ายี้ความไม่ยินดีที่เกิดขึ้นอยู่

๖) เอาชนะความขลาดกลัว อนึ่ง ความขลาดกลัวไม่พึงครอบงำเรา เราพึงเอาชนะ
ครอบงำอย่ายี้ความขลาดกลัวที่เกิดขึ้นอยู่

๗) ได้ฌาน ๔ ซึ่งเป็นอภิเจตสิก เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ตามความปรารถนา
ได้โดยไม่ยาก ได้โดยไม่ลำบาก

๘) บรรลุวิโมกข์ที่สงบ เป็นอรุณมาน เพราะก้าวล่วงรูปาวจรฌานด้วยนามกาย

๙) เป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอน
ที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

๑๐) เป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป (และ)เพราะทำราคะ โทสะ
โมหะให้เบาบาง กลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว แล้วทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

๑๑) เป็นโอบปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานใน
พรหมโลกนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนี้อีก

^{๖๔} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๑-๓.

๑๒) บรรลุวิธีแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง และภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือตกลงในแผ่นดิน เหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปได้ ใช้ฝ่ามือลูบลำดวงจันทร์และดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

๑๓) ได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ (๑) เสียงทิพย์ (๒) เสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและอยู่ใกล้ ด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

๑๔) กำหนดรู้อใจของสัตว์อื่นและบุคคลอื่น คือ จิตมีราคะก็รู้อใจว่า ‘จิตมีราคะ’ หรือจิตปราศจากราคะก็รู้อใจว่า ‘จิตปราศจากราคะ’ จิตมีโทสะก็รู้อใจว่า ‘จิตมีโทสะ’ หรือจิตปราศจากโทสะก็รู้อใจว่า ‘จิตปราศจากโทสะ’ จิตมีโมหะก็รู้อใจว่า ‘จิตมีโมหะ’ หรือจิตปราศจากโมหะก็รู้อใจว่า ‘จิตปราศจากโมหะ’ จิตหดหู่ก็รู้อใจว่า ‘จิตหดหู่’ หรือจิตฟุ้งซ่านก็รู้อใจว่า ‘จิตฟุ้งซ่าน’ จิตเป็นมหัคคตะก็รู้อใจว่า ‘จิตเป็นมหัคคตะ’ หรือจิตไม่เป็น มหัคคตะก็รู้อใจว่า ‘จิตไม่เป็นมหัคคตะ’ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้อใจว่า ‘จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า’ หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้อใจว่า ‘จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า’ จิตเป็นสมาธิก็รู้อใจว่า ‘จิตเป็นสมาธิ’ หรือจิตไม่เป็นสมาธิก็รู้อใจว่า ‘จิตไม่เป็นสมาธิ’ จิตหลุดพ้นก็รู้อใจว่า ‘จิตหลุดพ้น’ หรือจิตไม่หลุดพ้นก็รู้อใจว่า ‘จิตไม่หลุดพ้น’

๑๕) ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกับเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกับเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกับและวิวัฏฏกับ เป็นอันมากบ้างว่า ‘ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้’ เราระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้

๑๖) เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้อใจถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ‘หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริตวิจจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอรหันต์ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นผิดพวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายจจริต วิจจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอรหันต์ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เราเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติกำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้อใจถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล

๑๗) ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วย ปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน^{๖๕}

๒.๒.๓ สัคคกถา

พระพุทธเจ้าทรงแสดงสัคคกถาต่อจากสีลกถา เพราะเมื่อมีอาณิสยของทานของศีลแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้ได้สวรรค์สมบัติ แต่อาณิสยของทานและศีลสามารถส่งผลให้เกิดได้เพียงแค่สวรรค์ ชั้นกามาจาร คือสวรรค์ที่มีการบริโภคมาม ๖ ชั้น ไม่อาจจะไปถึงพรหมโลกได้ ฉะนั้นสัคคกถาในอนุปปพิกถา จึงกล่าวถึงเฉพาะสวรรค์ ๖ ชั้น ที่เป็นกามาพจรภูมิเท่านั้น^{๖๖}

ความหมายของสัคคกถา

ตามหลักฐานที่แสดงสัคคกถาไว้โดยตรง จะปรากฏอยู่ในอรรถกถาของพระสูตรต่างๆ เช่น อุปาสิทวาหสูตร, สุปปพุทธกฏฐิสูตร เป็นต้น ซึ่งมีคำอธิบายไปในทำนองเดียวกัน สรุปได้ว่าสัคคกถา หมายถึงกถาที่พรรณนาคุณของสวรรค์ว่า นำปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ และอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก^{๖๗} ในอรรถกถาสุปปพุทธกฏฐิสูตร ได้แสดงความหมายของสัคคกถา มีข้อความบางตอนว่า “...บพว่า สคคกถได้แก่ กถาที่เกี่ยวข้องด้วยคุณแห่งสวรรค์ มีอาทิอย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่าสวรรค์ เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ ย่อมได้ความรื่นเริงในสวรรค์นั้นเป็นนิตย์

ประเภทและชั้นของสวรรค์

สัคคกถาในอนุปปพิกถา มีเนื้อหาประกอบด้วย

(๑) ความสุขในสวรรค์

ในอรรถกถาสุปปพุทธกฏฐิสูตร มีคำบรรยายความสุขในสวรรค์ว่าบพว่า สคคกถได้แก่ กถาที่เกี่ยวข้องด้วยคุณแห่งสวรรค์ มีอาทิ อย่างนี้ว่า ขึ้นชื่อว่าสวรรค์ เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ ย่อมได้ความรื่นเริงในสวรรค์นั้นเป็นนิตย์ คือย่อมได้สมบัติเป็นนิตย์ได้แก่ เทพชั้นจาตุมหาราช ย่อมได้ทิพยสุข ทิพยสมบัติ ถึง ๙ ล้านปีเทพชั้นดาวดึงส์ ย่อมได้ถึง ๓ โภกวิ ๖ ล้านปี^{๖๘} จากข้อความข้างต้นได้กล่าวถึง

^{๖๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๔-๖๘/๕๖-๖๒.

^{๖๖} ุรายละเอียดใน อง.อภุจก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๕.

^{๖๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๘/๖๕.

^{๖๘} ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/๕๐๐.

ก) สวรรค์เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

ในอิฏฐธัมมสูตร ได้แสดงธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ดังนี้
 ภัททิยะทั้งหลาย ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ธรรม
 ๑๐ ประการ อะไรบ้าง คือ

- ๑) โภคสมบัติ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๒) ผีวพรรณ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๓) ความไม่มีโรค เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๔) ศิล เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๕) พรหมจรรย์ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๖) มิตร เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๗) ความเป็นพหูสูต เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๘) ปัญญา เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๙) ธรรม เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก
- ๑๐) สวรรค์ เป็นธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก^{๖๙}

สวรรค์นั้นเป็นที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ สมจริงดังพุทธพจน์ ที่ปรากฏในอิ
 ติวุตตะกเถกนิบาต มีข้อความว่า ภัททิยะทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวต่อบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อ
 แห่งความสุข อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ดูก่อนภัททิยะทั้งหลาย เรารู้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่ง
 ซึ่งวิพากษ์อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ที่ตนเสวยแล้วสิ้นกาลนานแห่งบุญทั้งหลายที่ตนได้ทำ
 ไว้สิ้นกาลนาน^{๗๐}

ข) ทิพย์สุข

ความสุขความยินดีในนั้นเมื่อเปรียบกับความสุขในโลกมนุษย์แล้วเทียบกันไม่ได้เลย ผู้
 ที่ได้ฟังสักคกเถกถึงกับฆ่าตัวตายเพราะอยากไปเกิดบนสวรรค์ จนทำให้พระสงฆ์ผู้แสดงสักคกเถกรู้สึกไม่
 สบายใจ เพราะกลัวจะผิดวินัยชั้นอาบัติ^{๗๑} พระเจ้าจักรพรรดิ ถือว่าเป็นผู้มีความสุขสูงสุดในโลกมนุษย์
 แต่เมื่อเทียบกับความสุขอันเป็นทิพย์ในสวรรค์แล้ว เปรียบเหมือนนำเอาก้อนหินเล็ก ๆ เท่าฝ่ามือไป
 วางเทียบกับภูเขาหิมพานต์สมจริงดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภัททิยะทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันสุขโสมนัสที่พระ
 เจ้าจักรพรรดิทรงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการและฤทธิ์ ๔ ประการ...เปรียบเทียบกับสุขที่เป็น

^{๖๙} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๓/๑๖๐.

^{๗๐} ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๐/๒๐๙.

^{๗๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๘/๑๔๙.

ทิพย์แล้ว ไม่ถึงการนับไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเสี้ยว ไม่ถึงแม้การเทียบกันได้เลย”^{๗๒} พระราชาผู้ยิ่งใหญ่เหนือ พระราชาทั้ง ๑๖ แคว้น การครองราชย์ของพระราชาพระองค์นั้น ยังมีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถ ที่ประกอบด้วยองค์ ๘ สตรีหรือบุรุษผู้มีศีลรักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ย่อมเข้าถึงสวรรค์ ส่วน ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบกับสุขที่เป็นทิพย์ถือว่าเป็นของเล็กน้อย^{๗๓}

ความสุขในฉกามาจรสวรรค์ นี้มี ๑๐ อย่าง คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศ ทิพย์อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โภจวัตถุทิพย์^{๗๔} สมจริงดังพุทธพจน์มี ข้อความบางตอนว่า “ภิกษุทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกुरुทวีปและมนุษย์ ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ (๑) อายุอันเป็นทิพย์ (๒) วรรณะอันเป็นทิพย์ (๓) สุขอันเป็น ทิพย์”^{๗๕}

ค) ทิพย์สมบัติ

ทิพย์สมบัติของเทวดาในสวรรค์ในส่วนจกามาจรสวรรค์นั้น โดยทั่วไปแล้วจะสามารถ สืบค้นจากข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งเป็นการสนทนาระหว่างพระสาวกกับพวกเทพ หรือเป็นพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพวกเทพ หรือเป็นการสนทนากันระหว่างพวกเทพเองบางครั้ง ก็เป็นการสนทนาระหว่างมนุษย์กับเทพ รายละเอียดของทิพย์สมบัติ พอยกมาแสดงได้ดังนี้^{๗๖}

๑) เทพนารีเธอขึ้นอยู่บนเรือประทุนทอง ล่องลอยเข้าสู่สระโบกขรณี เก็บดอกปทุม อยู่

๒) เทพธิดาผู้เลอโฉมประดับมาลัยดอกอุบล มีมาลัยแก้วประดับเทริด มีผิวพรรณ เปล่งปลั่งดังทองคำ ประดับประดาอาภรณ์อย่างสวยงาม^{๗๗}

๓) วิมานตั้งทองคำของเธอช่างโอ้อ่า ล่องลอยไปในที่ต่างๆ ได้รวดเร็วสมใจปรารถนา เธอเปล่งรัศมีสว่างไสวดังสายฟ้าแลบออกจากกลีบเมฆ^{๗๘}

๔) ช้างพาหนะอันประเสริฐของเธอ ประดับประดาด้วยแก้วนานาประการ นำพอใจ มีพลัง แคล้วคล่องว่องไว ท่องเที่ยวไปในอากาศได้^{๗๙}

^{๗๒} ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๒๖๐/๓๐๘.

^{๗๓} อง.อภุจก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๖-๓๐๙.

^{๗๔} อง.อภุจก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๕.

^{๗๕} อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๕.

^{๗๖} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๓/๘.

^{๗๗} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๙๗/๔๗.

^{๗๘} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑/๑.

^{๗๙} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๑/๖.

๕) เทพธิดาผู้มีอำนาจมาก เธอสถิตอยู่ในวิมานนารีนรมย์ เสาทำด้วยไพฑูรย์อันน่า
 รื่นรมย์ เปล่งแสงเรืองรอง งามผุดผ่อง เธอแสดงฤทธิ์ได้หลากหลาย เทพอัปสรเหล่านี้ก็ฟุ้งรำขบร้อง
 และให้ความบันเทิงอยู่รอบ ๆ เธอ^{๘๐}

(๒) สาเหตุที่ได้อยู่ในสวรรค์

สัคคกถาได้กล่าวถึงสาเหตุที่ได้มาอยู่สวรรค์ ดังสังเกตข้อความที่ว่า “...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย
 เราพึงแสดงสัคคกถา โดยอเนกปริยายแล พระผู้มีพระภาค เพื่อจะทรงปลอบประโลมด้วยสัคคกถา
 พร้อมด้วยเหตุ ดังพรรณนามาอย่างนี้ ในคำว่า “สัคคกถาพร้อมด้วยเหตุ” หมายถึงนอกจากกล่าวคุณ
 ของสวรรค์ แล้วยังแสดงเหตุของสวรรค์ด้วย เหตุที่ได้มาอยู่ในสวรรค์นั้น พอยกมาแสดงได้ดังนี้

ก) เพราะมีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา

ในสังขารูปัตติสูตร แสดงไว้ว่า ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เมื่อทำแล้ว
 อธิษฐานว่าหลังจากตายแล้วจะไปอยู่ในสวรรค์ชั้นนั้น ๆ ก็จะได้ตามใจปรารถนา ดังมีข้อความว่าภิกษุ
 เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา
 ภิกษุนั้นได้ฟังว่า เทพชั้นจาตุมหาราช มีอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส มีความสุขมาก ภิกษุนั้นมีความ
 ปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นจาตุมหาราช
 เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังขารและวิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้ว
 อย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพชั้นจาตุมหาราชนั้นได้ ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไป
 เพื่อความเกิดขึ้นในเทพชั้นจาตุมหาราชนั้น อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา
 ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่าเทพชั้น
 ดาวดึงส์ ฯลฯ เทพชั้นยามา ฯลฯ เทพชั้นดุสิต ฯลฯ เทพชั้นนิมมานรดี ฯลฯ หรือ เทพชั้นปรนิมมิตว
 สวัตติ มีอายุยืนมีผิวพรรณผ่องใส มีความสุขมาก ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ หลังจาก
 ตายแล้ว เราพึงถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตติ เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้นเจริญจิต
 นั้น สังขารและวิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพ
 ชั้นปรนิมมิตวสวัตตินั้นได้ ภิกษุทั้งหลาย มรรคนี้ ปฏิปทานี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพชั้นปรนิม
 มิตวสวัตตินั้น^{๘๑}

ในทิวชาณสูตร โกฬิยบุตรชื่อว่าทิวชาณได้อาราธนาพระพุทธเจ้าให้ทรงแสดงธรรม
 เพื่อเกื้อกูลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้ และเพื่อเกื้อกูลในภพหน้าเพื่อสุขในภพหน้า ในที่นี้จะยกมาเฉพาะ
 ธรรมเพื่อเกื้อกูลในภพหน้าเพื่อสุขในภพหน้า ดังนี้

^{๘๐} ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๐๑/๑๗-๑๘.

^{๘๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๖๓-๑๖๔/๒๐๙.

พยัคฆปะชชะ^{๘๒} ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้าแก่กุลบุตร ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. สัทธาสัมปทา ๒. สีลสัมปทา ๓. จาคสัมปทา ๔. ปัญญาสัมปทา, สัทธาสัมปทา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาเครื่องตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค นี้เรียกว่า สัทธาสัมปทา, สีลสัมปทา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาด เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์มีถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ไม่หลอกลวงชาวโลก เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี้เรียกว่า สีลสัมปทา, จาคสัมปทา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่มยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทานอยู่ครองเรือน นี้เรียกว่า จาคสัมปทา, ปัญญาสัมปทา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ชำแรกก็เลسیให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เรียกว่า ปัญญาสัมปทา พยัคฆปะชชะ ธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้าแก่กุลบุตร^{๘๓}

ข) เพราะได้ทำบุญไว้

การสนทนาระหว่างพระสาวกกับพวกเทพ หรือเป็นพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสตอบกับพระสาวก หรือเป็นพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพวกเทพ บางครั้งก็เป็นการสนทนากันระหว่างในอนุรุทธสูตร เทวดาเหล่ามานาปายิกา^{๘๔} เข้าไปหาพระอนุรุทธะแล้วบอกว่าตนเองอยู่ในฐานะ ๓ คือ วรรณะทิพย์ เสียงทิพย์ และสุขทิพย์ พระอนุรุทธะมีดำรัสให้เทวดาแปลงร่างเขียวมีผิวพรรณเขียว มีผ้าเขียว มีเครื่องประดับเขียว มีร่างเหลือง ฯลฯ มีร่างแดง ฯลฯ มีร่างขาว ฯลฯ เทวดาเหล่านั้นทราบดำรัสแล้วจึงแปลงร่างให้พระอนุรุทธะเห็น นอกจากนั้นเหล่าเทวดายังขับร้องฟ้อนรำ ปรบมือ เครื่องประดับของเทวดาเหล่านั้นมีเสียงไพเราะจับใจ เร้าใจชวนให้เคลิบเคลิ้มและหลงใหล แต่พระอนุรุทธะไม่ยินดีเลย เหล่าเทวดานั้นจึงหายตัวไป หลังจากนั้นพระอนุรุทธะได้เข้าเฝ้าทูลถามพระพุทธเจ้า

^{๘๒} ุรายละเอียดใน อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

^{๘๓} อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๓.

^{๘๔} ุรายละเอียดใน อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๕๖/๓๑๗.

ว่าเหวดาเหล่านั้นเมื่อสมัยเป็นหญิงในเมืองมนุษย์ ได้ประกอบกรรมใด เมื่อตายแล้วมาเกิดเป็นเหวดา เหล่ามณฑลกายิกา พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า หญิงนั้นประกอบด้วยกรรม ๘ ประการ คือ ประการที่ ๑ - ๕ หญิงนั้นประกอบคุณสมบัติของภรรยาที่ดี ประการที่ ๖ เธอเป็นอุปราสิกา ถึงพระพุทธเจ้าเป็น สรรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ประการที่ ๗ เธอเป็นผู้มีศีล คือ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤตินิโคตติในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการเสพของมึนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ประการที่ ๘ เธอเป็นผู้มี จาคะ คือ มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม^{๘๕} ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทานอยู่ครองเรือน^{๘๖}

ในวิมานวัตถุ คุณติลวิมาน คุณติลบัณฑิตได้รับเชิญจากพระอินทร์ให้ตัดพินฉวย จึง ได้รับอนุญาตเพื่อเป็นรางวัล ให้ไต่ถามบุรพกรรมของเทพธิดา ซึ่งแต่ละคนก็ตอบแตกต่างกันไป หลังจากตายแล้วไปเกิดเป็นเทพธิดาได้ทิพยวิมานอันน่าปลื้มใจ เป็นนางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณ น่ารักเลิศกว่านางอัปสรตั้งพัน มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ทานที่เหล่าเทพธิดาเคยทำในครั้งเป็นมนุษย์ พอยกมาเป็นตัวอย่างเช่น ถวายผ้าเนื้อดีเยี่ยม ถวายดอกไม้ที่ดีเยี่ยม ถวายของหอมชั้นเยี่ยม เป็นต้น^{๘๗}

(๓) สวรรค์ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน

เมื่อได้พรรณนาคุณของสวรรค์จบแล้ว ตอนท้ายได้แสดงสวรรค์ว่าไม่ยั่งยืนไม่ควร พอใจดังนี้ “...แม้สวรรค์นี้ ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่ควรทำความยินดีด้วยอำนาจความพอใจในสวรรค์นั้น เปรียบเหมือนบุคคลประดับข้างแล้ว ยังตัดวงของข้างนั้นอีก

อายุของเหวดานั้นยาวนาน พรหมบางองค์ถึงกับเข้าใจเอาเองว่าการเป็นพรหมไม่ต้อง จูติอีก อยู่เป็นนิรันดร์ เที่ยงแท้ ไม่ต้องไปเวียนว่ายตายเกิดอีก ดังปรากฏในพกสูตร พกพรหมทูลกับ พระพุทธเจ้าว่า “ฐานะแห่งพรหมนี้เที่ยงยั่งยืน ติดต่อกัน คงที่ มีความไม่เคลื่อนไหวเป็นธรรมดา ไม่เกิดไม่ แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ อนึ่ง เครื่องสลัดออก (จากทุกข์) อันยิ่งยงอื่นนอกจากฐานะแห่งพรหมนี้ไม่มี” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพกพรหมดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พกพรหมถึงความโง่เขลาแล้ว หนอ พกพรหมถึงความโง่เขลาแล้วหนอ” แล้วตรัสว่า “พกพรหม ท่านสำคัญอายุไต่ว่ายาวก็อายุนั้นสั้น ไม่ยาวเลย พรหม เรารู้อายุ ๑๐๐,๐๐๐ นิรพพุท^{๘๘} ของท่านได้ดี”^{๘๙} ในอนุรุทธสูตร พระอนุรุทธะได้สั่ง สอนเหวดาชั้นดาวดึงส์องค์หนึ่งชื่อชาลินี เคยเป็นภรรยาเก่าของท่านพระอนุรุทธะ มีข้อความว่า

^{๘๕} ติรยละเอียดใน อัง.อญจก. (ไทย) ๒๓/๔๖/๓๒๑.

^{๘๖} อัง.อญจก. (ไทย) ๒๓/๔๖/๓๑๗-๓๒๑.

^{๘๗} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/ ๓๒๗-๓๕๒/๕๓-๕๗.

^{๘๘} ติรยละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๘๑/๒๕๑.

^{๘๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๗๐/๒๐๐.

“เทวดาผู้เซลา ท่านไม่รู้แจ้งถ้อยคำ ของพระอรหันต์ทั้งหลายว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง มีความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความสงบระงับสังขารเหล่านั้นเป็นความสุข บัดนี้ การกลับไปอยู่ในสวรรค์ของเราไม่มีอีกต่อไป ตัณหาจุจตาข่ายในหมู่เทพของเราไม่มี การเวียนว่ายตายเกิดสิ้นไปแล้ว บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป”^{๙๐}

๒.๒.๔ กามาทีนวกถา

กามาทีนวกถา เป็นกถาต่อจากสักคกถา พระพุทธองค์แสดงกามาทีนวกถาเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึก สลดใจในโทษของกาม

ความหมายของกามาทีนวกถา

กามาทีนวกถา หมายถึงกถาที่พรรณนากามว่ามีโทษมากมีคุณน้อย มีความเลวทรามมากมีความดีน้อย มีความเศร้าหมองมาก มีความฟ่องแผ้วน้อย มีทุกข์มาก มีสุขน้อย เป็นต้น^{๙๑} กามาทีนวกถา คือการพรรณนาถึงเรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม^{๙๒}

ในอรรถกถาสุปปพุทธกุกกุฏิสูตฺร มีอธิบายกามาทีนวกถา ได้ดังนี้แสดงโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมอง ของกามทั้งหลายโดยนัยมีอาทิว่า กามทั้งหลาย มีความอโรยน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในสวรรค์นั้น มีโทษมากยิ่งขึ้น บรรดาเทพเหล่านั้นบพว่า “อาทีนวิ แปลว่า โทษ บพว่า โอการ” ได้แก่ มีความเลวทรามเป็นสภาวะ อธิบายว่า พวกคนไม่ประเสริฐ ฟุ้งส้องเสพ พวกคนประเสริฐไม่ฟุ้งส้องเสพ จึงชื่อว่า มีความเลวทรามเป็นสภาวะบพว่า สงกิเลส ความว่า เพราะกามเหล่านั้น สัตว์ทั้งหลาย จึงมีความเศร้าหมองในสงสารเพราะเหตุที่นั่นนั่นแล ท่านจึงกล่าววว่า ผู้เจริญ สัตว์ทั้งหลาย จักเศร้าหมองหนอ

จากข้อความเบื้องต้น ผู้วิจัยเห็นว่า กามาทีนวกถาโดยนัยแล้ว ก็คือการแสดงโทษของกามทั้งหลาย (อาทีนวิ) นั่นเอง ส่วน คำว่าความต่ำทราม (โอการ) ความเศร้าหมอง (สงกิเลส) ของกามทั้งหลาย นั้นเป็นคำไวพจน์ ของ อาทีนวิ เท่านั้นเอง

โทษของกาม

ในมหาทุกขขันธสูตรมีข้อความแสดงโทษของกามไว้ชัดเจนว่า “ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่า เป็นโทษแห่งกามทั้งหลาย...” แล้วได้แจกแจงไว้ ๘ ข้อ สรุปได้ดังนี้

^{๙๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๒๖/๓๒๘.

^{๙๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๙/๖๕.

^{๙๒} ดูรายละเอียดใน อง.อภฺจก. (ไทย) ๒๓/๑๒/๒๓๒.

๑) มีความทุกข์ยากกับการประกอบอาชีพของตน เช่น ต้องอดทนต่อความหนาว ทรากตรำ ต่อความร้อน เตือดร้อนเพราะสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน(และ)ตาย เพราะความหิว

๒) มีความผิดหวังท้อแท้เพราะเพียรขยันทำงานแล้วแต่ก็ยังไม่รวยทรัพย์ซักที จึงบ่น เพื่อว่าความขยันของเราเป็นโมฆะหนอ ความพยายามของเราที่ไม่มีผลเลยหนอ

๓) มีความเป็นห่วงว่าทรัพย์จะสูญหายไป คือเพียรขยันทำงานจนรวยทรัพย์แล้ว แต่ก็ต้องทุกข์ใจ เศร้าโศก ลำบาก รำพัน ตีอก คร่ำครวญ ถึงกับเพ้อว่าสิ่งใดเคยเป็นของเรา แม้สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ของเรา เพราะกลัวว่าทรัพย์จะอยู่กับตนไม่ได้นานเพราะอาจจะถูกริบทรัพย์จากพระราชา ถูกโจรลักไป ไฟไหม้ น้ำพัดไป หรือทายาทผู้ไม่เป็นที่รักจะไม่พึงแย่งไป

๔) กามเป็นเหตุให้ทะเลาะวิวาทกัน ทำร้ายกัน ตบตีกัน หรือใช้อาวุธฆ่าจนถึงตายได้ เช่นมารดาวิวาทกับบุตร บุตรวิวาทกับมารดา บิดาวิวาทกับบุตร บุตรวิวาทกับบิดา พี่ชายน้องชาย วิวาทกับพี่ชายน้องชาย สหายวิวาทกับสหาย เป็นต้น

๕. กามเป็นเหตุให้เกิดสงคราม (เริ่มปะทะกัน) ถือดาบและโล่ จับธนูพาดลูกศรแล้ววิ่งเข้าสู่สงคราม ปะทะกันทั้ง ๒ ฝ่าย มีการยิงลูกศร พุ่งหอก กวาดแกว่งดาบฟันกัน จนถูกลูกศรเสียบเอา ถูกหอกแทงเอา ถูกดาบตัดศีรษะ ถึงแก่ความตาย บางคนก็ทุกข์ปางตาย

๖) กามเป็นเหตุให้เกิดสงคราม (ช่วงประชิดกำแพง) ถือดาบและโล่ จับธนูพาดลูกศร แล้ววิ่ง เข้าไปยังเชิงกำแพงที่ฉาบด้วยเปือกตมร้อน ถูกลูกศรเสียบเอาบ้าง ถูกหอกแทงเอาบ้าง ถูกมุลโคร้อนรดบ้าง ถูกคราดสับบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง ถึงแก่ความตาย บางคนก็ทุกข์ปางตาย

๗) กามเป็นเหตุให้ต้องลักขโมย จี้ปล้น ข่มขืน เมื่อถูกจับได้จึงได้รับโทษอย่างน่าสยดสยอง เช่น เขียนด้วยแส้บ้าง เขียนด้วยหวายบ้าง ตีด้วยไม้พลองบ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดใบหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งใบหูและจมูกบ้าง วางก้อนเหล็กแดงบนศีรษะบ้าง ถลกหนังศีรษะแล้วขัดให้ขาวเหมือนสังข์บ้าง เอาไฟยัดปากจนเลือดไหลเหมือนปากราหูบ้าง เอาผ้าพันตัว รัดน้ำมันแล้วจุดไฟเผาบ้าง พันมือแล้วจุดไฟต่างคบบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงข้อเท้าให้ลุกเดินเหยียบหนังจนล้มลงบ้าง ถลกหนังตั้งแต่คอถึงขั้วเอวทำให้มองดูเหมือนนุ่งผ้าคากรองบ้าง สวมปลอกเหล็กที่ข้อศอกและเข่าแล้วเสียบหลาวทั้งห้าทิศเอาไฟเผาบ้าง ใช้เบ็ดเกี่ยวหนังเนื้อเอ็นออกมาบ้าง ฉีกเนื้อออกเป็นแฉ่น ๆ เหมือนเหรียญกษาปณ์บ้าง ฉีกหนัง เนื้อ เอ็นออกเหลือไว้แต่กระดูกบ้าง ใช้หลาวแทงช่องหูให้ทะลุถึงกันบ้าง เสียบให้ติดดินแล้วจับเขาหมู่นำได้รอบบ้าง ทูบกระดูกให้แหลกแล้วถลกหนังออกเหลือไว้แต่กองเนื้อเหมือนตังไปไม้บ้าง รดตัวด้วยน้ำมันที่กำลังเดือดพล่านบ้าง ให้สุนัขกัดกินจนเหลือแต่กระดูกบ้าง ให้นอนบนหลาวทั้งเป็นบ้าง ตัดศีรษะออกด้วยดาบบ้าง

๘) กามเป็นเหตุให้ชนทั้งหลายต้องได้รับทุกข์ในสัมปรายภพ เพราะประพฤติกาย ทุจริตวจีทุจริต และมโนทุจริต หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๙๓}

๒.๒.๕ เนกขัมมานิสังสกา

เนกขัมมานิสังสกา เป็นเรื่องสุดท้ายในอนุบุพพิกขา อาจถือว่าเป็นข้อสำคัญที่สุดก็ได้ เพราะพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นทางออกจากการว่ามีคุณมากอย่างไร เพราะลำพังเห็นคุณและโทษของกาม ไม่สามารถออกจากกามได้

ความหมายของเนกขัมมานิสังสกา

สำหรับความหมาย ของเนกขัมมานิสังสกา หมายถึง เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม^{๙๔} ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาให้ความหมายว่า “เนกขัมมานิสังสกา หมายถึงกถาที่พรรณนาคุณความดีของการไม่ติดใจเพลินอยู่ในกาม ความปลอดโปร่งจากสิ่งล่อเร้าเข้ายวน การออกบวชเพื่อให้มีฉันทะที่จะแสวงหาความดีงาม และความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น”^{๙๕} ในคัมภีร์ชั้นฎีกา ให้ความหมายว่า “อานิสงส์แห่งการออกจากกาม ในที่นี้หมายถึงอานิสงส์แห่งการออกจากกามสัญญา การออกจากกามวิตก การออกจากกามปริหาหะ (ความเร่าร้อนเพราะกาม)การออกจากความขวนขวาย ได้แก่คุณในการบรรพชา และในฉานเป็นต้น”^{๙๖}

เนื้อความของเนกขัมมานิสังสกาในอนุบุพพิกขานั้น ในอรรถกถาสัปบุพพุททกฏฐิติสูตร มีอรรถาธิบายว่า “ครั้งทรงให้กล่าว ด้วยโทษแห่งกามอย่างนี้แล้ว จึงทรงประกาศอานิสงส์ในเนกขัมมะ คือ แสดงพรรณนาคุณของบรรพชาและคุณในฉานเป็นต้น จากความหมายข้างต้น เนกขัมมานิสังสกา เป็นการพรรณนาคุณ ๒ อย่าง คือ คุณของบรรพชา และคุณในฉาน ผู้วิจัยเห็นว่าคุณของการบรรพชา คือ คุณแห่งการออกไปจากกามด้วยกาย ส่วนคำว่าคุณในฉานนั้น คือ คุณแห่งการออกไปจากกามด้วยจิต

อานิสงค์ของการออกจากกาม

อานิสงค์ของการออกจากกาม ในที่นี้จะพูดถึงเรื่องของการบรรพชา ในที่นี้ หมายถึง บุคคลได้ถือครองผ้ากาสาวพัสตร์ ออกจากบ้านเรือนแล้วพยายามบำเพ็ญสมาธิ แต่ยังไม่ได้รับรรลุฉาน การบรรพชานี้ถือว่าเป็นการออกจากกามด้วยกายในสามัญญผลสูตร พระเจ้าอชาตศัตรูทรงถามปัญหาเกี่ยวกับ

^{๙๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๖๗-๑๖๘/๑๖๘-๑๗๑.

^{๙๔} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๒/๔.

^{๙๕} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๘/๖๕.

^{๙๖} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๒/๔.

พระพุทธเจ้าถึงอานิสงส์ของการบวชที่เห็นได้ในปัจจุบันมีอะไรบ้าง พระพุทธองค์ตรัสถึงอานิสงส์ของการบวชไว้ถึง ๑๔ ประการ

- ๑) คนที่เป็นทาสกรรมกร เมื่อบวชแล้วย่อมได้รับความเคารพกราบไหว้ ให้ความคุ้มครองจากบุคคลผู้มีชนชั้นสูงกว่าตนในสมัยครั้งก่อนบวช
- ๒) คนที่เป็นชวานา เมื่อบวชแล้วย่อมได้รับความเคารพกราบไหว้ ให้ความคุ้มครองและถวายปัจจัย ๔ จากบุคคลผู้มีชนชั้นสูงกว่าตนในสมัยครั้งก่อนบวช
- ๓) คนที่บวชเมื่อได้ประพาศิพรหมจรรย์ รักษาศีล สำรวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะ มีสมาธิละนิวรณ์ ๕ ได้ ในที่สุดก็ได้บรรลุฌานที่ ๑ ประสบความสุขอันเกิดจากฌาน
- ๔) บำเพ็ญสมาธิจนบรรลุฌานที่ ๒
- ๕) บำเพ็ญสมาธิจนบรรลุฌานที่ ๓
- ๖) บำเพ็ญสมาธิจนบรรลุฌานที่ ๔
- ๗) น้อมจิตไปเพื่อเจริญวิปัสสนา จนเข้าถึงวิปัสสนาญาณ
- ๘) บรรลุมนมยิทธิ คือ ฤทธิ์ทางใจ
- ๙) บรรลุอิทธิวิธี คือ แสดงฤทธิ์
- ๑๐) สามารถได้ทิพโสต คือ หูทิพย์
- ๑๑) สามารถได้เจโตปริยญาณ คือ รู้ใจคนอื่น
- ๑๒) สามารถได้บุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือ ระลึกชาติหนหลังได้เป็นจำนวนมาก
- ๑๓) สามารถได้ จตุปปาตญาณ คือ ญาณรู้จุดและกำเนิดของสัตว์ทั้งหลาย
- ๑๔) สามารถได้บรรลุ อาสวักขยญาณ คือ ทำกิเลสให้สิ้นไป^{๙๗}

พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า อานิสงส์ของการบวชในปัจจุบันมีผลสูงกว่ากันไปตามลำดับ ใน ๒ ข้อแรก เป็นผลแห่งการบวชที่เห็นได้ด้วยตา ส่วนที่เหลือคือผลแห่งการบวชที่ประณีตกว่า ๒ ข้อแรกในมจรสูตร ได้แสดงไว้ในทำนองเดียวกันว่า ใครก็ตาม ไม่ว่าจะมาจากชนชั้นวรรณะใดถ้าได้บวชแล้ว ประพาศิพรหมจรรย์ อยู่ในศีลธรรม ย่อมได้รับการยกย่องนับถือ และบำรุงคุ้มครองเหมือนกันหมด ดังมีเนื้อความว่า

“พราหมณ์ในโลกนี้ ฯลฯ แพศย์ในโลกนี้ ฯลฯ ศูทรในโลกนี้ โภณผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัศตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการพูดเท็จ ไม่บริโภคนิราตรี ฉันทอาหารมื้อเดียว เป็นพรหมจารี มีศีล มีกัลยาณธรรมพระองค์จะทรงทำอย่างไรกับบรรพชิตนั้น... โยมต้องกราบไหว้ ลูกรับ เชื่อเชิญด้วยอาสนะ หรือเงาะงนิมนต์ท่านด้วยจีวร ปินชบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร จัดการอารักขาคุ้มครองป้องกันท่านตาม

^{๙๗} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๘๒-๒๕๓/๖๐-๘๖.

ความเหมาะสม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมณานามว่าศุภรของท่านเมื่อก่อนนั้นหายไปแล้ว ท่านได้ชื่อว่า สมณะเท่านั้น”^{๙๘}

ฌานมีอานิสงส์ คือสามารถกำจัดนิวรณ์ได้ในเบื้องต้นและส่งผลให้ได้มรรคผลนิพพานในเบื้องต้นปลาย ฉะนั้นผู้ที่ได้รับคุณในฌานนั้นอาจเป็นใครก็ได้ ในความหมายของคำว่า “คุณในฌาน” ในที่นี้หมายถึงคุณของการช่มกามตัณหาไว้ด้วยสมาธิหรือฌาน เรียกว่า วิกขัมภนพหาน^{๙๙}

ในวิมุตติมรรค มีข้อความว่า “อะไรคืออานิสงส์ของเนกขัมมะ” สรุปได้ว่า

- ๑) การกำจัดนิวรณ์
- ๒) การอยู่ด้วยวิมุตติ
- ๓) ความยินดีในความสงบ
- ๔) การอยู่เป็นสุขและมีสติ
- ๕) ความสามารถอดทนต่อทุกข์
- ๖) การทำกุศลให้พร้อมมูล
- ๗) การบรรลุขั้นต้นซึ่งผลอันยิ่งใหญ่
- ๘) การได้รับประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่ายโดยอาศัยการให้ทาน
- ๙) ปัญญาอันสูงส่ง เป็นความดีสูงสุดในบรรดาภพทั้งหลาย เรียกว่าอยู่เหนือโลกทั้ง

^{๑๐๐}
๓

ในตปุสสุตฺต พระพุทธองค์ตรัสอานิสงส์ของเนกขัมมะ เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า “เนกขัมมะเป็นความสงบเป็นสิ่งที่ดี” ทำให้สามารถบรรลุปฐมฌาน สูงขึ้นตามลำดับจนถึงสัญญาเวทิตนโรธ หรือเจโตวิมุตติ ทำให้สิ้นกิเลสตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ แต่ก่อนที่จะตรัสรู้นั้นจิตของพระองค์ไม่สงบเลย ดังที่ทรงดำริว่า “จิตของเรานั้น ไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งมั่นในเนกขัมมะ ไม่หลุดพ้น” หลังจากนั้นทรงพิจารณาใคร่ครวญ จนในที่สุดก็ทราบว่าเหตุที่จิตยังไม่สงบก็เพราะยังไม่ได้เห็นโทษในกามทั้งหลาย และไม่ได้ทำให้มาก ดังมีข้อความว่าอะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้จิตของเราไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใสไม่ตั้งมั่นใน เนกขัมมะไม่หลุดพ้น เมื่อพิจารณาเห็นว่า เนกขัมมะนั้นสงบ เราจึงมีความดำริตั้งนี้ว่าโทษในกามทั้งหลายเรายังไม่เห็นและไม่ได้ทำให้มาก และอานิสงส์ในเนกขัมมะเรา

^{๙๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๒/๓๙๐.

^{๙๙} ดูรายละเอียดจาก ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๔๓/๑๙๐.

^{๑๐๐} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, หน้า ๗๓.

ยังไม่ได้บรรลุและไม่ได้เสพเพราะเหตุนี้ จิตของเราจึงไม่แล่นไป ไม่เสื่อมใส ไม่ตั้งมั่นในเนกขัมมะ ไม่หลุดพ้น^{๑๐๑}

๒.๓ รูปแบบการแสดงอนุப்புพิกกา

รูปแบบการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบ โดยรวมแล้วรูปแบบธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแบ่งได้เป็น ๒ แบบ^{๑๐๒} คือ เทศนาธรรมแบบย่อ^{๑๐๓} และเทศนาธรรมแบบพิสดาร^{๑๐๔} อนุப்புพิกกาเป็นการเทศนาธรรมแบบพิสดาร เป็นไปตามที่พระอรธการยที่ได้อธิบายไว้ เหมาะกับผู้ที่ยังไม่พร้อมบรรลุธรรมทันที คือยังมีอินทรีย์อ่อนอยู่ (มีความพร้อมน้อย) จำเป็นต้องเทศนาธรรมตามลำดับประกอบด้วยทานกถา สีลกถา สักคกถา กามาทีนวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา เพื่อเตรียมจิตให้พร้อมเข้าใจอริยสัจ ๔ ซึ่งผู้ฟังโดยส่วนมากจะอยู่ในประเภทนี้

ถ้าพิจารณาตามคัมภีร์หลักคือพระไตรปิฎก อนุப்புพิกกาจะเป็นเทศนาธรรมแบบย่อเพราะในพระไตรปิฎกแสดงไว้เฉพาะหัวข้อธรรมเท่านั้น อาจเป็นไปได้ว่าเทศนาแบบย่อนี้เหมาะกับผู้มีอินทรีย์แก่กล้า (มีความพร้อมมาก) แคฟังธรรมโดยย่อก็เข้าใจและบรรลุธรรมได้ในคัมภีร์เนตติปกรณ์ พระมหากัจจายนเถระ ได้อธิบายเกี่ยวกับการแสดงธรรมโดยย่อและโดยพิสดาร ทำให้ผู้ฟังบรรลุเร็วช้าต่างกันว่า “พระธรรมวินัยนั้นอันพระพุทธองค์ทรงแสดงไว้โดยย่อ ย่อมแนะนำชนผู้บรรลุธรรมเร็ว ดังคำกล่าวที่ว่า งามในเบื้องต้น เมื่อขยายความย่อแนะนำชนผู้บรรลุธรรมช้า ดังคำกล่าวที่ว่า งามในท่ามกลาง เมื่ออธิบายโดยพิสดารย่อแนะนำชนผู้อาจบรรลุธรรมได้ ดังคำกล่าวที่ว่า งามในที่สุด”^{๑๐๕}

จากการศึกษาถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิกกา ขั้นตอนการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าพอสรุปได้ ๘ ขั้นตอน ได้แก่

- ๑) ตรวจความพร้อมของผู้รับฟัง
- ๒) แก้ไขปัญหา

^{๑๐๑} อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๑/๕๒๔.

^{๑๐๒} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๖๖.

^{๑๐๓} ธรรมเทศนาแบบย่อ หมายถึงการยกหัวข้อขึ้นตั้งแล้วกล่าว ใช้สำหรับบุคคลผู้มีปัญญามาก ผู้เป็นอุคฆมิติญญ ผู้ที่พอยกหัวข้อก็รู้ คุรายละเอียดใน อง.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๔/๑๒, อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๖๗.

^{๑๐๔} ธรรมเทศนาแบบพิสดาร หมายถึงการยกหัวข้อขึ้นตั้งหรือไม่ยกหัวข้อขึ้นตั้งแล้วกล่าวชี้แจงโดยพิสดาร ใช้สำหรับบุคคลผู้มีปัญญาน้อย ๓ จำพวก คือ (๑) วิปจิตัญญู ผู้รู้ต่อเมื่อขยายความ (๒) เนยยะ ผู้ที่พอแนะนำได้ (๓) ปทปรมะ ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง ผู้แก้ปัญหาสอนให้รู้ได้แค่เพียงตัวบทคือพยัญชนะหรือถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจอรรถคือความหมาย คุรายละเอียดใน อง.ทุก.อ. (บาลี) ๒/๑๔/๑๒, อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๖๗.

^{๑๐๕} พระมหากัจจายนเถระ, เนตติปกรณ์ แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๐.

- ๓) ตรวจสอบศรัทธา
- ๔) แสดงอนุพุพิกถา
- ๕) ตรวจสอบความพร้อมของจิต
- ๖) แสดงอริยสัจ ๔
- ๗) บรรพชา
- ๘) แสดงธรรมีกถา

๒.๓.๑ ตรวจสอบความพร้อมของผู้รับฟัง

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงแสดงอนุพุพิกถาแก่ผู้ใด พระองค์จะทรงตรวจดูอหยาศัยบารมีของผู้นั้นก่อนว่าสามารถจะบรรลุธรรมได้หรือไม่ ดังมีข้อความว่า “...พระผู้มีพระภาคทรงมนสิการกำหนดจิตของบริษัททุกหมู่เหล่าด้วยพระทัยว่า ในบริษัทนี้ ใครหนอแลควรรู้แจ้งธรรมพระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะนั่งอยู่ในบริษัทนั้น จึงทรงดำริดังนี้ว่า ในบริษัทนี้ ชายคนนี้แลควรรู้แจ้งธรรม...”^{๑๐๖}

จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมุ่งเน้นสอนแก่บุคคลที่มีความพร้อมที่จะรับการสอนก่อนมิใช่สอนกันเรื่อยไปแบบไม่มีเป้าหมาย เพราะเป้าหมายการสอนนั้น มุ่งประโยชน์สำหรับผู้รับการสอนเป็นสำคัญ ฉะนั้น หากสอนแล้วไม่เกิดประโยชน์อันใดแก่ผู้รับการสอน ก็ไม่ควรสอน เพราะเป็นการเสียเวลาเปล่า เอาเวลาไปให้แก่ผู้ที่พร้อมจะรับการสอนดีกว่า ด้วยเหตุนี้พระพุทธองค์จึงไม่สอนคนที่อยู่ในจำพวกปทปรมะ (บุคคลที่ไม่สามารถบรรลุธรรมได้ในชาติปัจจุบัน)

๒.๓.๒ แก้ไขปัญหา

บุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงสอดส่องญาณตรวจดูด้วยสัพพัญญุตญาณแล้วว่าบุคคลนั้นมีกำลังบุญบารมี มีอินทรีย์แก่กล้าพอจะบรรลุธรรมได้ พระพุทธองค์ก็จะทรงโปรดแสดงธรรมด้วย ถึงแม้บุคคลเหล่านั้นจะมีอุปสรรคอยู่บ้างก็ตาม ส่วนบุคคลที่ไม่มีปัญหาพระพุทธองค์ก็ทรงแสดงธรรมตามปกติ ผู้วิจัยมุ่งถึงกลุ่มบุคคลที่มีปัญหา ซึ่งมีความแตกต่างกันคือ บางคนยังสงสัยในคำสอน บางคนยังไม่สนใจพระพุทธเจ้า เป็นต้น ขั้นตอนนี้ถือว่าสำคัญมากเพราะหากผู้เรียนเกิดศรัทธาเลื่อมใสธรรมในเบื้องต้น ก็จะเป็นบันไดก้าวแรกของขั้นตอนการบรรลุอรหัตตผล ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“กุลบุตรในศาสนานี้ เกิดศรัทธาแล้วย่อมเข้าไปหา เมื่อเข้าไปหาย่อมนั่งใกล้ เมื่อนั่งใกล้ ย่อมเจียโสตลงสดับ เจียโสตลงสดับแล้วย่อมฟังธรรม ครั้นฟังธรรมแล้วย่อมทรงจำไว้ ย่อมพิจารณา เนื้อความแห่งธรรมที่ทรงจำไว้แล้ว เมื่อพิจารณาเนื้อความอยู่ ธรรมทั้งหลายย่อมควรเพ่งพิณิจ เมื่อมี

^{๑๐๖} ชุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๖.

การเพ่งพินิจธรรมอยู่ ฉันทะย่อมเกิด กุศลบุตรนั้นเกิดฉันทะแล้ว ย่อมอุตสาหะครั้งอุตสาหะแล้ว ย่อมไตร่ตรอง ครั้นไตร่ตรองแล้ว ย่อมอุทิสกายและใจ เมื่ออุทิสกายและใจแล้ว ย่อมทำให้แจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมด้วยนามกาย และเห็นแจ่มแจ้งสัจจะอันยอดเยี่ยมนั้นด้วยปัญญา”^{๑๐๗}

๒.๓.๓ ตรวจสอบศรัทธา

เมื่อพระพุทธเจ้าแก้ปัญหาและสร้างศรัทธาแก่ผู้ฟังแล้ว พระพุทธองค์จะตรวจสอบศรัทธาของผู้ฟังว่าสมควรรับฟังธรรมแล้วหรือยัง กิริยาภายนอกที่บ่งว่าผู้ฟังเริ่มมีศรัทธาใคร่อยากฟังธรรมแล้ว ดังมีการแสดงออกมาทางกาย วาจา และใจ เช่น เศรษฐีคบคิดร้ายเบียดเบียนใจว่า “ได้ยินว่า เรานั่งที่นี้จักพบยสกุลบุตรผู้นั่งอยู่ที่นี่” จึงถวายเป็นอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่สมควรหรือ สีหเสนาบดี เมื่อพระพุทธเจ้าอธิบายตอบปัญหาข้อข้องใจแล้ว สีหเสนาบดีได้กล่าวชื่นชมสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ผู้เจริญ ภาชิตของพระองค์ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิดบอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูป พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้เข้าถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”^{๑๐๘}

เป็นคำกล่าวขอถึงรัตนตรัยและมอบตัวเป็นอุบาสก แสดงออกถึงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธองค์ แต่ก็มีได้หมายความว่าสีหเสนาบดีจะมีศรัทธาเพียงพอที่จะสมควรฟังธรรมจากพระพุทธองค์ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงให้สีหเสนาบดีพิจารณาใคร่ครวญให้รอบคอบก่อนให้อุปถัมภ์ลัทธิเดิมต่อไป ทำให้สีหเสนาบดี ขอถึงพระรัตนตรัยและมอบตัวเป็นอุบาสกถึง ๓ ครั้ง เมื่อจิตเลื่อมใสอย่างแรงกล้าและพร้อมฟังธรรมแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอนุปุปพิกกา

๒.๓.๔ แสดงอนุปุปพิกกา

โดยปกติพระพุทธองค์จะทรงแสดงอนุปุปพิกกาตามอัธยาศัยของผู้ฟัง โดยมีจุดประสงค์ให้จิตของผู้ได้ฟัง เป็นจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส ซึ่งรายละเอียดขอยกไปไว้ในเรื่องวิธีการแสดงอนุปุปพิกกา ต่อไป

^{๑๐๗} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑๘๓/๒๑๒.

^{๑๐๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๙๓/๑๑๓.

๒.๓.๕ ตรวจสอบความพร้อมของจิตใจ

คำว่าพร้อม หมายความว่า พร้อมที่จะรับธรรมขั้นสูงต่อไปในที่นี้คืออริยสัจ ๔ สำหรับผู้ที่ได้รับฟังอนุพุทธพิกถาแล้ว ทุก ๆ คนจะมีจิตควร อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรู้ด้วยญาณหยั่งรู้จิตใจผู้อื่น จึงสามารถรู้ได้ว่าจิตของผู้ฟังพร้อมที่จะรับธรรมขั้นสูงได้ คำว่า มีจิตควร (กลลจิตต์) หมายถึง จิตที่ควรแก่การงาน คือ จิตเป็นที่ตั้งแห่งการงานอธิบายว่า เป็นจิตที่เหมาะสมแก่การงาน โดยเข้าถึงภาวะเป็นที่รองรับเทศนาที่ทรงประกาศไว้ในเบื้องต้น และเทศนาเบื้องต้น เพราะปราศจากโทษแห่งจิต มีความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นต้น อีกนัยหนึ่งได้แก่ จิตไม่มีโรค เพราะปราศจากกามฉันทนิวรณ์

คำว่า มีจิตอ่อน (มทุจิตต์) เพราะปราศจากกิเลส มีทิฐฐิและมานะเป็นต้น อีกนัยหนึ่งได้แก่ จิตไม่แข็งกระด้าง ด้วยอำนาจเมตตา เพราะปราศจากพยาบาท

คำว่า มีจิตปราศจากนิวรณ์ (วินิวรณ์จิตต์) เพราะปราศจากนิวรณ์ มีกามฉันทนิวรณ์เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ จิตที่ไม่ถูกปิดกั้นเพราะไม่ฟังชานโดยปราศจากอุทธัจจะแลถูกกุกจนิวรณ์

คำว่า มีจิตเบิกบาน (อุทคคจิตต์) เพราะประกอบด้วยปิติและปราโมทย์อย่างยิ่งในสัมมาปฏิบัติ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ จิตไม่หดหู่ ด้วยอำนาจระคองไว้ โดยปราศจากถีนมิทธนิวรณ์

คำว่า มีจิตผ่องใส (ปสนนจิตต์) เพราะสมบูรณ์ด้วยศรัทธาในสัมมาปฏิบัตินั้น อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ จิตที่นุ่มไปในสัมมาปฏิบัติ โดยปราศจากวิจิกิจฉานิวรณ์^{๑๐๙}

๒.๓.๖ แสดงอริยสัจ ๔

อริยสัจ ๔ เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ตรัสรู้ เพื่อนำมาสั่งสอนผู้คนให้รู้ตามเป็นธรรมขั้นสูงที่ผู้ฟังคิดพิจารณาตาม หรือปฏิบัติตามจนเห็นแจ้งตามความเป็นจริง แล้วจะสามารถบรรลุธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งตามบารมีของตน ผู้ฟังส่วนใหญ่ เมื่อฟังอนุพุทธพิกถาแล้ว จะได้ฟังอริยสัจ ๔ ส่วนใหญ่จะบรรลุเป็นพระอริยบุคคลชั้นพระโสดาบันเป็นอย่างต่ำเมื่อได้ฟังอริยสัจ ๔ แล้ว จิตใจของผู้ฟังจะเข้าใจธรรมจนบรรลุธรรมที่ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับไปเป็นธรรมดา” เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี เป็นธรรมขั้นพระโสดาบัน ส่วนความเข้าใจธรรมจนบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ นั้นจิตผู้นั้นจะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่ถือมั่น

^{๑๐๙} ดูรายละเอียดใน ขุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/-/๕๐๑.

๒.๓.๗. บรรพชา

บุคคลเมื่อได้ฟังอริยสัจ ๔ แล้วส่วนใหญ่จะบรรลุปะเป็นพระโสดาบัน มีส่วนหนึ่งที่มีศรัทธาคิดอยากออกบวชความคิดเช่นว่านี้ มีดังตัวอย่างของโสมณโกฬิวิสะ ผู้กล่าวว่า “ธรรมตามที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงนั้น ข้าพระองค์เข้าใจว่า การที่ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์อย่างยิ่งเหมือนสังข์ที่ขัดดีแล้ว มิใช่กระทำได้ง่าย ข้าพระองค์ปรารถนาจะปลงผม โกนหนวด นุ่งห่มผ้า กาสายะ ออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิตขอพระผู้มีพระภาคทรงพระกรุณาให้ข้าพระองค์บวชด้วยเถิด”^{๑๑๐}

เมื่อกล่าวคำขอบวชกับพระพุทธเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าข้า พวกข้าพระองค์พึงได้การบรรพชา พึงได้การอุปสมบทในสำนักของพระองค์” พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” แล้วตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” พระวาจาอันนี้ได้เป็นการอุปสมบทของท่านเหล่านั้น แต่จะมีที่แตกต่างคือพระผู้มีพระภาคตรัสกับพระยสะว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” ที่ตรัสเช่นนี้เพราะพระยสะได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วไม่ต้องบวชเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ดังเช่นบุคคลอื่น

เมื่อจบพระดำรัสว่า “พวกเธอจงมาเป็นภิกษุเถิด” เครื่องแต่งกายได้เปลี่ยนเป็นจีวรและบาตร ผมสั้นเหลือสองนิ้ว อากัปกริยาเหมือนพระเถระพรรษา ๖๐ บุคคลที่ได้บวชจากพระพุทธเจ้าแล้วทำที่สุดก็บรรลุปะเป็นพระอรหันต์ มีบุคคลดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ๑) ยสกุลบุตร บวชเป็นพระยสะ^{๑๑๑} (บรรลุปะเป็นพระอรหันต์ก่อนบวช)
- ๒) สหายคฤหัสถ์ของพระยสะ ๔ คน คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ และควัมปติ บวชเป็นพระวิมลละ พระสุพาหุ พระปุณณชิ และพระควัมปติ^{๑๑๒}
- ๓) สหายคฤหัสถ์ของพระยสะ ๕๐ คน^{๑๑๓}
- ๔) ภัททวัคคีย์ ๓๐ คน^{๑๑๔}
- ๕) บุตรเศรษฐีชื่อโสมณโกฬิวิสะ บวชเป็นพระโสมณโกฬิวิสะ^{๑๑๕}
- ๖) ชัณฑะและติสสะ (บวชกับพระวิปัสสีพุทธเจ้า) ได้เป็นคู่พระอัครสาวก^{๑๑๖}

^{๑๑๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๓/๕.

^{๑๑๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๘/๓๖.

^{๑๑๒} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๐/๓๘.

^{๑๑๓} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๑/๔๐.

^{๑๑๔} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๖/๔๖.

^{๑๑๕} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๒-๒๔๓/๑-๘.

^{๑๑๖} ดุรายละเอียดยใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๖/๔๓.

- ๓) มหาชนประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน^{๑๑๗} (บวชกับพระวิปัสสีพุทธเจ้า)
- ๔) บรรพชิตประมาณ ๘๔,๐๐๐ รูป^{๑๑๘} (บวชกับพระวิปัสสีพุทธเจ้า)
- ๕) กุฎุมพิมหาปาละ บวชเป็นพระมหาปาละ หรือพระจักขุปาลเถระ
- ๑๐) อานันทกุมาร พร้อมทั้งบริษัท ๙๐ โกฏิ
- ๑๑) พระเจ้าสุทนต์จักรพรรดิ พร้อมทั้งอนุราชกุมาร พร้อมทั้งบริษัท

๒.๓.๘ แสดงธรรมมีกถา โดยปกติ บุคคลหลังจากบวชแล้ว พระพุทธองค์จะทรงแสดงธรรมมีกถา เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่น ร่าเริง เมื่อแสดงธรรมมีกถาแล้ว ทรงประกาศโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองของสังขารและอานิสงสีในนิพพาน จิตของภิกษุเหล่านั้นไม่นานนัก ก็หลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่ยึดมั่นบรรลุปะเป็นพระอรหันต์

ผู้รับฟังบางคนเมื่อบรรลุธรรมขั้นพระโสดาบันแล้ว พระพุทธเจ้าจะทรงพิจารณาว่าควรอธิบายธรรมเพิ่มเติมหรือไม่ ถ้าเห็นสมควร ก็จะแสดงธรรมมีกถา ทำให้ผู้ฟังเข้าใจธรรมมากยิ่งขึ้นและสามารถบรรลุธรรมขั้นสูงจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ แต่บางคนเมื่อฟังธรรมมีกถาเพิ่มเติม ก็ไม่ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ เช่น บิดา มารดา และภรรยาเก่าของพระยสะ ยังคงเป็นพระโสดาบันเหมือนเดิม

๒.๔ วิธีการแสดงอนุப்புพิกถา

จากการศึกษาวิธีการแสดงอนุப்புพิกถา ได้ใช้ปาฏิหาริย์ ๓ เป็นกรอบวิธีการสอนได้แก่ (๑) อิทธิปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ (๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์คือ การดักใจคน รู้ใจคน และ(๓) อนุศาสนีปาฏิหาริย์ คือ การสั่งสอนให้เข้าใจเรื่องต่างๆ ตามเป็นจริง^{๑๑๙}

จากการศึกษาพบว่า อนุப்புพิกถาเป็นวิธีการสอนในแบบอนุศาสนีปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นการแสดงธรรมไปตามลำดับประกอบด้วย ทานกถา สีลกถา สักคกถา กามาทีนวกถา และเนกขัมมา - นิสังสกถา แต่ในบางครั้งพระพุทธองค์ก็ทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์, อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสนีปาฏิหาริย์ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างกับบุคคลบางจำพวกที่ไม่พร้อมฟังธรรม ในช่วงก่อนแสดงอนุப்புพิกถา เพื่อโน้มน้าวใจและสร้างศรัทธาให้เขาสนใจพร้อมรับฟังธรรมจากพระพุทธองค์

แท้จริงแล้วพระพุทธองค์ทรงแสดงไว้อย่างไร ดังเนื้อความว่า “พระผู้มีพระภาคได้ตรัสอนุப்புพิกถา คือ ทรงประกาศ ทานกถา (เรื่องทาน), สีลกถา (เรื่องศีล), สักคกถา (เรื่องสวรรค์), กามา

^{๑๑๗} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๑/๔๕.

^{๑๑๘} ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๘๕/๔๖.

^{๑๑๙} ดูรายละเอียดใน อง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๖๑/๒๓๔.

ที่นวกถา (เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม), เนกขัมมานิสังสกถา(เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม)^{๑๒๐} ข้อความข้างต้น พระพุทธเจ้าตรัสแก่บุคคลต่าง ๆ บ่อยครั้ง เกือบจะทุกครั้งหลังแสดงอนุพุพิภคาแล้ว พระพุทธองค์จะทรงประกาศอริยสัจ ๔ หลังฟังจบก็บรรลุเป็นอริยบุคคลมีพระโสดาบันเป็นส่วนมาก เนื้อหาปรากฏซ้ำ ๆ กัน แตกต่างกันไปเพียงชื่อบุคคลที่พระพุทธองค์ทรงโปรดแสดงด้วยเท่านั้น

และจากการสืบค้นหลักฐานในอรรถกถาเปรียบเทียบกับพระไตรปิฎก บางครั้งอธิบายไม่ตรงกัน คือในพระไตรปิฎกแสดงไว้ว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงอนุพุพิภคาประกอบด้วยทานกถาสีลกถาสัคคกถา กามาที่นวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา แต่ในอรรถกถาแสดงไว้ว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงกามาที่นวกถา เพียงกถาเดียว หรือแม้ในพระไตรปิฎกบางครั้งแสดงว่าพระพุทธองค์ตรัสเพียงกามาที่นวกถาเท่านั้น ดังนั้นจึงพอสรุปถึงวิธีแสดงอนุพุพิภคาของพระพุทธเจ้าไว้ดังนี้

๒.๔.๑ อนุพุพิภคาแสดงตามลำดับ ครบทั้ง ๕ เรื่อง

เริ่มจากทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาที่นวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา ตามลำดับ อธิบายว่า การพรรณนาคุณของท่านและศีล เพื่อให้ผู้ฟังได้ทราบว่ามีคุณหลายประการ นับตั้งแต่คุณในปัจจุบันที่เห็นได้ด้วยตา เช่น เป็นผู้นำรัก นำเคารพ ไปที่ไหนก็มีผู้สรรเสริญ ประกอบอาชีพการงานก็เจริญรุ่งเรือง เป็นสังคมที่เอื้ออาทร ไม่หวาดระแวงกัน เป็นต้น นอกจากนั้นคุณของท่านและศีลยังกินความหมายไปถึงอนาคตเบื้องหน้าด้วย เช่นเมื่อตายแล้ว จะได้ไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ หรือเกิดอยู่ในครอบครัวเศรษฐี เป็นต้น นอกจากนี้คุณของท่านและศีลยังเป็นมูลเหตุให้ได้รู้ธรรมชั้นสูง อาจบรรลุมรรคผลนิพพานได้ เมื่อผู้ฟังได้รู้จักคุณของท่านและศีลแล้ว ในส่วนคุณที่เห็นด้วยตานั่นพอที่จะเข้าใจ เพราะเคยมีประสบการณ์แล้ว แต่สวรรค์นั้นยังไม่พบเจอจึงอยากรู้อยากจะเห็น ว่าเป็นอย่างไร ดังนั้นเพื่อประโลมจิตของผู้ฟังให้เข้มขึ้นเบิกบาน จึงพรรณนาคุณของสวรรค์ ว่าเป็นความสุขที่มาทางอายตนะทั้ง ๖ คือ รูปสวย เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสอันอ่อนนุ่ม พอใจในธรรม เหล่านี้เป็นความสุขที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ สวรรค์นั้นเกิดขึ้นได้ทั้งในโลกมนุษย์ และในโลกสวรรค์ แต่ความสุขสูงสุดนั้นท่านหมายถึงทิพย์สุข ที่มีในสวรรค์เพื่อที่จะประโลมจิตใจผู้ฟังให้ยินดีพอใจในสวรรค์ ซึ่งเป็นอุบายวิธีของพระพุทธองค์

ต่อจากนั้นจึงพรรณนาโทษของกาม อธิบายว่าสวรรค์ที่น่ายินดีพอนั้นมีโทษ เช่นทรัพย์สิ้นเงินทองกว่าจะหามาได้ ต้องแลกด้วยแรงกายแรงใจ เมื่อหามาได้แล้วก็กลัวจะหมดไปหรือมีคนมาขโมยไป มีการแย่งชิงทรัพย์สมบัติกันถึงกับต้องฆ่ากันตาย และสวรรค์นั้นเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เมื่อถึงเวลาก็ต้องหมดไป เช่น เรามีความสุขกับการได้ดูของสวยงาม เมื่อไม่ได้ดูความสุขนั้นก็หมดไป หรือ

^{๑๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

ความสุขในสวรรค์ก็ไม่เที่ยง เมื่อหมดอายุขัยจากเทวดาแล้ว ก็อาจจะไปเกิดในโลกมนุษย์ หรือนรกโลก จึงยังต้องท่องเที่ยวไปใน ๓ ภพ เป็นวัฏฏะ ที่ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อผู้ฟังโทษของกามดังนี้แล้วจึงเกิดสลดสังเวชใจ ไม่ยินดีพอใจในสวรรค์ อาศัยช่วงจังหวะนี้จึง พรรณนาคุณของการออกจากกาม ว่าเป็นสิ่งที่ประณีตกว่าสุขในสวรรค์ เป็นอิสระ ไม่ต้องอิงอาศัยสิ่งอื่น เพื่อมาทำให้มีความสุข นอกจากนั้นคุณของการออกจากกาม ถ้าทำถึงที่สุดแล้วหมายถึงการออกจากกิเลส คือโลภ โกรธ หลง สิ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง ไม่ต้องมาเกิดตายในวัฏฏะทุกข์อีกต่อไป เมื่อผู้ฟังมีจิตใจเหมาะสม อ่อน เบิกบาน ผ่องใสแล้ว เพราะได้รู้ความจริงที่ว่ากามคุณนั้นที่แท้แฝงไว้ด้วยโทษ

๒.๔.๒ อนุப்புพิภกาแสดงไม่ครบทั้ง ๕ เรื่อง

อนุப்புพิภกาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยทั่วไปจะปรากฏข้อธรรมทั้ง ๕ แต่มีบางครั้งปรากฏเฉพาะเพียงกามาที่นวกถาเท่านั้น ดังตัวอย่างเรื่องพระเจ้าพิมพิสารในพระสูตรแสดงไว้ว่าเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่พระเวฬุวันมหาวิหาร พระพุทธองค์ทรงแสดง “กามาที่นวกถา” โปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมบริวารประมาณ ๑๑ นหุต จนสำเร็จเป็นพระโสดาบัน ดังมีข้อความว่าพระพุทธองค์ผู้ประเสริฐกว่ามนุษย์ ประทับอยู่ที่ พระเวฬุวันมหาวิหาร ฝ่ายพระเจ้าพิมพิสารได้ทรงสดับความนั้น ได้เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค มีบริวารเป็นจำนวนมากถึง ๑๑ นหุตพระองค์ทรงใช้ประทีป ของหอม รูปและดอกไม้เป็นต้น บูชาพระผู้มีพระภาคในสมาคมนั้นพระผู้มีพระภาคทรงแสดงกามาที่นวกถา (ว่าโดยโทษของกาม) ในเวลาจบพระธรรมเทศนาครั้งนั้น สัตว์ประมาณ ๘๔,๐๐๐ มีพระราชาเป็นประมุขได้บรรลุธรรม^{๑๒๑}

ในพระวินัย แสดงไว้ว่า พระพุทธเจ้าตรัสอนุப்புพิภกา คือ ทรงประกาศทานกถา สีลกถา สัตถกถา กามาที่นวกถา เนกขัมมานิสังสกถา ต่อจากนั้น ทรงประกาศสามกัถาสิกธรรมเทศนา (อริยสัจ ๔) จบเทศนา คหบดีชาวมคธ ๑๑ นหุต ซึ่งมีพระเจ้าพิมพิสารเป็นประมุขได้เป็นพระโสดาบัน^{๑๒๒}

จากเรื่องพระเจ้าพิมพิสาร ในพระสูตรและพระวินัย มีข้อความที่แตกต่างกัน คือ ในพระสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงกามาที่นวกถา เพียงกถาเดียว ส่วนพระวินัยนั้นพระพุทธองค์ตรัสอนุப்புพิภกา มีข้อธรรมทั้ง ๕ ตามลำดับ ต่อจากนั้นทรงประกาศอริยสัจ ๔ เมื่อจบเทศนาพระเจ้าพิมพิสารพร้อมบริวาร สำเร็จเป็นพระโสดาบัน

^{๑๒๑} ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๒/๕๕๕.

^{๑๒๒} ดุรายละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๖/๖๗-๖๘.

๒.๔.๓ อนุப்புพิภกาแสดงไม่ตามลำดับก่อนหลัง

ข้อธรรมในอนุப்புพิภกาอาจไม่แสดงเรียงตามลำดับ แต่พระพุทธรองค์อาจจะทรงแสดงข้อธรรมอนุப்புพิภกาตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคล ดังมีตัวอย่างต่อไปนี้

ในกฏุมพิมหากาล^{๑๒๓} ได้กล่าวไว้ เมื่อกฏุมพิมหากาลได้ฟังอนุப்புพิภกาจบ มีความคิดอยากออกบวชว่า “นี่ย่าคนเราจำต้องละสิ่งทั้งปวงไป, โภคะ (และ) ญาติทั้งหลาย ย่อมไม่ติดตามบุคคลผู้ไปปรโลกเลย, เราจะต้องการอะไรด้วยการครองเรือนเราจักบวชละ” อนุப்புพิภกาที่พระพุทธรองค์ทรงตรัสแก่กฏุมพิมหากาลนั้นเป็นไปตามอัธยาศัยของมหากาล ดังมีอรรถาธิบายว่า “วันนั้น พระศาสดาเมื่อจะตรัสอนุப்புพิภกาตามอัธยาศัยของมหากาลนั้น จึงตรัสโทษความเลวทรามและความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย โดยปริยายเป็นอันมาก ด้วยสามารถแห่งสูตรมี ทุกข์ชั้นธสูตร เป็นอาทิ” ผลจากการฟังอนุப்புพิภกาจะเห็นว่ากฏุมพิมหากาล รู้โทษของกาม (บุตร ธิดา โภคสมบัติ) และรู้ทางออกจากกาม(บวช) ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าอนุப்புพิภกาที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงกับกฏุมพิมหากาลนั้นประกอบด้วยกามาที่นวกถา และเนกขัมมานิสังสกา ซึ่งเป็นกถาที่ตรงตามอัธยาศัยของผู้ฟัง

และมิกคารเศรชฐี^{๑๒๔} กล่าวถึงเศรชฐีเป็นคนไม่ศรัทธาพระพุทธรเจ้า คิดว่าการให้ทานกับพวกนักบวชชี่เปลี่ยมีอานิสงส์มากกว่า แต่ด้วยหญิงสะใภ้คือนางวิสาขา ได้ใช้อุบายให้ได้ฟังธรรมจากพระพุทธรเจ้า จึงทำให้มิกคารเศรชฐีมีความคิดที่เปลี่ยนไปคือรู้ว่าให้ทานกับพระพุทธรเจ้าย่อมมีอานิสงส์มากกว่านักบวช

จากตัวอย่างทั้งสองอาจเป็นไปได้ว่าอนุப்புพิภกานั้นพระพุทธรองค์จะทรงแสดงตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคล เช่น บุคคลที่เป็นพ่อค้า คหบดี เศรชฐี แสงหาทรัพย์สินเงินทองเพื่อเสพกามคุณ พระพุทธรองค์ก็จะทรงแสดงกามาที่นวกถาเป็นประธาน แล้วตามด้วยอนุப்புพิภกาเรื่องอื่นหากเป็นบุคคลที่มีอัธยาศัยชอบให้ทาน ก็ทรงแสดงทานกถาเป็นประธาน หากเป็นบุคคลที่มีจิตคิดทำร้ายเบียดเบียน ก็จะแสดงเรื่องสีลกถาเป็นประธาน หากเป็นบุคคลชอบเสพกามจะแสดงสักคกถาเป็นประธาน และหากเป็นบุคคลที่เริ่มเบื่อหน่ายในกามคุณแล้วก็จะแสดงเนกขัมมานิสังสกาเป็นประธาน ทั้งนี้เหตุเพราะทรงคำนึงถึงอัธยาศัยของผู้ฟังเป็นหลัก

จากการศึกษาสรุปได้ว่า รูปแบบการแสดงธรรมตามแนวอนุப்புพิภกาที่พบในพระไตรปิฎกนั้นเป็นแบบย่อ จากนั้นพระอรรถกถาจารย์ได้นำมาขยายความอย่างละเอียด ที่ในพระไตรปิฎกบันทึกไว้อย่างย่อ นั้น ตามความเห็นของผู้วิจัยพระพุทธรเจ้าน่าจะทรงแสดงแบบพิสดาร(อธิบายหัวข้อธรรม) เพราะสังเกตในคำว่า “ทานกถา” เนื้อหาธรรมในเรื่องทานคงจะไม่สั้นดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

^{๑๒๓} ตูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๙๕.

^{๑๒๔} ตูรายละเอียดใน ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๙๘-๑๐๐.

จะต้องมีอธิบายบ้าง โดยเฉพาะอนุพุพิกธาเป็นธรรมที่แสดงกับฆราวาสที่ยังไม่รู้ธรรมมาก่อน พระพุทธองค์ทรงแสดงอนุพุพิกธาโดยมีเป้าหมายแตกต่างกันตามอุปนิสัยวาสนาบารมีของผู้ฟัง คือ (๑) แสดงอนุพุพิกธาเพื่อปรับจิตของผู้ฟังให้เป็นจิตที่ปราศจากนิวรณ์เพื่อเตรียมพร้อมรับฟังอริยสัจ ๔ เหมาะสำหรับผู้ฟังที่มีอินทรีย์อ่อน (ไม่พร้อมบรรลุดรรมในทันที) (๒) แสดงอนุพุพิกธาเพื่อให้ผู้ฟังบรรลุดรรมในทันที (มิได้แสดงอริยสัจ ๔) เหมาะสำหรับผู้มีอินทรีย์แก่กล้า (พร้อมบรรลุดรรมในทันที) (๓) แสดงอนุพุพิกธาเพื่อให้ผู้ฟังเห็นโทษของกามคุณและคิดอยากออกบวช แล้วบำเพ็ญเพียรปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน จนบรรลุดรรม

สำหรับวิธีการแสดงอนุพุพิกธานั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาเพื่อให้เข้าใจเรื่องต่าง ๆ ตามความเป็นจริง (อนุศาสนีปาฏิหาริย์) เริ่มจากทานกถา, สีลกถา, สักคกถา กามาที่นวกถา และจบด้วยเนกขัมมานิสังสกถา ผู้วิจัยเห็นว่านอกจากมีวิธีแสดงอนุพุพิกธาไปตามลำดับหัวข้อทั้ง ๕ อนุพุพิกธา อาจแสดงไม่ครบทั้ง ๕ หัวข้อ หรืออนุพุพิกธาอาจแสดงไม่ตามลำดับก่อนหลัง ซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายของผู้แสดง และอุปนิสัยบารมีของผู้ฟังด้วย

บทที่ ๓

คำสอนเรื่องอนุพุททิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

คำสอนของพระพุทธเจ้าโดยทั่วไปมีลักษณะพิเศษที่พระองค์ได้ตรัสสอนแสดงธรรมจากเรื่องให้เห็นและเข้าใจได้ง่ายไปหาเรื่องที่ยากและเข้าใจได้ยาก สอนจากเรื่องที่ทำได้ง่ายไปหาเรื่องที่ทำได้ยากซึ่งคำสอนในลักษณะเช่นนี้ปรากฏในพระไตรปิฎกมีอยู่มากมายหลายที่ ตัวอย่างการสอนในเรื่องบุญกิริยาวัตถุ ๓ ซึ่งประกอบด้วย ทานมัย (บุญที่สำเร็จด้วยทาน) สีลมัย (บุญที่สำเร็จด้วยศีล) และภาวนามัย (บุญที่สำเร็จด้วยภาวนา) ^๑ โดยกล่าวถึงเรื่องการทำบุญตามลำดับขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การให้ทานเป็นแรกต้น ต่อมาก็รักษาศีล และท้ายที่สุดก็เป็นการเจริญภาวนา ซึ่งการทำลักษณะนี้เป็นการสอนจากเรื่องที่ยากไปหาเรื่องที่ยากที่สุด หรือแม้แต่การปฏิบัติก็สอนให้ศึกษาปฏิบัติไปตามลำดับขั้นตอนโดยเริ่มตั้งแต่การรักษาศีล คือข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม ทั้งทางกายและวาจา ลำดับถัดนั้นไปให้พัฒนาในด้านจิตโดยการกำหนดทำสมาธิเพื่อให้จิตเกิดความสงบ เพื่อฝึกฝนให้เกิดปัญญา รู้แจ้งเห็นจริง ในพระไตรปิฎกคำสอนนี้เรียกว่า สิกขา ๓ ได้แก่ อธิศีลสิกขา (สิกขาคือศีลอันยิ่ง) อธิจิตตสิกขา (สิกขาคือจิตอันยิ่ง) และอธิปัญญาสิกขา (สิกขาคือปัญญาอันยิ่ง) ^๒ ซึ่งการสอนในลักษณะเช่นนี้อาจจะถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าได้ทรงใช้วิธีการสอนแบบนี้มาอย่างยาวนานและผู้ที่ได้รับการสอนในลักษณะเช่นนี้มักจะได้รับผลเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างมากเพราะสามารถทำความเข้าใจในคำสอนนั้นได้โดยไม่ยากเย็นนัก อีกทั้งยังสามารถนำคำสอนนั้นไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดผลแก่ตนเองได้อย่างแท้จริง

ด้วยหลักการสอนนี้พระพุทธเจ้าทรงมุ่งสอนจากสิ่งที่ยากไปหาสิ่งที่ยาก ทรงสอนจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม ไปสู่นามธรรม ทรงสอนจากสิ่งที่เข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก ซึ่งคำสอนดังกล่าวนี้ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อนุพุททิกถา ^๓ คือคำสอนที่แสดงไปตามลำดับไม่ข้ามขั้นตอนไม่ตัดลัดให้ขาดใจความคำสอนในลักษณะเช่นนี้ย่อมสามารถพอกจิตใจของผู้ฟังให้สูงขึ้นไปตามลำดับได้จนสามารถทำให้ผู้ที่ได้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายในกาม และตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันงาม หรือบางคนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสอาจจะออกบวชเพื่อหาทางพ้นทุกข์ไปจากสังสารวัฏก็มีปรากฏอยู่มากเหมือนกันดังมีหลักฐานที่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงคำสอนเรื่องอนุพุททิกถาแก่บุคคลหลายประเภท

^๑ ดูรายละเอียดใน ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

^๒ ดูรายละเอียดใน ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

^๓ ดูรายละเอียดใน วิ. มหา. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

ด้วยกันซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นคฤหัสถ์หรือฆราวาส (ผู้ครองเรือน) เสียเป็นส่วนมาก^๔ ตัวอย่างที่ปรากฏใน พระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าได้แสดงอนุพุทฺธิกถามีอยู่มากมาย เช่น ยสกุลบุตร, เมณฑกคหบดี, พระเจ้าพิมพิสาร, พระเจ้าโรหะ มัลละกษัตริย์, เพล็ฐฐกัจจนะพราหมณ์, สีหเสนาบดี, อนาถบิณฑิก เศรษฐี, โปกขรชาติพราหมณ์, กุณพันตะพราหมณ์, พรหมายุพราหมณ์, อุบาลีคหบดี, และอุคคคหบดี เป็นต้น ด้วยเหตุนี้อนุพุทฺธิกถานั้นถือได้ว่าเป็นธรรมหมวดแรกที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงแก่ คฤหัสถ์คือ ยสกุลบุตรเป็นบุคคลแรกและทรงแสดงแก่คฤหัสถ์อีกหลายท่านส่วนใหญ่พระพุทธเจ้าจะ ทรงแสดงอนุพุทฺธิกถาแก่คฤหัสถ์เป็นส่วนมากและไม่พบว่าทรงสอนพระภิกษุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า อนุพุทฺธิกถานั้นเป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อพอกอภัยาคัยของบุคคลผู้ฟังซึ่งยังติด อยู่ในกามคุณให้มีความประณีตขึ้นไปโดยลำดับถ้าหากว่าผู้ฟังสามารถที่จะชำระจิตใจของตนให้เบา บางลงไปได้ตามที่ทรงแสดงแล้วต่อไปก็จะทรงแสดงอริยสัจ ๔ ธรรมะทั้ง ๘ ข้อนี้จึงเรียกว่าพุลา นุศาสนีคือพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมากที่สุดเนื่องจากการค่อยๆ ชัดเกลาคจิตใจของผู้ฟัง ไปโดยลำดับแต่ว่าเวลาแสดงจริง ๆ นั้นไม่จำเป็นต้องแสดงครบหมดทั้ง ๘ ข้อเสมอไปผู้ฟังสามารถจะ เรียนรู้ประพจน์ปฏิบัติได้ในระดับใดก็จะทรงแสดงไปในระดับนั้น^๕

ซึ่งหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอนุพุทฺธิกถาจบลงแล้วทุกครั้งและทรงเห็นว่าบุคคล เหล่านั้นเป็นผู้ที่มีจิตอ่อนโยนปราศจากนิวรณ์เบิกบานผ่องใสแล้วพระพุทธองค์ก็จะทรงประกาศ หลักธรรมอีกชุดหนึ่งซึ่งเรียกว่า สามุกังสิกรรมเทศนา^๖ คือพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงยกขึ้นแสดงเองเป็นหลักธรรมที่พระองค์ทรงตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง ทรงเห็นด้วยสัมมัญญาอันไม่ ทั่วไปแก่ผู้อื่น คือมิได้รับคำแนะนำจากผู้อื่น ทรงตรัสรู้ด้วยลำพังพระองค์เองก่อนใครในโลก คือ อริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมจบลงก็จะทำให้ผู้ฟัง เหล่านั้นส่วนใหญ่เกิดธรรมจักขุอันปราศจากอริสัจปราศจากมลทินและได้ดวงตาเห็นธรรม

๓.๑ หลักการแสดงอนุพุทฺธิกถาธรรมของพระพุทธเจ้า

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้านั้นมีหลายรูปแบบ เมื่อศึกษาแล้วพบว่าโดยรวมสามารถ แบ่งรูปแบบการเทศนาของพระพุทธเจ้าเป็น ๒ แบบ คือ ธรรมเทศนาแบบย่อ และธรรมเทศนาแบบ

^๔ พระมหาทวิศกดิ์ คานพรม, “การประยุกต์วิธีสอนเรื่องอนุพุทฺธิกถาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓) หน้า ๓.

^๕ พระโสภณคณาภรณ์, ธรรมปริทรรศน์ ๒ (อธิบายธรรมวิภาคปริเฉทที่ ๒๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๕๒๙), หน้า ๒๖๕.

^๖ ดูรายละเอียดใน วิ. มหา. (ไทย) ๔/๒๖/๓๓.

พิสดาร^๗ อนุப்புพิภกาเป็นการเทศนาธรรมแบบพิสดาร ดังที่พระอรธรภกาจารย์ที่ได้อธิบายไว้ เหมาะกับผู้ที่ยังไม่พร้อมบรรลุธรรมทันที คือผู้ที่มีอินทรีย์ไม่แก่กล้า จำเป็นต้องเทศนาธรรมให้ลุ่มลึกไปตามลำดับประกอบด้วยทานกถา สีลกถา สักคกถา กามาทีนวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา^๘ เพราะอนุப்புพิภกา เป็นธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอหยาศัยของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์^๙ เพื่อเตรียมจิตให้พร้อมรับฟังเข้าใจในอริยสัจ ๔

ในการแสดงอนุப்புพิภกา พระพุทธเจ้าทรงเริ่มจากการแสดง ทานกถา สีลกถา สักคกถา กามาทีนวกถา และเนกขัมมานิสังสกถา เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกอหยาศัยของสัตว์ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ^{๑๐} โดยเริ่มต้นด้วยการแสดงพระธรรมเทศนาดังนี้

๓.๑.๑ ทานกถา

ทานกถา เป็นหัวข้อธรรมแรกของอนุப்புพิภกา โดยปกติเรื่องทาน จะเป็นธรรมข้อแรกของหลักธรรมสำคัญ ๆ เช่น ทาน สีล ภาวนา, ทานบารมี สีลบารมี, ทานมัย สีลมัย ทั้งนี้เพราะว่าทานเป็นกุศลที่ทำได้ง่าย และเป็นฐานเพื่อสร้างกุศลอื่น ๆ ที่ยากกว่า ถ้าหากว่าไม่สามารถทำทานได้ กุศลเรื่องอื่น ๆ ก็ไม่อาจปฏิบัติได้เช่นเดียวกัน เหตุที่ทรงแสดงทานกถาก่อนพระนาเคนได้อธิบายไว้ในคัมภีร์มิลินทปัญหาว่า ทานกถาเปรียบเหมือนคนทั้งหลายที่ให้อาหารแก่เด็ก ๆ ซึ่งกำลังเล่นฝุ่นเล่นทราย มีไธและค้อนเล็ก ๆ หม้อข้าวเล็ก ๆ ตักตวงเล็ก ๆ ภาชนะเล็ก ๆ รถเล็ก ๆ ธนูเล็ก ๆ เสียก่อนจึงแนะนำในเรื่องการงานต่อภายหลัง กล่าวคือ เมื่อจิตของผู้ถวายทานทั้งหลายอ่อนแล้ว ก็เป็นสะพานเป็นเรือช่วยให้ข้ามฝั่งคือสงสารได้^{๑๑} พระพุทธเจ้าพระองค์ได้เริ่มด้วยการแสดงพรรณนาคุณของทาน ในช่วงแรกจะเริ่มอธิบายคุณของทานโดยใช้คำที่มีความหมายโดยตรง ดังมีข้อความว่า “ธรรมดากว่า ชื่อว่าทานนี้เป็นเหตุแห่งสุขทั้งหลาย เป็นมูลรากของสมบัติทั้งหลาย เป็นที่ตั้งแห่งโภคสมบัติทั้งหลาย”^{๑๒} อานิสงส์

^๗ อัง.ทูก. (ไทย) ๒๐/๑๔/๖๖.

^๘ ดุรายละเอียดใน วิ. มหา. (ไทย) ๕/๒๔๒/๔.

^๙ ดุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๕/๔๒.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑๔.

^{๑๑} กรมศิลปากร, คัมภีร์มิลินทปัญหา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๙๐.

^{๑๒} ม.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๗๕.

ที่ได้รับจากการแสดงทานกถา จะเห็นได้ว่ามี ๓ นัย คือ อานิสงส์ของทานในปัจจุบัน^{๑๓}, อานิสงส์ของทานในโลกหน้า^{๑๔} และ อานิสงส์ของทานในขั้นสูงสุด^{๑๕}

ดังนั้น ทาน จึงเป็นชื่อของวัตถุ แปลว่าวัตถุที่ให้ เป็นชื่อของเจตนาเป็นเหตุให้ ทางพระพุทธศาสนาแสดงทานด้วยมุ่งให้บุคคลทำการบริจาค เป็นการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือ บูชา เป็นการเพื่อแผ่ความสุขให้แก่ผู้อื่นและด้วยมุ่งกำจัดโลภะคือความโลภ มัจฉริยะคือความตระหนี่ในจิตใจของตนด้วย แต่ว่าทานในพระพุทธศาสนาที่จะมีผลมากนั้นต้องประกอบด้วยวัตถุสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยวัตถุ คือสิ่งที่ให้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่ผู้รับตามสมควร ไม่ใช่เป็นสิ่งที่มิโทษ เจตนาสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยเจตนา คือมีเจตนาดี ตั้งแต่เมื่อก่อนให้ ในขณะที่ให้ และในภายหลังที่ให้แล้ว กับปฏิบัติหยาบสมบัติ ความถึงพร้อมด้วยปฏิบัติหยาบคือผู้รับ หมายถึงว่าผู้รับก็ต้องเป็นผู้สมควร เช่น เป็นผู้สมควรอนุเคราะห์ เป็นผู้สมควรสงเคราะห์ เป็นผู้สมควรบูชาอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้น เมื่อก้าวโดยสรุปแล้ว ทานที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญจึงต้องเป็นทานที่เรียกว่า มีการเลือกให้ ไม่ใช่ให้โดยไม่เลือก คือต้อง เลือกวัตถุ เลือกเจตนา เลือกบุคคลผู้รับ กับต้องดูให้พอเหมาะสม ไม่ทำตนเองให้ต้องลำบาก เพราะการให้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงทานกถาไว้เป็นปฐมเบื้องต้น

๓.๑.๒ สีลกถา

สีลกถาเป็นข้อธรรมที่ ๒ ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงต่อจากทานกถา โดยปกติหลักธรรม เรื่องทาน และศีล ย่อมแสดงคู่กันเสมอ ในอนุพุทธานี้ก็เช่นกัน พระองค์ทรงเริ่มต้นด้วยการพรรณนาอานิสงส์ของศีลโดยแสดงไว้ว่า ธรรมดา ศีลนั้นเป็นมูลแห่งสมบัติในโลกนี้และโลกหน้า ศีลเป็นต้นเหตุสำคัญของสุขทั้งหลาย ผู้มีศีลย่อมไปไตรทิพย์สวรรค์ด้วยศีล^{๑๖} คำว่า “ศีลเป็นมูลแห่งสมบัติในโลกนี้และโลกหน้า” พระพุทธโฆษาจารย์ที่ได้แสดงอธิบายไว้ตั้งนี้ว่า สมบัติใดในมนุษย์ และสมบัติใดในเทวดา สมบัติทั้งสองนั้น เมื่อผู้มีศีลถึงพร้อมปรารถนาอยู่ มิใช่เป็นสิ่งที่จะพึงได้ยากเลย อนึ่ง ใจของผู้มีศีลถึงพร้อม ย่อมแล่นไปสู่พระนิพพานสมบัติอันเป็นสมบัติที่สงบระงับสุดยอดเป็นแท้ บัณฑิตพึงแสดงอานิสงส์อันมีอาการต่าง ๆ เป็นอันมากในศีล ซึ่งเป็นมูลแห่งสมบัติทั้งปวง ด้วยประการฉะนี้แล^{๑๗}

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖-๕๗,

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน อภิธรรมออนไลน์, พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๙ กัมมัฏฐานสังคหวิภาค, “ทานบารมี”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.abhidhamonline.org/aphi/p9/113.htm>, [๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^{๑๕} ดูรายละเอียดใน อง.สตตคก. (ไทย) ๒๓/๕๒/๙๑.

^{๑๖} ชุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๙/๒/๒๘๔.

^{๑๗} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๙.

นอกจากนี้ คุณของศีลยังเป็นสิ่งที่พึงที่อาศัยแก่บุคคลผู้มีศีลเป็นปกติ มีตัวอย่างปรากฏในพระไตรปิฎกว่า ศีลเป็นที่พึง เป็นที่ระลึก เป็นที่ยึดเหนี่ยว ดังนี้ว่า พราหมณ์เฒ่า ๒ คน อายุ ๑๒๐ ปี ทั้งชีวิตไม่เคยสร้างกุศลไว้เลย ได้อาราธนาให้พระพุทธเจ้าสั่งสอนธรรมแก่ตน พระพุทธเจ้าจึงสอนให้เขารักษาศีล ๕ เพื่อใช้เป็นเครื่องต้านทานเป็นที่เร้น เป็นที่พึ่ง เป็นที่ระลึก และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของผู้ตายไปแล้ว หลังจากได้ฟังธรรมข้างต้น แล้วพราหมณ์เฒ่าทั้ง ๒ ถือนศีล ๕ ตลอดชีวิต เมื่อตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ ดั่งมีข้อความว่า ความสำรวมทางกาย วาจา และใจในโลกนี้จะเป็นเครื่องต้านทาน เป็นที่เร้น เป็นที่พึ่ง เป็นที่ระลึก และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของผู้ตายไปแล้ว ชีวิตถูกขรณำเข้าไปสู่ความมีอายุสั้น ผู้ที่ถูกขรณำเข้าไปแล้วย่อมไม่มีเครื่องต้านทาน บุคคลเมื่อพิจารณาเห็นภยันต์ในความตาย ควรทำบุญที่นำสุขมาให้ ความสำรวมทางกาย วาจาและใจในโลกนี้ ย่อมมีเพื่อความสุขแก่บุคคลผู้ตายไปแล้ว ซึ่งได้ทำบุญไว้ขณะเมื่อมีชีวิตอยู่^{๑๘} ดังนั้นการรักษาศีลอยู่จึงมีนัยแบ่งออกได้ดังนี้ว่า ผู้มีศีลถึงพร้อมปรารถนาอยู่ คือรักษาศีลเพราะอยากได้ อยากมี อยากเป็น ผู้นั้นมีศีลขึ้นโลกียะหรือ ศีลที่ประกอบด้วยอุปธิ จึงยังผลให้ตายแล้วเกิดในมนุษยโลก และเทวโลก ส่วนสมบัติที่สงบระงับคือ สงบระงับจากกิเลส คือ โลก โกรธ หลง สมบัติที่ได้ คือ นิพพาน ผู้นั้นมีศีลขึ้นโลกุตระ หรือ ศีลที่ไม่ประกอบด้วยอุปธิ คือรักษาศีลเพื่อมรรคผลนิพพาน ไม่ต้องการความสุขในโลกมนุษย์และโลกสวรรค์ แต่ต้องการให้หมดกิเลสโดยเร็วไว ในวิมุตติมรรคได้แสดงอานิสงส์ของศีล ดังนี้ ศีลมีอานิสงส์อย่างไร ศีลมีวิปปฏิสารเป็นอานิสงส์ สมดังพุทธพจน์ที่ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ศีลที่เป็นกุศลมีวิปปฏิสารเป็นประโยชน์และเป็นอานิสงส์” อนึ่ง ศีล เรียกว่าปิตี ศีลเป็นวรรณะสูงสุด เป็นอริยทรัพย์ ศีลเป็นภูมิของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นการอาบน้ำโดยไม่ต้องมีน้ำ เป็นการอบด้วยเครื่องหอม เป็นเงาที่ติดตามตน เป็นเครื่องประดับศรัทธาที่คนต้องสวมเป็นวรรณะที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นการฝึกอันเยี่ยม เป็นวิถีแห่งพรหมจรรย์ ถ้าบุคคลรักษาศีล เพราะเหตุที่มีศีลนั้นเขาจะเป็นผู้องอาจ นำเกียรติมาสู่มิตรสหายและเป็นที่รักของคนดีทั้งหลาย ศีลเป็นอารมณ์อันประเสริฐ เป็นกฎคุมความประพฤติทั้งปวง เป็นทั้งแห่งบุญ เป็นเนืองนาบุญของทานบริจาค เป็นพื้นที่เพาะปลูกความเป็นสหายของพระอริยะ (ผู้มีศีล) จะเป็นผู้คงที่ในความดีทั้งปวง เขาจะเป็นผู้ทำอธิฐานอันบริสุทธิ์ให้สำเร็จ เขาจะตายอย่างมีสติ เมื่อได้รับวิหขัมภนวิมุตติ เขาจะประสพสุข อานิสงส์ของศีลมีมากมายอย่างนี้^{๑๙}

ดังนั้นศีล จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถือปฏิบัติ มีความปรกติทางกาย ปรกติวาจา ปรกติใจ ไม่ถูกกิเลสดึงไปให้ประพฤติทุจริตต่าง ๆ ฉะนั้น จึงต้องมี วิริติเจตนา ความตั้งใจตงใจตนเว้นจากความชั่วนั้น ๆ จึงจะเป็นศีล ศีลในพระพุทธศาสนานั้นอย่างต่ำก็คือ ศีล ๕ ไม่แก่ เจตนางดเว้นจากภัยหรือเวร ๕

^{๑๘} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๕๒/๒๑๔.

^{๑๙} พระอุปติสสเถระ, วิมุตติมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๙.

ประการ ฉะนั้น ศิลปินที่แท้จริงก็จะเป็นความไม่มีเวร ไม่มีภัย เมื่อรักษาศิล ก็เท่ากับว่า ทำอภัยทาน คือให้อภัยแก่สัตว์ทั้งหลาย และตัวผู้มีศิลปะเองก็เป็นผู้ไม่ก่อภัย ก่อเวรขึ้นแก่ตัวเองด้วย

๓.๑.๓ สักคกถา

ต่อจากนั้น ก็ทรงแสดง สวรรค์ คำว่า สวรรค์ ก็ออกมาจากศัพท์บาลีว่า สคค แปลว่า ที่เป็นที่ย่องเป็นที่ติด ก็ได้ ที่เป็นที่มีอารมณ์อันเลิศ ก็ได้ ตามที่เข้าใจกัน สวรรค์เป็นโลกอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งบุคคลผู้ทำความดีจะพึงเข้าถึงในเวลาที่ยังมีชีวิตไปจากโลกนี้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงแสดงสักคกถาต่อจากสีลกถา เพราะเมื่อมีอานิสงส์ของท่านของศีลแล้วย่อมเป็นเหตุให้ได้สวรรค์สมบัติ แต่อานิสงส์ของท่านและศีลสามารถส่งผลให้ไปเกิดได้เพียงแค่ สวรรค์ชั้นฉกามาจร คือสวรรค์ที่มีการบริโภคมกาม ๖ ชั้น ไม่อาจจะไปถึงพรหมโลกได้ ฉะนั้น สักคกถาในอนุพุทธิกถา จึงกล่าวถึงเฉพาะสวรรค์ ๖ ชั้น ที่เป็นกามาจรภูมิเท่านั้น^{๒๐} พระพุทธเจ้าตรัสพรรณนา ถึงสวรรค์ ว่าเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ย่อมได้ความรื่นเริงในสวรรค์นั้นเป็นนิตย์ คือย่อมได้สมบัติเป็นนิตย์ฯ สามารถสรุปสักคกถาออกเป็น ๓ ประเด็นดังนี้ สวรรค์เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ, ทิพยสุข, และทิพยสมบัติ อธิบายความได้ดังนี้ว่า

๑) สวรรค์เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ปรากฏในพระไตรปิฎก อธิษฐานมสูตรว่า พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ซึ่งสวรรค์ก็เป็นหนึ่งในนั้น^{๒๑}

๒) ทิพยสุข ความสุขความยินดีในนั้นเมื่อเปรียบกับความสุขในโลกมนุษย์แล้วเทียบกันไม่ได้เลย ผู้ที่ได้ฟังสักคกถาถึงกับฆ่าตัวตายเพราะอยากไปเกิดบนสวรรค์ จนทำให้พระสงฆ์ผู้แสดงสักคกถารู้สึกไม่สบายใจ เพราะกลัวจะผิดวินัยชั้นอาบัติ^{๒๒} เพราะความสุขในสวรรค์เป็นทิพยสุข ความสุขในฉกามาจรสวรรค์ นี้มี ๑๐ อย่าง คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์ อธิปไตยทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพะทิพย์^{๒๓} ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ชาวอูตตรกुरुทวีปและมนุษย์ชาวชมพู ทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ (๑) อายุอันเป็นทิพย์ (๒) วรรณะอันเป็นทิพย์ (๓) สุขอันเป็นทิพย์”^{๒๔}

^{๒๐} ดุราลละเอียดใน อัง.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๕.

^{๒๑} อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๗๓/๑๖๐.

^{๒๒} ดุราลละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๗๘/๑๔๙.

^{๒๓} ดุราลละเอียดใน อัง.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๕.

^{๒๔} อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๕.

๓) ทิพยสมบัติ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งเนื้อหาที่พบเป็นเรื่องการสนทนาระหว่างพระสาวกกับเทวดา เป็นพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสกับเทวดา การสนทนาระหว่างมนุษย์กับเทวดา และเป็นการสนทนากันระหว่างเทวดาด้วยกันเอง ในเรื่องทิพยสมบัติ พอยกมาแสดงเป็นตัวอย่างได้ดังนี้

๓.๑) เทพนารีเธอขึ้นอยู่บนเรือประทุนทอง ล่องลอยเข้าสู่สระโบกขรณี เก็บดอกปทุมอยู่^{๒๕}

๓.๒) เทพธิดาผู้เลอโฉมประดับมาลัยดอกกุบล มีมาลัยแก้วประดับเทริด มีผิวพรรณเปล่งปลั่งดั่งทองคำ ประดับประดาอาภรณ์อย่างสวยงาม^{๒๖}

๓.๓) วิมานตั้งทองคำของเธอช่างโอ้อ่า ล่องลอยไปในที่ต่างๆ ได้รวดเร็วรวมใจปรารถนา เธอเปล่งรัศมีสว่างไสวตั้งสายฟ้าแลบออกจากกลีบเมฆ^{๒๗}

๓.๔) ช้างพาหนะอันประเสริฐของเธอ ประดับประดาด้วยแก้วนานาประการ น่าพอใจ มีพลัง แคล้วคล่องว่องไว ท่องเที่ยวไปในอากาศได้^{๒๘}

๓.๕) เทพธิดาผู้มีอำนาจมาก เธอสถิตอยู่ในวิมานนารีรัมย์ เส้าทำด้วยไพฑูรย์อันนารีรัมย์ เปล่งแสงเรืองรอง งามผุดผ่อง เธอแสดงฤทธิ์ได้หลากหลาย เทพอัปสรเหล่านี้ก็พ้องรำจับร้อง และให้ความบันเทิงอยู่รอบ ๆ เธอ^{๒๙}

ดังนั้นพระพุทธเจ้าได้แสดงสักคกกา และได้กล่าวถึงสาเหตุที่ได้มาอยู่สวรรค์ ดังสังเกตข้อความที่ว่า “...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพึงแสดงสักคกกา โดยอเนกปริยายแล พระผู้มีพระภาค เพื่อจะทรงปลอบประโลมด้วยสักคกกาพร้อมด้วยเหตุ ดังพรรณนามาอย่างนี้สามารถสรุปได้ดังนี้ว่า

เบื้องต้นเพราะมีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ปรากฏในพระไตรปิฎก สังขารูปัตติสูตร ว่า ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เมื่อทำแล้ว อธิษฐานว่าหลังจากตายแล้วจะไปอยู่ในสวรรค์ชั้นนั้น ๆ ก็จะได้ตามใจปรารถนา ดังมีข้อความว่า

“ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ประกอบด้วยศีล ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะประกอบด้วยปัญญา ภิกษุนั้นได้ฟังว่า เทพชั้นจาตุมหาราช มีอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส มีความสุขมาก ภิกษุนั้นมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพชั้นจาตุมหาราช เธอตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น สังขารและวิหารธรรมเหล่านั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ เป็นไปเพื่อความเกิดขึ้นในเทพชั้น

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๔๓/๘.

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๒๙๗/๔๗.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑/๑.

^{๒๘} ดูรายละเอียดใน ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๓๑/๖.

^{๒๙} ดูรายละเอียดใน ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๐๑/๑๗-๑๘.

จากตุ่มหาราชนั้นได้ ภิภษุท้หหลย มรรคนี้ ปฏิพทนี้ เป็นไปเพื่อควมกเกิดข้ในเทพข้
 จาตุ่มหาราชนั้น อีภประกรหนึ่ง ภิภษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทท ประกอบด้วยศีล
 ประกอบด้วยสุตะ ประกอบด้วยจาคะ ประกอบด้วยปัญญ ภิภษุข้ได้ฟังว่าเทพข้ดาวดิงส์
 ๗๗ เทพข้ขยาม ๗๗ เทพข้ขดุสิต๗๗ เทพข้ขนิมมานรติ ๗๗ หรือ เทพข้ขปรนิมมิตว
 สวัตติ มีอายุยืน มีผิวพรรณผ่องใส มีความสุขมาก ภิภษุข้มีความปรารธณอย่างนี้ว่า
 โอหนอ หลังจาตายแล้ว เราฟังถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพข้ขปรนิมมิตวสวัตติ เธอตั้งจิต
 นั้น อธิษฐานจิตนั้นเจริญจิตนั้น สังขารและวิหารธรมเหล่านนั้นอันเธอเจริญ ทำให้มากแล้ว
 อย่างนี้ เป็นไปเพื่อควมกเกิดข้ในเทพข้ขปรนิมมิตวสวัตตินั้นได้ ภิภษุท้หหลย มรรคนี้
 ปฏิพทนี้ เป็นไปเพื่อควมกเกิดข้ในเทพข้ขปรนิมมิตวสวัตตินั้น”^{๓๐}

และปรากฏใน ทีฆชาณสูตร โภภียบุตรชื่อว่าทีฆชาณได้อาราธนาพระพุทเจ้าให้ทรงแสดง
 ธรรมเพื่อเกื้อกุลในภพนี้ เพื่อสุขในภพนี้ และเพื่อเกื้อกุลในภพหน้าเพื่อสุขในภพหน้า ในที่นี้จะยกมา
 เฉพาะธรรมเพื่อเกื้อกุลในภพหน้าเพื่อสุขในภพหน้า ดังนี้

“พยัคฆปัชชะ ธรรม ๔ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกุลในภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้า
 แก่กุลบุตร ธรรม ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ ๑. สัทธาสัมปทา ๒. สิลสัมปทา ๓. จาคสัมปทา
 ๔. ปัญญาสัมปทา, สัทธาสัมปทา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีศรัททา เชื่อปัญญา
 เครื่องตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์
 ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็น
 สารถิณีผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็น
 พระพุทเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค นี้เรียกว่า สัทธาสัมปทา, สิลสัมปทา เป็นอย่างไร คือ
 กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ คือ วางทณทาวุธ และศีลตราวุธ มีความละอาย
 มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกุลต่อสรรพสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ คือ รับเอาแต่ของที่
 เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก้ละเว้นขาด
 จากการลักทรัพย์รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาด
 เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์
 ดำรงความสัตย์มีถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ไม่หลอกลวงชาวโลก เว้นขาดจากการเสพของมีน
 เมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี้เรียกว่า สิลสัมปทา, จาคสัมปทา เป็น
 อย่งไร คือ กุลบุตรในโลกนี้มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่า
 มือชุ่มยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทานอยู่ครองเรือน นี้เรียกว่า จาค
 สัมปทา, ปัญญาสัมปทา เป็นอย่างไร คือ กุลบุตรในโลกนี้เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วย

^{๓๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๖๓-๑๖๔/๒๐๙.

ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี้เรียกว่า ปัญญาสัมปทา พยัคฆปัชชะ ธรรม ๔ ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลในภพหน้า เพื่อสุขในภพหน้าแก่กุลบุตร”^{๓๑}

ประการหนึ่งเพราะได้ทำบุญไว้ จึงเป็นเหตุให้มาเกิดในสวรรค์ปรากฏในพระไตรปิฎก ในอนุตตรสูตร ความว่า

“ครั้นเมื่อ เทวดาเหล่านาปกาเยกา เข้าไปหาพระอนุตตรธะแล้วบอกว่าตนเองอยู่ในฐานะ ๓ คือ วรรณะทิพย์ เสียงทิพย์ และสุขทิพย์ พระอนุตตรธะมีดำริให้เทวดาแปลง ร่าง เขียวมีผิว ผิวพรรณเขียว มีผ้าเขียว มีเครื่องประดับเขียว มีร่างเหลือง ฯลฯ มีร่างแดง ฯลฯ มีร่างขาว ฯลฯ เทวดาเหล่านั้นทราบดำริแล้วจึงแปลงร่างให้พระอนุตตรธะเห็น นอกจากนั้นเหล่าเทวดายังขับร้องพ้อนรำ ประนมมือ เครื่องประดับของเทวดาเหล่านั้นมีเสียงไพเราะ จี๋ บใจ เร้าใจชวนให้ เคลิบเคลิ้มและหลงใหล แต่พระอนุตตรธะไม่ยินดีเลย เหล่าเทวดานั้นจึงหายตัวไป หลังจากนั้นพระอนุตตรธะได้เข้าเฝ้าทูลถามพระพุทธานุญาตเจ้าว่าเทวดาเหล่านั้นเมื่อสมัยเป็นหญิงในเมืองมนุษย์ ได้ประกอบกรรมใด เมื่อตายแล้วมาเกิดเป็นเทวดาเหล่านาปกาเยกา พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า หญิงนั้นประกอบด้วยกรรม ๘ ประการ คือ ประการที่ ๑ - ๕ หญิงนั้นประกอบ คุณสมบัติของภรรยาที่ดี ประการที่ ๖ เธอเป็นอุบาสิกา ถึงพระพุทธานุญาตเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระ ธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ประการที่ ๗ เธอเป็นผู้มีศีล คือ เว้นขาดจากการฆ่า สัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤตินอกใจในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ประการที่ ๘ เธอเป็นผู้มีจาคะ คือ มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทานอยู่ครองเรือน”^{๓๒}

และในประเด็นเดียวกันนี้ ยังปรากฏในวิมานวัตถุ คุตติลวิมาน ความว่า เมื่อครั้งที่ คุตติลบัณฑิตได้รับเชิญจากพระอินทร์ให้ตีตพิณถวาย จึงได้รับอนุญาตเพื่อเป็นรางวัล ให้ได้ถามบุรพกรรมของเทพธิดา ซึ่งแต่ละคนก็ตอบแตกต่างกันไป หลังจากตายแล้วไปเกิดเป็นเทพธิดาได้ทิพยวิมานอันน่าปลื้มใจ เป็นนางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารักเลิศกว่านางอัปสรตั้งพัน มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ

^{๓๑} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๓.

^{๓๒} ตูรายลละเอียดยใน อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๔๖/๓๑๗-๓๒๑.

ทานที่เหล่าเทพธิดาเคยทำในครั้งเป็นมนุษย์ พอยกมาเป็นตัวอย่างเช่น ถวายผ้าเนื้อดีเยี่ยม ถวายดอกไม้ที่ดีเยี่ยม ถวายของหอมชั้นเยี่ยม เป็นต้น^{๓๓}

เมื่อพระพุทธเจ้าพระองค์ได้แสดงสักคกกา ทรงแสดงสวรรค์ ชี้ลงไปกลาง ๆ จะในเวลาไหน คือในบัดนี้ หรือในอนาคต ในโลกนี้ หรือในโลกหน้าก็ตามที่ เมื่อมีผลเป็นเช่นนี้อยู่ในที่ใด ในที่นั้นก็ถือว่าเป็นสวรรค์ เพราะจัดเป็นที่มีอารมณ์อันเลิศ มีอารมณ์ที่งดงาม และในขณะเดียวกันก็เป็นที่ย่งที่ติดเป็นอย่างยิ่งด้วย คือว่าเป็นที่ปรารถนาพอใจอย่างยิ่ง สวรรค์ดังกล่าวมานี้ จำต้องอาศัยทาน อาศัยศีลเห็นตุ พิจารณาตามกระแสปัจจุบัน ก็จะเห็นเข้าเรื่องกันได้กับสวรรค์ ๖ ชั้น ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสนั้น คือเมื่อต่างมีทานเฉลี่ยเพื่อแผ้วให้ความสุขแก่กันและกัน และมีศีลไม่เบียดเบียนกันและกัน ให้อภัยกันและกัน ก็จะต่างมีความสุขด้วยกัน เมื่อมีความสุขด้วยกันอยู่ ก็จะมีความเจริญตา เจริญหู เจริญจมูก เจริญลิ้น เจริญกาย เจริญใจ ปราศจากความทุกข์ ที่เกิดจากความคับแค้น และที่เกิดจากการเบียดเบียนกัน ก็เป็นผลที่เรียกได้ว่าสวรรค์อยู่แล้ว

สุดท้ายพระองค์ได้แสดงให้เห็นถึงความไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืนสวรรค์ เมื่อได้พรรณนาคุณของสวรรค์จบแล้ว ตอนท้ายได้แสดงสวรรค์ว่าไม่ยั่งยืนไม่ควรพอใจดังนี้ “...แม้สวรรค์นี้ ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่ควรทำความยินดีด้วยอำนาจความพอใจในสวรรค์นั้นเปรียบเหมือนบุคคลประดับข้างแล้ว ยังตั้งวงของข้างนั้นอีก...”^{๓๔} กล่าวถึงว่าอายุของเทวดานั้นยาวนาน พรหมบางองค์ถึงกับเข้าใจเอาเองว่าการเป็นพรหมไม่ต้องจุติอีก อยู่เป็นนิรันดร์ เที่ยงแท้ ไม่ต้องไปเวียนว่ายตายเกิดอีก ดังปรากฏในพระไตรปิฎก พกสูตร เมื่อครั้งที่พกพรหมทูลกับพระพุทธเจ้าว่า

“ฐานะแห่งพรหมนี้เที่ยงยั่งยืน ติดต่อกัน คงที่ มีความไม่เคลื่อนเป็นธรรมดา ไม่เกิดไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ อนึ่ง เครื่องสลัดออก (จากทุกข์) อันยิ่งย่องอื่นนอกจากฐานะแห่งพรหมนี้ไม่มี”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพกพรหมดังนี้ว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พกพรหมถึงความโง่เขลาแล้วหนอ พกพรหมถึงความโง่เขลา แล้วหนอ” แล้วตรัสว่า “พกพรหม ท่านสำคัญอายุไต่ว่ายาวก็อายุนั้นสั้น ไม่ยาวเลย พรหมเรารู้ อายุ ๑๐๐,๐๐๐ นิรัพพุทของท่านได้ดี”^{๓๕}

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/ ๓๒๗-๓๕๒/๕๓-๕๗.

^{๓๔} ชุ.อุ.อ. (ไทย) ๑/๓/๕๐๐.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๗๐/๒๐๐.

๓.๑.๔ กามาที่นวกถา

กามาที่นวกถา เป็นกถาต่อจากสัคคกถา พระพุทธเจ้าแสดงกามาที่นวกถาเพื่อให้ผู้ฟังรู้สึก สลดใจในโทษของกาม คือพรรณนากามว่ามีโทษมากมีคุณน้อย มีความเลวทรามมากมีความดีน้อย มีความเศร้าหมองมาก มีความผ่องแผ้วน้อย มีทุกข์มาก มีสุขน้อย เป็นต้น^{๓๖} จากสวรรค์ ที่กล่าวมา ย่อมทำให้เรามีความสุขอย่างที่เราชอบกัน อยากให้ชีวิตเป็นอย่างนี้ไปตลอด เมื่อเป็นเช่นนี้ก็โทษ ได้เช่นกัน เพราะไม่มีสิ่งใดในโลกที่เที่ยงแท้ถาวร ในข้อนี้ เราเริ่มที่จะต้องเห็นโทษ ที่เราติดสุขมากขึ้น และเริ่มมองเห็น ธรรมชาติที่แท้จริงของทุกสิ่ง ว่า มันไม่เที่ยง มันผันแปร มันคงสภาพเดิมไม่ได้ มันไป บังคับครอบครองไม่ได้ กามาที่นวก ถาชี้ให้เห็นโทษของกาม สวรรค์ได้ชื่อว่าเป็นกาม คือเป็นที่รักใคร่ ที่ปรารถนา ที่พอใจ เป็นอย่างยิ่ง คำว่า กาม นั้น เป็นวัตถุที่เป็นภายนอกดังกล่าวในส่วนหนึ่ง อีกส่วน หนึ่งเป็นชื่อของกิเลสในใจของบุคคล คือเป็นชื่อของความใคร่ ความปรารถนา ความพอใจ เมื่อมีความ ใคร่ ความปรารถนา ความพอใจ เป็นกิเลสภายในจิตใจ วัตถุข้างนอกจึงได้พลอยเป็นกามไปด้วย แต่ ถ้าจิตใจไม่มีกิเลสภายในใจ วัตถุข้างนอกก็เป็นวัตถุเฉย ๆ ไม่เป็นกามของผู้ใด เหมือนอย่างบุคคล สามัญซึ่งมีกิเลสภายในใจ เมื่อไปในที่ไหน ในที่นั้นก็กามาของเขา เพราะว่าเป็นที่รักใคร่ ปรารถนา พพอใจ แต่พระอรหันต์จะไปในที่ไหน ในที่นั้นไม่เป็นกามของท่าน เพราะว่าท่านไม่มีความรัก ใคร่ปรารถนาพอใจ สิ่งนั้น ๆ ก็คงเป็นวัตถุนั้น ๆ อยู่โดยธรรมชาติเท่านั้น เพราะฉะนั้น เมื่อกล่าวถึง กามจึงมีความหมายสอง หมายถึงวัตถุภายนอกก็ได้ หมายถึงกิเลสในใจก็ได้ แต่ว่าโดยปกติเมื่อกล่าว อย่างสามัญ คำว่ากามเป็นชื่อของวัตถุภายนอก เพราะเป็นที่ใคร่ ที่ปรารถนา ที่พอใจของบุคคลทั่วไป สวรรค์ แม้จะมีอารมณ์อันเลิศสักเท่าไร แต่ก็ยังเป็นกาม คือเป็นที่น่าใคร่น่าปรารถนา น่าพอใจ และเป็น สิ่งที่ต้องมีความแปรปรวน เปลี่ยนแปลงไป มีเกิด มีดับเหมือนอย่างวัตถุทั้งปวงในโลกถึงจะ เปลี่ยนแปลงไปช้า ในที่สุดก็ต้องเปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้น เมื่อไปมีความรักใคร่ปรารถนา พพอใจมาก เมื่อ สิ่งเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไป ก็ยิ่งทำให้ต้องเป็นทุกข์มาก

๓.๑.๕ เนกขัมมานิสังสกถา

เนกขัมมานิสังสกถา หมายถึง เรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม^{๓๗} พระพุทธเจ้าได้ พรรณนาถึงการออกจากกาม การออกจากกามนั้น ออกทางกาย ได้แก่ การออกบวชประการหนึ่ง ออกทางใจ ได้แก่ การทำจิตใจให้เป็นสมาธิ จนสงบสงัดจากกาม จากอกุศลกรรมทั้งหลาย อีกประการ หนึ่ง เป็นเหตุทำให้จิตใจสงบและมีความสุข ตัดกังวลห่วงใยอันเกี่ยวกับกามด้วยประการทั้งปวง พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงยกขึ้นโดย ชี้ให้เห็นถึงอานิสงส์ของเนกขัมมะ ว่าเป็นความปลอดภัยโปร่งจากสิ่ง

^{๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๘/๖๕.

^{๓๗} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๒/๔.

ล่อเร้าเข้ายวน เพื่อให้เกิดความพอใจที่จะคิดค้นหาวิธีการทำใจไม่ให้หมกมุ่นในกามนั้น วิธีการออกจากกามให้ได้ผลดีก็คือการออกบวชบำเพ็ญเพียร โดยสรุป เนกขัมมานิสังสกา คือเรื่องอานิสงส์แห่งความออกจากกาม กล่าวถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพติดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น และในที่สุดแสดงทางออกพร้อมทั้งผลดีต่างๆ ของทางออกนั้น เรียกว่าเนกขัมมานิสังสะ เมื่อผู้ฟังมองเห็นผลดีของทางออกนั้นจึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ ต่อท้ายเป็นตอนจบ^{๓๘}

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอนุปฺพพิกขาทั้ง ๕ ประการนี้แล้ว ทรงพิจารณาเห็นว่า ผู้ฟังมีจิตแจ่มชื่นผ่องใส ปราศจาก นิวรณ์ คือ กิเลสเครื่องกั้นจิต มีจิตบริสุทธิ์ผ่องใส สมควรที่จะรับพระธรรมที่สูงขึ้นไป เหมือนอย่างผ้าที่ซักให้สะอาดปราศจากมลทินต่าง ๆ ควรที่จะรับน้ำย้อมได้แล้ว จึงได้ทรงแสดงอริยสัจ ๔ คือ ทรงชี้ทุกข์ ชี้สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ชี้นิโรธ ความดับทุกข์ ชี้มรรค ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ โดยนัยตั้งในปฐมเทศนานั้น อริยสัจ ๔ นี้ เรียกว่า สามุกกัสมิถมมเทศนา คือ เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง เพราะได้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง โดยปรกติเมื่อได้ทรงแสดงอนุปฺพพิกขาและอริยสัจ ๔ แล้ว ผู้ฟังก็เกิดดวงตาเห็นธรรม ที่ท่านแสดงว่าได้เป็นพระโสดาบันในพระพุทธศาสนา

๓.๒ แนวทางการแสดงอนุปฺพพิกขาของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาพบว่า การแสดงอนุปฺพพิกขาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ใช้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยหลักอนุปฺพพิกขาแก่บุคคลประเภทต่าง ๆ เช่นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา ผู้ที่นับถือศาสนาอื่น หรือบุคคลที่เบื่อหน่ายชีวิตในการครองเรือน ซึ่งหลังการแสดงอนุปฺพพิกขาจบลงแล้วผู้ฟังเหล่านั้นก็ได้รับผลแห่งการฟังอนุปฺพพิกขาตามบุญบารมีของตน ได้ดวงตาเป็นธรรมบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล ในระดับต่าง ๆ บ้างก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยถึงขั้นขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในธรรมวินัยนี้ บ้างก็ตั้งมั่นในพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต เหตุเพราะได้ฟังพระธรรมเทศนาอนุปฺพพิกขาจากพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงใช้กุศโลบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพระองค์ทรงรู้จักการใช้ธรรมะปรับจิตใจของบุคคลต่าง ๆ พิจารณาจริตของบุคคลเหล่านั้นให้เหมาะสมแก่การฟังธรรมเป็นเบื้องต้นเสียก่อนวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ของพระพุทธเจ้าจึงส่งผลให้การเผยแผ่ธรรมของพระองค์ได้รับ

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙๓.

การยอมรับจากบุคคลทุกวรรณะ และเป็นผลทำให้บุคคลต่าง ๆ เหล่านั้นหันมายอมรับนับถือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นจำนวนมาก

ดังนั้นผู้วิจัยจะได้ประมวลสรุปกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ผู้ที่ได้รับฟังอนุพุทธิกถา จากพระพุทธเจ้า แล้วได้รับผลเป็นอย่างไรโดยสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

๓.๒.๑ กลุ่มผู้เบื่อน่ายในการครองเรือน

พระพุทธเจ้าทรงใช้แนวการสอนให้เขาเข้าใจในชีวิตมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การแสดงธรรมโปรดสะกุลบุตร^{๓๙} บุตรของเศรษฐีชาวเมืองพาราณสี ซึ่งเกิดความเบื่อน่ายในชีวิตการครองเรือนเป็นอย่างมาก ถึงแม้ตนเองจะเป็นลูกเศรษฐีก็ตาม ครั้นเดินมาพบพระพุทธเจ้าพระพุทธองค์ก็แสดงอนุพุทธิกถาโปรด พอฟังพระธรรมเทศนาอนุพุทธิกถาจบลงสะกุลบุตรก็ได้บรรลุปะระโสดาบัน และขอบรรพชาอุปสมบทในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุพุทธิกถาโปรดผู้ฟังประเภทเบื่อน่ายในการครองเรือน เพราะคำสอนชุดนี้เหมาะกับผู้ฟังซึ่งกำลังเบื่อน่ายหรือเห็นโทษในชีวิตคฤหัสถ์ (การครองเรือน) ที่เกิดมาจากเรื่องกามคุณ การเลือกสอนอนุพุทธิกถาแก่คนกลุ่มนี้จึงตรงกับสภาพจิต และความต้องการของผู้ฟังเป็นอย่างมาก

๓.๒.๒ กลุ่มผู้มีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า

ในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยมีปัญหาในการแสดงธรรมเพราะว่าเมื่อบุคคลมีความเลื่อมใสศรัทธาเป็นเบื้องแล้ว การสอนก็เป็นเรื่องที่ยั่งยืนเพราะเขาจะน้อมรับไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างง่ายดาย เช่น บิดา มารดา อติตถรรยา และเพื่อนทั้ง ๕๔ คนของพระยสะ โดยเฉพาะบิดาไปตามหาบุตรชายแต่ไม่พบ ไปพบพระพุทธเจ้าและได้ฟังอนุพุทธิกถาจากพระพุทธเจ้า หลังการฟังอนุพุทธิกถาจบลงก็ได้บรรลุปะระโสดาบัน^{๔๐} ส่วนมารดาและอติตถรรยาของพระยสะก็ได้ฟังอนุพุทธิกถาจากพระพุทธเจ้า ภายหลังที่บ้านหลังการฟังอนุพุทธิกถาจบลงทั้งสองก็ได้บรรลุปะระโสดาบันเช่นกัน^{๔๑} ฝ่ายสหายของพระยสะอีก ๕๔ คนทราบข่าวว่าเพื่อนบวชก็อยากบวชบ้างและได้มาหาพระยสะ พระยสะก็พาไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและสหายทั้ง ๕๔ คนก็ได้ฟังอนุพุทธิกถาจากพระพุทธเจ้า หลังการฟังอนุพุทธิกถาจบทั้ง ๕๔ คนก็ได้บรรลุปะระโสดาบัน^{๔๒}

^{๓๙} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา (ไทย) ๔/๒๕-๒๖/๓๑-๓๓.

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน วิ. มหา. (ไทย) ๔/๒๗/๓๓-๓๔.

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน วิ. มหา (ไทย) ๔/๒๘-๒๙/๓๔-๓๖.

^{๔๒} ดูรายละเอียดใน วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๐-๓๑/๓๗-๔๐.

๓.๒.๓ กลุ่มผู้มีความศรัทธาในพระรัตนตรัย

ในกลุ่มนี้พระพุทธเจ้าแสดงธรรมได้ง่ายที่สุดเพราะผู้ฟังเมื่อมีความศรัทธามากย่อมอ่อนน้อมนำพระธรรมไปปฏิบัติได้มากเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ในกลุ่มนี้โอกาสที่จะบรรลุธรรมย่อมมีมาก เช่นอนาถบิณฑิกเศรษฐี ซึ่งพอทราบข่าวจากราชคหเศรษฐีว่าพระพุทธเจ้าได้อุบัติเกิดขึ้นแล้วในโลกตนเองก็รีบเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้ฟังอนุพุทธิกถาจากพระพุทธเจ้า หลังการฟังอนุพุทธิกถาจบลงก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน^{๔๓}

๓.๒.๔ กลุ่มผู้มีความเชื่อเดิมนับถือศาสนาอื่น

ผู้ฟังในกลุ่มนี้เป็นผู้มีทิฐิเห็นต่างจากคำสอนของพระพุทธเจ้า เพราะมีความเชื่อดั้งเดิมของตนมาก่อน อะไรที่ต่างจากความคิดของตนถือว่าผิดหมด ทั้งยังไม่มีศรัทธามาก่อนและที่สำคัญเป็นคนต่างศาสนา ดังนั้นพระพุทธเจ้าจะต้องสอนเขาโดยการปรับพื้นฐานจิตใจของเขาให้หันมายอมรับนับถือศาสนาของพระองค์เป็นเบื้องต้นเสียก่อน ต่อจากนั้นจึงค่อยแสดงธรรมโปรด เช่น สีสเสนาบดี^{๔๔} และอุบาลีคหบดี^{๔๕} ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตรเช่นกันได้มีความเข้าใจว่ากายสำคัญกว่าใจแต่เมื่อพระพุทธเจ้าอธิบายให้เข้าใจว่าใจมีความสำคัญกว่ากายสีสเสนาบดีก็ยอมรับว่าจริงและหันมายอมรับนับถือพระพุทธเจ้าต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าก็แสดงอนุพุทธิกถาแก่เขาหลังการฟังอนุพุทธิกถาจบลงสีสเสนาบดีก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

นอกจากนั้นพวกพราหมณ์ซึ่งเป็นบุคคลผู้มีความเชื่อถือวัฒนธรรมประเพณีเก่า ๆ ที่ฝังแน่นในจิตใจ เช่นความเชื่อเรื่องการดูลักษณะบุคคล หรือการบูชาอัญญ ซึ่งการสอนอนุพุทธิกถาก็เหมาะกับคนกลุ่มนี้เพราะเป็นคำสอนระดับพื้นฐานที่เข้ากันได้กับชีวิตคนโดยทั่วไป และเป็นคำสอนที่เข้าใจง่าย เพราะสอนเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เช่น โปกขรสติพราหมณ์^{๔๖} ซึ่งอยากรู้ว่าพระพุทธเจ้ามีลักษณะครบ ๓๒ ประการหรือไม่จึงได้ส่งลูกศิษย์ไปดูเมื่อทราบจากลูกศิษย์ว่ามีครบจริงตนเองก็ไปดูอีกครั้งและได้ฟังอนุพุทธิกถาจากพระพุทธเจ้าหลังการฟังอนุพุทธิกถาจบลงสีสเสนาบดีก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน และอีกคนคือพรหมายูพราหมณ์^{๔๗} ก็อยากรู้ว่าพระพุทธเจ้ามีลักษณะครบ 32 ประการหรือไม่จึงได้ส่งลูกศิษย์ไปดูเมื่อทราบจากลูกศิษย์ว่ามีครบจริงตนเองก็ได้ไปดูอีกครั้งและได้ฟังอนุพุทธิกถาจากพระพุทธเจ้าหลังการฟังอนุพุทธิกถาจบลงพรหมายูพราหมณ์ก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

^{๔๓} ติสรุยลละเอียตใน วิ. จู. (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๕/๑๑๑-๑๑๕.

^{๔๔} ติสรุยลละเอียตใน ม. ม. (ไทย) ๑๓/๕๖-๖๙/๕๓-๖๕.

^{๔๕} ติสรุยลละเอียตใน ม. ม. (ไทย) ๑๓/๕๖-๖๙/๕๓-๖๕.

^{๔๖} ติสรุยลละเอียตใน ที. ส. (ไทย) ๙/๒๕๔-๒๕๙/๘๗-๑๑๐.

^{๔๗} ติสรุยลละเอียตใน ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๓-๓๘๕/๔๗๑-๔๘๘.

จากการศึกษาได้แบ่งผู้ฟังออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ข้างต้น ที่ได้รับฟังอนุப்புพิภพภาพพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า เห็นได้ว่าผู้ฟังล้วนมีวรรณะ อุนิสัย ทิฐฐิ และกรรม ตกต่างกันออกไป แต่พระพุทธเจ้าพระทรงทรงใช้พุทธวิธีในการสอนเพื่อโน้มน้าว และพองอัยยาศัยของผู้ฟังให้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระองค์ จนสำเร็จประโยชน์สูงสุดตามฐานะของบุคคลนั้น ๆ ก็ด้วยปรีชาญาณอันเป็นพระสยัมภู ผู้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ชอบได้ด้วยพระองค์เองผู้เป็นครูของมนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย อันเป็นที่ฟังที่อาศัยสูงสุดที่จะนำพาให้เวไนยสัตว์ข้ามพ้นจากสังสารวัฏทั้งปวงไปตลอดกาล

๓.๓ การแสดงอนุப்புพิภพภาพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

อนุப்புพิภพภาพนั้น เป็นธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อพอกอัยยาศัยของบุคคลผู้ฟังให้มีความประณีตขึ้นไปโดยลำดับ ถ้าหากว่าผู้ฟังสามารถที่จะชำระกิเลสของตนให้เบาบางลงได้ตามที่ทรงแสดงแล้ว ต่อไปก็จะแสดงอริยสัง ๔ ธรรมะทั้ง ๙ ข้อนี้ จึงเรียกว่า พุทธานุศาสนี คือพระธรรมที่พระองค์แสดงมากที่สุด เนื่องจากการค่อย ๆ ชัดเขลาจิตใจของผู้ฟังไปโดยลำดับ แต่เวลาแสดงจริง ๆ นั้น ไม่จำเป็นต้องแสดงครบหมดทั้ง ๕ ข้อ ผู้ฟังสามารถจะเรียนรู้ประพฤติปฏิบัติได้ในระดับใด ก็จะทรงแสดงไปในระดับนั้น^{๔๘} ธรรม ๕ ประการ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเป็นอนุப்புพิภพภาพประกอบด้วย คือทรงประกาศ ๑) ทานกถา เรื่องทาน, ๒) สีลกถา เรื่องศีล, ๓) สัคคกถา เรื่องสวรรค์, ๔. กามาทีนวกถา เรื่องโทษ ความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งกาม, ๕) เนกขัมมานิสังสกถา เรื่องอนิสังค์แห่งการออกจากกาม”^{๔๙} โดยประการแรก ก็จะทรงแสดงประโยชน์ของการให้ เพื่อขจัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวของบุคคลให้เจือจางลงไป บังเกิดมีน้ำใจเผื่อแผ่ เอื้อเฟื้อต่อบุคคลอื่นจนถึงกับพร้อมที่จะเสียสละและบริจาคทาน จากนั้นก็จะทรงแสดงศีล เพื่อให้บุคคลตระหนักที่จะควบคุมกาย วาจาของตนให้ประพฤติเรียบร้อย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนและผู้อื่น ไม่ทำตนให้เป็นพิษเป็นภัยต่อหมู่คณะที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ จนถึงพร้อมที่จะยอมรับนับถือบุคคลอื่น และทำตนให้เป็นประโยชน์ เป็นศักดิ์ศรีแก่หมู่คณะ จากนั้นก็จะแสดงผลดีงามที่เกิดขึ้นจากการให้ทานและการรักษาศีลที่บุคคลจะพึงประสบ ทั้งในปัจจุบันและในภายภาคหน้า คือการอุบัติบังเกิดในสวรรค์ และเมื่อบุคคลเห็นชื่นชมเพลิดเพลินกับความสุขในสวรรค์ อัยยาศัยของบุคคลนั้นสามารถที่จะเรียนรู้ปฏิบัติสูงขึ้นไปพระองค์ก็จะแสดงถึงโทษแห่งกาม คือการที่ใจของบุคคลไปกำหนดรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ นำใคร่ นำปรารถนา นำพอใจ วัตถุกามเหล่านั้น จะเป็นของมนุษย์หรือของทิพย์ก็ตาม ก็ล้วนแล้วแต่เป็นของที่มีโทษ ก่อให้เกิดความหมกมุ่น ยึดติด ผ่อนคลายได้ยากสลัดได้ยาก จิตใจจะ

^{๔๘} อนุப்புพิภพภาพ, อนุப்புพิภพภาพ ๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://luangphokoongermany.de.tl/-htm>, [๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^{๔๙} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

กำหนดเพลิดเพลินอยู่ในอารมณ์เหล่านั้น แต่เมื่อบุคคลมีความเบื่อหน่ายในกามก็จะแสดงเนกขัมมานิสงส์คือ อานิสงส์แห่งการออกจากกาม นี่เป็นหลักที่ทรงแสดงไปตามลำดับดังนี้ และตามปกติพระพุทเจ้าเมื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่คฤหัสถ์ ผู้มีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุธรรมพิเศษ ทรงแสดงอนุพุททิกถานี้ก่อน แล้วจึงตรัสแสดงอริยสังข์ ๔ เป็นการทำให้พร้อมที่จะรับ ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่างๆ ได้ด้วยดี

ในการแสดงอนุพุททิกถานั้น ที่ปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกจะแสดงไว้ว่า เมื่อบุคคลที่พระพุทเจ้าจะทรงโปรด สนใจเข้ามานั่งใกล้พร้อมที่จะฟังธรรมแล้ว พระองค์จึงทรงแสดง อนุพุททิกถา อันประกอบด้วย ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามทีนวกถา เนกขัมมานิสัขกถา หลังจากฟังจนจบและเข้าใจแล้ว จิตผู้นั้นจะเป็นจิตที่ประณีตขึ้น เมื่อพระองค์ทราบดังนั้นจึงทรงแสดงอริยสังข์ ๔ ซึ่งเป็นธรรมขั้นปรมาตม์ เป็นธรรมเพื่อให้เข้าถึงความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง เมื่อได้ฟังและรู้ธรรมแล้วบางคนก็บรรลุเป็นพระโสดาบัน บางคนก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ บางคนก็ขอถึงซึ่งพระรัตนตรัย เนื้อหาในพระไตรปิฎกก็มีเพียงแค่นี้ จะสังเกตว่ารูปแบบและวิธีการแสดงอนุพุททิกถานั้นไม่ได้แสดงไว้ บอกเพียงว่าอนุพุททิกถา ประกอบด้วย ทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามทีนวกถา เนกขัมมานิสัขกถา เมื่อพิจารณาในแต่ละหัวข้อธรรม เช่น ทานกถา พระพุทเจ้าจะทรงสอนเรื่องทาน ไว้มากมาย ทำให้ไม่ทราบว่าเป็นขณะที่พระองค์สอนอนุพุททิกถาในเรื่องทานกถานั้นมีเนื้อหา และลีลาการเทศนาธรรมเป็นอย่างไรสัมพันธ์กับหัวข้อธรรมอื่น คือ สีลกถา สัคคกถา กามทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา ดังปรากฏในพระสูตรต่าง ๆ นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

๓.๓.๑ พระพุทเจ้าทรงแสดงอนุพุททิกถาโปรดยสะกุลบุตร บิดามารดา อติถรรรยา พร้อมทั้งสหายของยสะกุลบุตรอีก ๕๔ คน

ในกรุงพาราณสี แคว้นกาสิ ได้มีครอบครัวเศรษฐีอยู่ครอบครัวหนึ่งในครอบครัวนี้มีสมาชิกอยู่ทั้งหมด ๔ คนคือเศรษฐีภรรยาบุตรชายชื่อยสะ และสะใภ้ของเศรษฐียสะ ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากบิดามารดาเช่นบิดามารดาให้คนงานสร้างปราสาทให้ยสะอยู่ในแต่ละฤดูพร้อมทั้งให้มี นางพื่อนรำขับกล่อมในแต่ละปราสาทเป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ชีวิตของยสะจึงมีแต่ความเป็นอยู่อย่างสุขสบายตลอดมาแต่แล้ววันหนึ่งในช่วงฤดูฝนขณะที่ยสะกำลังดูการพื่อนรำขับกล่อมจากนางพื่อนรำทั้งหลายอยู่ก็ได้ผลอดตัวกลับไป เมื่อรู้สึกตัวตื่นมาอีกครั้งหนึ่งก็ได้พบเห็นนางรำเหล่านั้นนอนหลับเรียราดอย่างขาดสติอยู่ตรงหน้า ปรากฏแก่สายตาตนเองดูดังซากศพในป่าช้า ยสะจึงรู้สึกเกิดความเบื่อหน่ายในความเป็นอยู่ของตนและได้ตัดสินใจเดินออกไปจากปราสาทมุ่งตรงไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในขณะนั้นพระพุทเจ้ากำลังเสด็จเดินจงกรมอยู่พอพระพุทเจ้าทอดพระเนตรเห็นยสะกำลังเดินตรงเข้ามาจึงได้เข้าไปประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ให้ ส่วนยสะก็เดินตรงเข้าไปเฝ้าพระพุทเจ้า พระพุทเจ้าได้ตรัสอนุพุททิกถา คือทรงประกาศทานกถา สีลกถา สัคคกถา กามาทีนวกถา และ

เนกขัมมานิสังสกาแก่ยสะเมื่อทรงทราบว่ายละมิจิตอ่อนโยนปราศจากนิเวศน์มีความเบิกบานผ่องใส ในจิตใจจึงทรงประกาศ सामุกังสิกรรมเทศนา คือทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค แก่ยสะ หลังการแสดงธรรมจบลงยสะก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

ส่วนที่บ้านของเศรษฐีซึ่งเป็นบิดาเมื่อทราบว่ายสะได้หายตัวออกไปจากบ้านบิดามารดาจึงได้ให้คนออกติดตามค้นหาตามสถานที่ต่าง ๆ ส่วนตัวเศรษฐีเองได้เดินตรงไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมื่อไปถึงได้เห็นร่องเท้าของลูกชายวางอยู่ จึงได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับและกราบทูลถามถึงลูกชายของตนเองพระพุทธเจ้าได้ใช้ฤทธิ์ไม่ให้เศรษฐีเห็นลูกชาย ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสสอนบุพพิกา และ सामุกังสิกรรมเทศนาแก่เศรษฐี หลังจากการแสดงธรรมจบลงเศรษฐีก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน และได้ประกาศตนเป็นผู้ขอถึงพระรัตนตรัยก่อนใครในโลก ส่วนยสะหลังจากได้ฟังธรรมซ้ำอีกรอบหนึ่งก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้คลายฤทธิ์ทำให้เศรษฐีได้เห็นลูกชายของตนและตรัสให้

เศรษฐีได้ทราบว่าตอนนี้ยสะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้ว ยสะจึงไม่ควรไปอยู่ครองเรือนอีกเศรษฐีจึงยินยอมให้ยสะบวชเป็นพระภิกษุได้ ต่อจากนั้นเศรษฐีก็ได้ทูลนิมนต์พระพุทธเจ้ากับพระยสะไปฉันภัตตาหารเข้าที่บ้านของตนเอง พระพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์ พอรุ่งเช้าพระพุทธเจ้ากับพระยสะก็ได้เดินทางไปยังบ้านของเศรษฐี และได้ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ลำดับนั้นมารดาและอดีตภรรยาของพระยสะได้เข้าเฝ้าถึงที่ประทับ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนบุพพิกาและ सामุกังสิกรรมเทศนาแก่มารดาและอดีตภรรยาของพระยสะ หลังการแสดงธรรมจบลงมารดาและภรรยาเก่าของพระยสะก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน และทั้งสองคนก็ได้ประกาศตนเป็นผู้ขอถึงพระรัตนตรัยก่อนใครในโลก

ส่วนสหายของพระยสะ ๔ คนคือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ และควัมปติ ในกรุงพาราณสีเมื่อทราบข่าวว่ายสะออกบวชจึงคิดว่าการบวชคงเป็นสิ่งที่ดีจึงอยากบวชบ้าง ทั้ง ๔ คนจึงพากันเข้าไปหาพระยสะถึงที่อยู่ พระยสะจึงได้นำสหายทั้ง ๔ คนมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงช่วยตรัสสอนสหายทั้ง ๔ ลำดับนั้นพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนบุพพิกาและ सामุกังสิกรรมเทศนาแก่สหายของพระยสะ หลังการแสดงธรรมจบลงสหายทั้ง ๔ คนก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ส่วนสหายของพระยสะอีก ๕๐ คนในกรุงพาราณสี พอทราบข่าวว่ายสะออกบวชก็คิดว่าการบวชคงเป็นสิ่งที่ดีจึงอยากบวชบ้างทั้ง ๕๐ คนจึงเข้าไปหาพระยสะถึงที่อยู่ พระยสะได้นำสหายทั้ง ๕๐ คนไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนบุพพิกา และ सामุกังสิกรรมเทศนาแก่สหายทั้ง

๕๐ คนของพระยาสะหลังการแสดงธรรมจบลงสหายทั้ง ๕๐ คนของพระยาสะก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน^{๕๐}

๓.๓.๒ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปพิภกาโปรดเมณฑกเศรษฐี พร้อมครอบครัวและบริวาร

ในเมืองภัททิยะมีครอบครัวเศรษฐีอยู่ครอบครัวหนึ่งอาศัยอยู่ด้วยกัน ๕ คนคือเมณฑกคหบดี ภรรยา บุตร สะไ้ และข้าทาสบริวาร ของเมณฑกคหบดี ต่อมาเมณฑกคหบดีทราบข่าวว่า พระพุทธเจ้ากับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูปได้เดินทางมาประทับอยู่ ณ ป่าชาติยาวัน ในเมืองภัททิยะนั้น ซึ่งกิตติศัพท์อันงามของพระพุทธเจ้านั้นได้แผ่จรจายไปอย่างกว้างขวางแก่ชนเป็นอันมากเช่นพระพุทธองค์ท่านเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง เป็นต้น เมณฑกคหบดีได้ทราบกิตติศัพท์อันงามนั้น จึงเกิดศรัทธาแรงกล้าได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ สถานที่นั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงอนุปพิภกา และสามกัถสิกธรรมเทศนาแก่คหบดีนั้น หลังการแสดงธรรมจบลงเมณฑกคหบดี ก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน

ลำดับนั้นเมณฑกคหบดีก็ได้อาราธนานิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมกับภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงรับกิจนิมนต์นั้นโดยอาการสงบ พอรุ่งเช้าพระพุทธเจ้าพร้อมกับภิกษุสงฆ์ก็ได้เดินทางไปบ้านของเมณฑกคหบดี และได้ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวายไว้ ครั้งนั้นภรรยาบุตรสะไ้และข้าทาสบริวารของเมณฑกคหบดี ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงอนุปพิภกา และสามกัถสิกธรรมเทศนาแก่คนเหล่านั้น หลังจากการแสดงธรรมจบลงคนเหล่านั้นก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบันทั้งหมด^{๕๑}

๓.๓.๓ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปพิภกาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร พร้อมทั้งชาวเมืองมคธ ๑๒ นหุต

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑,๐๐๐ รูปได้เดินทางไปประทับอยู่ ณ ต้นไทรต้นหนึ่ง ชื่อว่าสุประดิษฐ์เจดีย์ ในสวนตาลหนุ่ม เขตกรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารได้ทราบข่าวนั้นและได้ทราบถึงกิตติศัพท์อันงามของพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองเป็นต้นพระองค์จึงเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก เมื่อเป็นเช่นนั้นพระราชาร่วมด้วยพราหมณ์คหบดีชาวมคธจำนวน ๑๒ คน เหตุใดจึงได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ ลำดับนั้นพราหมณ์คหบดีทั้ง ๑๒ นหุต^{๕๒} เกิดความสงสัยว่าระหว่าง

^{๕๐} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา (ไทย) ๔/๒๕-๓๑/๓๑-๔๐.

^{๕๑} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา (ไทย) ๕/๒๙๖-๒๙๘/๑๒๐-๑๒๗.

^{๕๒} นหุต คือมาตรานับ ๑ นหุตเท่ากับ ๑๐,๐๐๐ คน, ๑๒ นหุตเท่ากับ ๑๒๐,๐๐๐ คน

พระพุทธเจ้า กับพระอรุเวลกัสสปะ ใครเป็นใหญ่กว่ากันเพื่อแก้ข้อสงสัยพระพุทธเจ้าจึงให้พระอรุเวลกัสสปะแสดงตนเป็นศิษย์แก่พระพุทธองค์ จนคนทั้งหลายหายสงสัยต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสแสดงอนุปุปพิกา และสามุกังสิกรรมเทศนาแก่คนเหล่านั้น หลังการแสดงธรรมจบลงพระเจ้าพิมพิสาร พร้อมด้วยพราหมณ์คหบดีชาวมคจจำนวน ๑๑ นหุตได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ส่วนพราหมณ์คหบดีอีก ๑ นหุตได้แสดงตนเป็นผู้ยอมรับนับถือพระรัตนตรัย^{๕๓}

๓.๓.๔ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุปพิกาโปรดโรชะมัลละกษัตริย์

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๑,๒๕๐ รูป ได้เดินทางไปเมืองกุสินารา มัลละกษัตริย์ชื่อโรชะ ได้จัดการต้อนรับพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ทั้งหมดเป็นอย่างดี หลังจากนั้นได้เข้าไปหาพระอานนท์ พระอานนท์กล่าวชมเชยในการต้อนรับพระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์เป็นอย่างดี แต่เขากล่าวตอบว่าที่เข้าไปเช่นนั้นเพราะกลัวถูกปรับสินไหม พระอานนท์เกิดความไม่พอใจและได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าได้ทรงแผ่เมตตาจิตไปยังเขา ทำให้เขาต้องเข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงในที่อยู่ ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสอนุปุปพิกาและสามุกังสิกรรมเทศนาแก่เขาหลังการแสดงธรรมจบลง มัลละกษัตริย์ชื่อโรชะก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน^{๕๔}

๓.๓.๕ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุปพิกาโปรดเพลัญฐกัจจนะพราหมณ์

สมัยหนึ่งเพลัญฐกัจจนะพราหมณ์ เดินทางไกลจากกรุงราชคฤห์ไปยังอันธกวิณฑชนบท พร้อมด้วยเกวียน ๕๐๐ เล่ม ซึ่งบรรทุกน้ำอ้อยงอบเต็มไปหมด ในระหว่างทางพราหมณ์ได้เห็นพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ ณ โคนไม้ต้นหนึ่งพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป เพลัญฐกัจจนะพราหมณ์ จึงได้นำน้ำอ้อยที่บรรทุกมาไปถวายทานพระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์ทั้งหมด ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงอนุปุปพิกา และสามุกังสิกรรมเทศนาแก่พราหมณ์ หลังการแสดงธรรมจบลงเพลัญฐกัจจนะพราหมณ์ก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน^{๕๕}

๓.๓.๖ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุปพิกาโปรดสีหเสนาบตี

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามทาวัน ในกรุงเวสาลี ครั้งนั้นเจ้าลิจฉวีประชุมกันในสันถาคาร และต่างก็กล่าวสรรเสริญพระรัตนตรัยโดยประการต่าง ๆ เป็นอันมาก สีหเสนาบตีซึ่งนับถือพวกนิครนถ์นั่งอยู่ในที่ประชุมนั้นด้วยได้ฟังคำสรรเสริญนั้นจึงคิดอยากจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้ไปขออนุญาตต่อพวกนิครนถ์ถึง ๒ ครั้งแต่ไม่ได้รับการเห็นด้วย ในครั้งที่ ๓ สีหเสนาบตีจึงได้ตัดสินใจไม่ไปบอกพวกนิครนถ์ และได้ออกเดินทางไปด้วยรถ ๕๐๐ คันไปเฝ้า

^{๕๓} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา (ไทย) ๕/๕๕-๕๖/๖๕-๖๘.

^{๕๔} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา (ไทย) ๕/๓๐๑/๑๓๓-๑๓๕.

^{๕๕} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา (ไทย) ๕/๓๐๑/๙๓-๙๖.

พระพุทธเจ้าถึงที่ประทับ และได้กราบทูลขอกล่าวหา ๘ ประการ ว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้สอนไม่ให้ทำ ,เป็นผู้สอนให้ทำ, เป็นผู้สอนให้ทำลาย, เป็นคนช่างรังเกียจ, เป็นคนช่างกำจัด, เป็นคนช่างเผาผลาญ, เป็นคนไม่พูดไม่เกิด, และเป็นผู้เบาใจ พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบขอกล่าวหาทั้ง ๘ ประการ เช่น มีการสอนไม่ให้ทำ คือไม่ทำกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และบาปอกุศลธรรมต่าง ๆ เป็นต้น จนทำให้สีหเสนาบดีเกิดความศรัทธาเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัย และขอแสดงตนเป็นผู้นับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงอนุปุพพิกา และสามารถกัฏฐิกรรมเทศนาแก่สีหเสนาบดี หลังการแสดงธรรมจบลงสีหเสนาบดีก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน^{๕๖}

๓.๓.๗ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกาโปรดอนาถปิณฑิกเศรษฐี

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าสีตวัน ในกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้นอนาถปิณฑิกเศรษฐี มีกิจบางอย่างจึงได้เดินทางไปหาเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ วันนั้นเศรษฐีได้มีมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วย ภิกษุสงฆ์จำนวนมากมาฉันภัตตาหารในบ้านของตนเองในวันรุ่งขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้คืนวันนั้นในบ้านของเศรษฐีจึงวุ่นวายไปกับเรื่องการทำภัตตาหารเพื่อถวายพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เมื่ออนาถปิณฑิกเศรษฐีถามถึงสาเหตุของความวุ่นวายภายในบ้านกับเศรษฐี เศรษฐีก็ตอบอนาถปิณฑิกเศรษฐีว่าวันรุ่งขึ้นตนเองจะทำบุญเลี้ยงภัตตาหารพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เมื่ออนาถปิณฑิกเศรษฐีทราบข่าวพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลกก็เกิดความศรัทธา เลื่อมใส ต่อพระพุทธเจ้าเป็นอย่างมาก ตกตึกในคืนวันนั้นอนาถปิณฑิกเศรษฐีก็ได้เดินทางออกจากบ้านเศรษฐีไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ ป่าสีตวัน ลำดับนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงอนุปุพพิกา และสามารถกัฏฐิกรรมเทศนาแก่เขาหลังการแสดงธรรมจบลงอนาถปิณฑิกเศรษฐีก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน^{๕๗}

๓.๓.๘ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกาโปรดภัททวัคคีย์ ๓๐ คน

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ประทับนั่งอยู่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ครั้งนั้นได้มีภัททวัคคีย์ประมาณ ๓๐ คน พากรรยามาเที่ยวเล่นในป่า ในภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ คนนั้น มีอยู่คนหนึ่งที่ไม่มีภรรยา เขาจึงได้ไปนำหญิงแพศยามาแทน ต่อมาหญิงแพศยาได้ขโมยทรัพย์สินแล้ววิ่งหนีเข้าป่าไป ภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ คนจึงช่วยกันออกตามหา และทั้งหมดก็ได้มาพบพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ตรัสถามภัททวัคคีย์ว่าการแสวงหาผู้หญิง กับแสวงหาตนเองนั้น อย่างไหนประเสริฐกว่ากัน ภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ คน ก็กราบทูลว่าแสวงหาตนเองประเสริฐกว่า ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสแสดงอนุปุพพิกา และสามารถกัฏฐิกรรมเทศนาแก่ภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ คน หลังการแสดงธรรมจบลงภัททวัคคีย์ทั้ง ๓๐ คนก็ได้ธรรมจักขุ

^{๕๖} ดุราลละเหียดใน วิ.มหา (ไทย) ๕/๒๕๐-๒๕๓/๑๐๘-๑๑๔., อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๑๒/๒๒๖-๒๓๔.

^{๕๗} ดุราลละเหียดใน วิ.จูฬ (ไทย) ๗/๓๐๔-๓๐๕/๑๑๑-๑๑๕.

คือบางพวกได้บรรลุโสดาปัตติมรรค บางพวกได้บรรลุสกทาคามีมรรค บางพวกได้บรรลุอนาคามีมรรค มรรคทั้ง ๓ นี้เรียกว่าธรรมจักขุ^{๕๘}

๓.๓.๙ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกาโปรดโปกขรชาติพราหมณ์

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ได้เดินทางจาริกไปใน แคว้นโกศล และได้ประทับอยู่ ณ รวป่าอิจฉานังคคคาม ครั้งนั้นโปกขรชาติพราหมณ์ ปกครองเมือง ออกภักฐะที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารมากมาย ได้ทราบข่าวการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์เหล่านั้น ต่อจากนั้นพราหมณ์ได้เรียกอัมพัฏฐมาณพผู้เป็นศิษย์ ซึ่งเป็นผู้คงแก่เรียนและมีความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ของพราหมณ์มากมายให้เข้ามาหาและได้สั่งให้อัมพัฏฐมาณพไปพิสูจน์ว่า พระพุทธเจ้ามีลักษณะของมหาบุรุษครบ ๓๒ ประการจริงหรือไม่ ครั้งนั้นอัมพัฏฐมาณพได้เข้าไปเฝ้า พระพุทธเจ้า และได้เกิดการโต้วาทะกันในเรื่องของวรรณะว่า ระหว่างวรรณะกษัตริย์กับพราหมณ์ใคร สูงกว่ากัน ซึ่งผลสรุปก็คือวรรณะกษัตริย์สูงกว่า ต่อจากนั้นอัมพัฏฐมาณพได้สังเกตดูลักษณะมหาบุรุษ ทั้ง ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้า เมื่อเห็นว่ามีครบจริงจึงได้นำเรื่องนี้ไปบอกแก่อาจารย์คือพราหมณ์ โปกขรชาติ หลังจากนั้นพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และได้สังเกตเห็นลักษณะมหาบุรุษทั้ง ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้าว่ามีอยู่ครบจริงตามที่ลูกศิษย์บอก ลำดับนั้นพราหมณ์จึงได้กราบทูลนิมนต์ พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ให้ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของตนเองในวันนี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงรับ นิมนต์โดยอาการสงบ หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ก็ได้เดินทางไปที่บ้านของพราหมณ์ และฉันภัตตาหารที่พราหมณ์ได้จัดถวาย เมื่อพระพุทธเจ้าและภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสแสดงอนุปุพพิกา และสามารถสังกัสมรรคเทศนาแก่พราหมณ์นั้น หลังการแสดง ธรรมจบลงโปกขรชาติพราหมณ์ ก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน^{๕๙}

๓.๓.๑๐ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกาโปรดกุกกัณฑะพราหมณ์

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ได้เสด็จไปประทับอยู่ใน สวนอัมพลักฐิกา ใกล้หมู่บ้านชาณุมัต ครั้งนั้นกุกกัณฑะพราหมณ์ปกครองหมู่บ้านชาณุมัตอยู่ใน เวลานั้นกุกกัณฑะพราหมณ์กำลังเตรียมพิธีบูชามหาอัณูอยู่ เมื่อพราหมณ์ทราบว่าพระพุทธเจ้าผู้มี กิตติศัพท์อันงามพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาพักในเขตปกครองของตน พราหมณ์จึงได้เข้าไปเฝ้า พระพุทธเจ้า และได้ถามเกี่ยวกับพิธีการบูชาอัณูที่ถูกต้อง พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบถึงพิธีการบูชาอัณูที่ ถูกต้องให้แก่พราหมณ์ และยังได้ตรัสถึงการบูชาอัณูที่สูงขึ้นไปอีกตามลำดับคือ นิตยทาน การสร้าง วิหารอุทิศให้แก่สงฆ์ ผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ผู้ตั้งตนอยู่ในศีล ผู้ออกบวชและตั้งใจ ประพฤติปฏิบัติธรรมจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ ต่อจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสอนุปุพพิกา และสามารถ

^{๕๘} คุรยลละเอียดใน วิ.อ. (ไทย) ๓/๓๖/๒๕., วิ. มหา. (ไทย) ๔/๓๖/๔๕-๔๖.

^{๕๙} คุรยลละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๒๕๕-๒๕๙/๘๗-๑๑๐.

กั๊งสิทธกรรมเทศนาแก่พราหมณ์ หลังการแสดงธรรมจบลงกฎทันทะพราหมณ์ก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน^{๖๐}

๓.๓.๑๑ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกาโปรดพรหมายพราหมณ์

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าพร้อมกับภิกษุสงฆ์ประมาณ ๕๐๐ รูป ได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ สวนมะม่วง เขตกรุงมิถิลา ครั้นนั้นพรหมายพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้คงแก่เรียนมีอายุ ๑๒๐ ปี อาศัยอยู่ในกรุงมิถิลา ได้ทราบข่าวการเสด็จมาของพระพุทธเจ้า พร้อมกับภิกษุสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ รูปจึงได้เรียกอุตตระมาณพ ผู้เป็นศิษย์เข้ามาหา และสั่งให้อุตตระมาณพเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อให้ดูลักษณะมหาบุรุษทั้ง ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้าว่ามีครบจริงหรือไม่ เมื่ออุตตระมาณพได้เข้าไปเฝ้า และเห็นลักษณะมหาบุรุษทั้ง ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้าแล้วจึงได้นำเรื่องนี้ไปบอกแก่พราหมายพราหมณ์ พราหมายพราหมณ์เมื่อได้ฟังเรื่องนั้นแล้วก็ได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง และเห็นลักษณะมหาบุรุษทั้ง ๓๒ ประการของพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง ก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสต่อพระพุทธเจ้า ลำดับนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงอนุปุพพิกา และสามารถกั๊งสิทธกรรมเทศนาแก่พราหมณ์นั้น หลังการแสดงธรรมจบลงพรหมายพราหมณ์ก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน^{๖๑}

๓.๓.๑๒ พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปุพพิกาโปรดอุบาลีคหบดี

สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ปาวาริกัมพวัน เขตเมืองนาลันทา สมัยนั้นนิครนถ์ชื่อ ทีฆตปัสสี ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ สถานที่นั้น และเกิดการโต้วาทะกันเกี่ยวกับเรื่องทัณฑะกับกรรมโดยทีฆตปัสสีกล่าวถึงเรื่องทัณฑะ ๓ คือกายทัณฑะ วจีทัณฑะ มโนทัณฑะ และกล่าวว่ากายทัณฑะมีความสำคัญที่สุด ส่วนพระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องกรรม ๓ คือกายกรรม วจกรรม มโนกรรม และตรัสว่ามโนกรรมสำคัญที่สุด หลังจากนั้นทีฆตปัสสีก็ได้ทูลลากลับ และนำเรื่องนี้ไปบอกแก่นิครนถ์นาฏบุตรผู้เป็นอาจารย์ นิครนถ์นาฏบุตรจึงได้ส่งอุบาลีคหบดีมาโต้วาทะกับพระพุทธเจ้าในเรื่องเดิมทีฆตปัสสีมาเล่าให้ฟัง แต่มีเพิ่มเกี่ยวกับเรื่องของมโนกรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าสำคัญกว่ากายะทัณฑะ ซึ่งหลังจากการโต้วาทะจบลงอุบาลีคหบดีก็หันมานับถือพระรัตนตรัย ลำดับนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงอนุปุพพิกา และสามารถกั๊งสิทธกรรมเทศนาแก่อุบาลีคหบดีนั้น หลังการแสดงธรรมจบลงอุบาลีคหบดีก็ได้บรรลุปะเป็นพระโสดาบัน^{๖๒}

^{๖๐} ดูรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๕-๑๕๐.

^{๖๑} ดูรายละเอียดใน ม. ม. (ไทย) ๑๓/๓๘๓-๓๙๕/๔๗๑-๔๘๘.

^{๖๒} ดูรายละเอียดใน ม. ม. (ไทย) ๑๓/๕๖-๖๙/๕๓-๖๕.

๓.๔ ผลของการแสดงอนุப்புพิภพิกถาของพระพุทธเจ้า

จากการศึกษาหลักฐานจากพระไตรปิฎกถึงเรื่องการแสดงธรรมในเรื่องอนุப்புพิภพิกถาของพระพุทธเจ้าพบว่า การแสดงอนุப்புพิภพิกถาของพระพุทธเจ้านั้นจะทรงเน้นการสอนไปที่ผู้ครองเรือนมากกว่าที่จะเป็นบรรพชิต เพราะการสอนแบบอนุப்புพิภพิกถามีเนื้อหาของทาน การรักษาศีล สวรรค์ โทษของกาม และเนกขัมมะ ตามลำดับขราวาสมีโอกาสได้ประสบพบเจอมากกว่าบรรพชิต

การแสดงอนุப்புพิภพิกถาของพระพุทธเจ้า โดยภาพรวมของอนุப்புพิภพิกถา และผลของบุคคลที่ได้รับฟังอนุப்புพิภพิกถาก่อน เพื่อที่จะให้ได้เข้าใจเกี่ยวกับผลที่ได้จากการฟังการแสดงอนุப்புพิภพิกถาได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น อนุப்புพิภพิกถาถ้าว่าโดยสรุปแล้วหมายถึง พระธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อหาให้ลุ่มลึกไปโดยลำดับจากง่ายที่สุดไปหายากที่สุด เพื่อที่จะได้ขัดเกลากิเลสตัณหาของผู้ได้ฟังให้มีความประณีต ลุ่มลึกมากยิ่งขึ้นไปเป็นขั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมาตมได้มากที่สุด พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุப்புพิภพิกถาแก่บุคคลทั่ว ๆ ไปทั้งคนในและนอกศาสนาของโดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ ผู้ที่ได้ฟังอนุப்புพิภพิกถาก็ได้เกิดความเข้าใจเห็นแจ้งในธรรม ตรงตามความเป็นจริงได้ แล้วก็ทำให้ได้บรรลุมรรคผลตามบุญบารมีและกรรมของแต่ละบุคคลไป อนุப்புพิภพิกถามีสาระสำคัญอยู่ ๕ ประการคือ

๑. ทานกถา คือการให้หรือการบริจาคเพื่อทำลายความโลภความตระหนี่ความเห็นแก่ตัวให้หมดไปจากจิตใจ

๒. สีลกถา คือการประพฤติกาย วาจา ให้เรียบร้อยเพื่อให้พ้นจากกายทุจริต วจีทุจริต

๓. สักคกถา คือสวรรค์ ผลแห่งการทำดี ให้ทาน และรักษาศีลยอมให้ผลเป็นกามสุขอันเป็นทิพย์

๔. กามาทีนวกถา คือโทษของกาม กามแม้ให้ความสุขก็จริงความสุขเหล่านี้แม้เป็นความสุขที่ได้จากการเกิดอยู่บนสวรรค์ก็ตาม แม้จะพร้อมพร้อมบริบูรณ์ทุกอย่างก็ตาม แต่ว่าความสุขเหล่านี้ก็ไม่ยั่งยืน เมื่อหมดผลแห่งบุญแล้วก็ยอมหมุนเวียนไปเกิดอีกตามกรรมที่ทำได้กระทำเอาไว้ ย่อมได้รับทุกข์อีก เพราะยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป อีกทั้งกามยังทำให้เกิดโทษหรือความทุกข์ด้วยไม่ใช่ให้แต่ความสุขเพียงอย่างเดียว

๕. เนกขัมมานิสังสกถา คือการออกบวช หรือการออกจากกามคุณอันเป็นทางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เพราะกามทั้งหลายให้ผลเป็นทุกข์มากกว่าให้ผลเป็นสุข เพราะผู้ปรารถนาในกามย่อมเป็นทุกข์ในการแสวงหา เป็นทุกข์เพราะต้องคอยรักษา เป็นทุกข์เพราะต้องพลัดพรากจากของอันเป็นที่รัก การจะออกจากกามได้ก็ต้องทำลายตัวตัวตน ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์เหล่านี้ให้ได้จึงจะพ้นจากทุกข์ได้อย่างเด็ดขาด

ทั้งหมดนี้เป็นเนื้อหาโดยสรุปของอนุப்புพิภพิกถาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ผู้ที่มีปัญญาบารมี และอินทรีย์แก่กล้า พอเขาได้ฟังคำสอนเหล่านี้ก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในธรรมที่พระพุทธเจ้าทรง

แสดง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรู้ว่าเขาผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความศรัทธาตั้งมั่นในธรรมแล้ว พระองค์ก็จะทรงแสดงสามกัมภังสิกเทศนาคือ อริยสัจ ๔ อันประกอบไปด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นลำดับต่อไป เพื่อที่จะให้เขาเกิดความธรรมสังเวชได้รู้ถึงความเป็นจริงและรู้วิธีออกจากทุกข์อันเป็นเหตุให้ผู้พ้นจากทุกข์ได้ ซึ่งเกิดผลกับบุคคลที่ได้รับฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ

๑. การแสดงอนุပုพพิคาของพระพุทธเจ้าส่งผลให้ผู้ฟังออกบวช
๒. การแสดงอนุပုพพิคาของพระพุทธเจ้าส่งผลให้ผู้ฟังเลื่อมใสในพระรัตนตรัย

บทที่ ๔

วิเคราะห์การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุททิกถาในสังคมปัจจุบัน

เนื่องจากยุคสมัยในปัจจุบันสถานการณ์ต่าง ๆ มีความแตกต่างกับสมัยโบราณ โดยเฉพาะสมัยพุทธกาล หากนำคำสอนตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งอาจไม่เข้ากับยุคสมัย จะเห็นได้ว่าผู้ที่ได้ฟังอนุพุททิกถา และอริยสัจ ๔ จากพระพุทธเจ้าแล้วได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอานาคามี และพระอรหันต์ เป็นจำนวนมาก เป็นที่น่าสังเกตว่าท่านเหล่านี้ยังมิได้เคยฟังพระพุทธเจ้าเทศน์มาก่อน และบางครั้งยังมิได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนแต่ ประสบความสำเร็จในขณะที่ฟังธรรมครั้งแรกนั้น หากพิจารณาดูบุคคลเหล่านั้นที่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า จะเห็นว่าท่านก็ยังได้ปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือ ไตรสิกขามาก่อน เมื่อพิจารณาแล้ว เห็นว่าท่านได้ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ในขณะที่ฟังธรรมนั่นเอง ขณะนั่งฟังด้วยความสำรวมกาย วาจา และจิตใจ คือการปฏิบัติศีล ตั้งใจฟัง ปฏิบัติสมาธิฟังรู้เรื่องเข้าใจพิจารณาใคร่ครวญตามธรรม จนเกิดปัญญารู้แจ้งเห็นจริง ส่วนในสมัยปัจจุบันก็อาจจะสามารถบรรลุผลได้ เพราะพระธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมมีผลไม่จำกัดกาล แต่ในความเป็นจริงสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้ผู้แสดงธรรม และผู้ฟังธรรมแตกต่างจากสมัยพุทธกาล ดังนั้นการฟังเพื่อให้ได้บรรลุธรรม จึงต้องเปลี่ยนไปเป็นการปฏิบัติธรรมเพื่อให้ได้บรรลุธรรม

สังคมในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งทางความคิดที่เห็นผิดจากความเป็นจริง และทางด้านสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยวัตถุนิยม คนในสังคมจึงอยู่ในภาวะที่ต้องดิ้นรน ต่อสู้ แข่งขันเพื่อความอยู่รอด ให้ได้มาซึ่งความสุข ที่เรียกว่า กามสุข การที่จะใช้รูปแบบเดิม ๆ คือใช้วิธีแสดงอนุพุททิกถา ให้คนในประเภทกามโมคิบุคคล ฟังแล้วทำให้เขารู้สึกสลดใจในโทษของกาม จนคิดหนีออกจากกาม นั้น คงเป็นไปได้ยาก เพราะคนในสมัยปัจจุบันนี้ยังจัดอยู่ในประเภทพูดแล้วก็เข้าหูซ้ายอุดหูขวา คือยังไม่เห็นโทษภัยของกามคุณ ยังยินดีพอใจอยู่ในกาม เห็นว่าความสุขนี้เป็นที่น่าปรารถนา ความสุขยิ่งกว่านี้ไม่มีอีกแล้ว จึงกลายเป็นว่าสนใจเฉพาะความสุขที่ตนประสบอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น ส่วนความสุขเบื้องต้นที่ยังมาไม่ถึง เช่น ความสุขในสวรรค์ ที่ยิ่งกว่าสุขในโลกมนุษย์นั้นไม่เชื่อว่ามีจริง เพราะยังพิสูจน์ไม่ได้ ถ้ายิ่งพูดถึงความสุขอันเกิดจากการออกจากกาม หรือเนกขัมมะด้วยแล้ว ยิ่งจะไม่เชื่อ เพราะคิดว่าความสงบ จะสุขได้อย่างไร นี่คือปัญหาสำคัญของคนในยุคสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงนำอนุพุททิกถามาปรับใช้ให้ทันกับสมัยนิยมเพื่อให้เหมาะสมกับทุกคน โดยเฉพาะผู้เป็นเพศศฤงษ์ครองเรือน ที่ยังต้องทำมาหากิน นำทรัพย์มาใช้เพื่อความสุขทางโลก

และยังมองไม่เห็นทางออกจากทุกข์ (กามคุณ) เพื่อหวังความสุขที่ประณีตกว่าคือความสุขจากสมาธิ และความสุขอย่างยิ่ง คือพระนิพพาน

ดังนั้นการฟังอนุพุทธิกถาในยุคสมัยนี้ ก็จะทำให้ผู้ฟังสมัยใหม่ไม่เข้าใจ หรือจะทำความเข้าใจได้ยาก รวมทั้งอาจไม่เกิดความซาบซึ้งใจ และไม่เกิดศรัทธาที่จะน้อมนำคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง เพราะเห็นว่าคำสอนไม่เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน หรือไม่ทราบว่าจะนำไปปฏิบัติใช้จริงได้อย่างไร ผู้วิจัยจึงต้องการวิธีการประยุกต์คำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและเนื้อหาของอนุพุทธิกถา สู่การสอนธรรมะในปัจจุบัน เพื่อจะได้นำไปใช้เผยแพร่พระพุทธศาสนาหรือการแสดงอนุพุทธิกถารวมถึงหลักธรรมคำสอนอื่น ๆ ในพระพุทธศาสนา ทำให้คนในยุคสมัยใหม่เข้าใจ และสามารถนำคำสอนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง ซึ่งวิธีการสอนอนุพุทธิกถาของพระพุทธเจ้าก็สามารถนำคำสอนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ในบทนี้จึงจะเสนอวิธีการประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุทธิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สู่การสอนธรรมะในยุคปัจจุบันต่อไป

๔.๑ แนวคิดการประยุกต์ใช้อุพุทธิกถาในยุคปัจจุบัน

เนื่องจากอนุพุทธิกถา เป็นธรรมที่แสดงโดยพระพุทธเจ้า ผู้ฟังเป็นผู้มีความพร้อมที่จะบรรลุธรรมทำให้ได้ดวงตาเห็นธรรมในทันที แต่ในปัจจุบันผู้สอนและผู้ฟังมีความแตกต่างจากสมัยก่อนมาก จึงไม่สามารถเข้าใจธรรมได้ ดังนั้นแนวทางการประยุกต์ใช้อุพุทธิกถาจึงต้องคิดพิจารณาในหลายแง่มุม เพื่อจะได้นำมาปรับใช้ในสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมต่อไป ดังนี้

๔.๑.๑ การประยุกต์อนุพุทธิกถาเพื่อบูรณาการกับประโยชน์ ๓

ถ้าหากคนในสังคมปัจจุบันรู้จักนำประโยชน์ทั้ง ๓ ชั้น คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ ประโยชน์ในโลกนี้, สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ในโลกหน้า, และปรมาตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง มาปรับใช้อย่างบูรณาการคือ ปฏิบัติควบคู่กันไป ก็จะเกิดประโยชน์อย่างมหาศาล ประโยชน์ในโลกนี้ เช่น ให้ทานแล้วเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น, รักษาศีลแล้วสังคมสงบสุข, เจริญภาวนาแล้วทำให้มีสมาธิและสติในชีวิตประจำวัน, ประโยชน์ในโลกหน้า เช่น ให้ทานรักษาศีลเจริญภาวนาแล้ว หากเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวยทรัพย์ หากเกิดเป็นเทวดาจะเสพทิพย์สุขบนสวรรค์, ประโยชน์อย่างยิ่ง เช่น ให้ทานรักษาศีลเจริญภาวนาแล้ว จะเป็นการขัดเกลากิเลสให้เบาบาง และอาจได้บรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งจนถึงสูงสุดคือพ้นทุกข์ได้มรรคผลนิพพาน^๑

^๑ พระราชวรมณี (ป.อ. ปยุตโต), สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐ -๓๑.

ดังนั้นในขณะที่ประกอบอาชีพทำมาหากินอยู่ ก็ต้องศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อประโยชน์ในปัจจุบันต่อตนเองและสังคม, เพื่อสั่งสมบุญให้ได้ไปเกิดสุคติโลกสวรรค์ และเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ มรรคผลนิพพาน เหตุที่ต้องปฏิบัติให้ได้ประโยชน์ทั้ง ๓ ควบคู่กันไป เพราะความตายเป็นสิ่งไม่แน่นอน ถ้ามัวแต่ปฏิบัติเฉพาะประโยชน์ในปัจจุบัน หากตายกะทันหัน ก็หมดโอกาสสะสมบุญเพื่อไปสุคติโลกสวรรค์ และตัดทางบรรลุมรรคผลนิพพาน

๔.๑.๒ การประยุกต์อนุพุทธานุสสติสู่หลักดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน

ปกติแล้วอนุพุทธานุสสติใช้แสดงกับผู้ครองเรือน ยังต้องบริโภคมกามอยู่ ซึ่งหลักในการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือนที่ถูกต้องนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าจะต้องแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม แล้วนำทรัพย์นั้นมาบำรุงตนเอง และครอบครัวให้เป็นสุข และแจกจ่ายทำบุญ ที่สำคัญคือไม่มัวเมา และเห็นโทษจากการมัวเมาในความสุขที่มาจากทรัพย์นั้น และมีปัญญาออกจากจากการมัวเมานั้น ใน กามโกศสูตรได้แบ่งผู้ครองเรือนไว้ ๑๐ ประเภท พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญผู้ครองเรือนประเภทที่ ๑๐ ว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ดังมีข้อความว่า

“บรรดากามโกศบุคคล ๑๐ จำพวกนี้ กามโกศบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้นนี้ เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เป็นหัวหน้า สูงส่ง ล้ำเลิศ”^๒

๔.๑.๓ การประยุกต์ใช้ ทานกถา สีสกถา และเนกขัมมานิสังสกถา ในยุคปัจจุบัน

ข้อธรรมในอนุพุทธานุสสติเรื่องทานกถา สีสกถา และเนกขัมมานิสังสกถา เหมาะที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน โดยเปลี่ยนทานกถา เป็นการปฏิบัติทำทาน เปลี่ยนสีสกถา เป็นการปฏิบัติรักษาศีล และเปลี่ยนเนกขัมมานิสังสกถา เป็นการปฏิบัติเนกขัมมะ ซึ่งเป็นธรรมที่นำมาปฏิบัติได้ มีในหลักธรรมอื่น เช่น ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี, ทาน ศีล ภาวนา, สีลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา, จาคานุสสติ สีลานุสสติ เป็นต้น ส่วนธรรมในอนุพุทธานุสสติที่เหลือคือ สัคคกถา และ กามาทีนวกถา นั้น อาจใช้ประกอบการปฏิบัติทาน ศีล และเนกขัมมะ ในขั้นคิดโดยแยกคาย (โยนิโส-มนสิการ) เพราะความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ย่อมนำมาใช้ควบคู่กับธรรมข้ออื่นอยู่เสมอ

๔.๒ วิเคราะห์การสอนอนุพุทธานุสสติในสังคมยุคปัจจุบัน

หลักธรรมทั้ง ๕ ในอนุพุทธานุสสติที่สามารถแก้ปัญหาของโลกได้ คือ ทานกถา และสีสกถา โดยประยุกต์เป็นการทำบุญ บริจาคทาน และรักษาศีล เพราะเป็นค่านิยมพื้นฐานที่มีในสังคมอยู่แล้ว

^๒ อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๙๑/๒๑๑.

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นความเห็นชอบระดับโลกีย์ (โลกียสัมมาทิฐิ) เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชีวิตและสังคม และนอกจากนี้ทาน และศีลยังเป็นพื้นฐานของธรรมที่สามารถพัฒนาจิตจนพ้นทุกข์ทั้งปวงได้ ซึ่งข้อธรรมในอนุพุททิกถาที่สามารถพัฒนาสู่ความพ้นทุกข์ได้ คือเนกขัมมานิสังสกถา โดยประยุกต์เป็นการปฏิบัติเนกขัมมะ ซึ่งในที่นี้หมายถึงปฏิบัติธรรม เจริญสมาธิภาวนา

ทานกถา สীগถา และเนกขัมมานิสังสกถา กล่าวโดยนัยแล้วเป็นไปเพื่อให้ผู้ฟังได้ติดตามหรือให้คิดเอนเอียงไปในทางประโลมจิตให้เข้มขึ้น เพราะได้รู้ถึงคุณของทาน ศีล และเนกขัมมะ ซึ่งอนุพุททิกถาจัดอยู่ในชั้นดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) คือยังคงเป็นจริยธรรมชั้นความคิดหากจะนำอนุพุททิกถามาปรับประยุกต์ในสังคมไทยปัจจุบันจำเป็นต้องแสดงออกมาในชั้นปฏิบัติ และจะเห็นได้ว่าผลของอนุพุททิกถาไม่จำกัดเพียงว่าทำให้ความพอใจในกาม สงบลงเท่านั้น ยังทำให้เกิดมีจิตเมตตา กรุณา อ่อนโยนอีกด้วย ในการคิดในธรรมฝ่ายกุศลคือ เนกขัมมวิตก อพยابาทวิตก และอวิหิงสวิตก ยังสามารถทำให้นิรวรณ ๕ สงบลงได้ด้วย

เนกขัมมวิตก คือ ความดำริที่ปลอดจากโลภะ โกรธจากกาม ไม่หมกมุ่นพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยากต่าง ๆ ความคิดที่ปราศจากความเห็นแก่ตัว ความคิดเสียสละ และความคิดที่เป็นคุณเป็นกุศลทุกอย่าง, อพยابาทวิตก คือ ความดำริที่ไม่มีความเคียดแค้น ชิงชัง ชัดเคือง หรือเพ่งมองในแง่ร้ายต่าง ๆ โดยเฉพาะมุ่งเอาธรรมที่ตรงข้าม คือ เมตตา ซึ่งหมายถึงความปรารถนาดีความมีไมตรี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโทสะ, อวิหิงสวิตก คือ ความดำริที่ไม่มีการเบียดเบียน การคิดทำร้าย หรือทำลาย โดยเฉพาะมุ่งเอาธรรมที่ตรงข้าม คือกรุณา ซึ่งหมายถึงความคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ จัดเป็นความนึกคิดที่ปราศจากโทสะเช่นเดียวกัน การคิดใน ๓ ลักษณะนี้ สามารถแสดงออกมาในภาคการปฏิบัติทาน ศีล และภาวนา^๓

เมตตา กรุณา และกุศลธรรมทั้งปวง สามารถแสดงออกมาในชั้นปฏิบัติทาน ศีล และภาวนา อธิบายว่าเพียงแต่คิดเมตตา กรุณา แต่ไม่ลงมือปฏิบัติ ถือว่ายังไม่ใช่เมตตา กรุณาที่แท้จริงดังนั้นผู้วิจัยได้เสนอภาพความสัมพันธ์ระหว่างกุศลธรรมชั้นความคิด คือ เนกขัมมวิตกอพยابาทวิตก อวิหิงสวิตก กับ กุศลธรรมชั้นปฏิบัติ คือ ทาน ศีล ภาวนา ภายใต้จิตที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา และกุศลธรรมทั้งปวง มีจุดประสงค์เพื่อละนิรวรณ ๕ ซึ่งเป็นเป้าหมายและตรงตามขอบเขตของอนุพุททิกถา ดังนั้นในชั้นการประยุกต์ทาน ศีล และภาวนา จึงเป็นจริยธรรมภาคปฏิบัติควบคู่กับจริยธรรมภาคพื้นฐานจิต

ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างกุศลธรรมชั้นความคิด คือ เนกขัมมวิตก อพยابาทวิตก อวิหิงสวิตก กับ กุศลธรรมชั้นปฏิบัติ คือ ทาน ศีล ภาวนา ภายใต้จิตที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม, ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๘๒๖.

และกุศลธรรมทั้งปวง มีจุดประสงค์เพื่อละนิวรณ์ ๕ ซึ่งเป็นเป้าหมายและตรงตามขอบเขตของอนุปุปพิทกา ดังนั้นในขั้นการประยุกต์ทาน ศีล และภาวนา จึงเป็นจริยธรรมภาคปฏิบัติควบคู่กับจริยธรรมภาคพื้นฐานจิต

และจากสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ในปัจจุบัน การประยุกต์คำสอนหรือการปรับคำสอนให้เหมาะกับสถานการณ์ปัจจุบัน จึงมีความสำคัญและจำเป็น สำหรับการสอนที่จะประยุกต์ทุกคำของพระพุทธศาสนาให้เป็นเนื้อหาที่เข้าใจ เพื่อให้ผู้ฟังได้สนใจและสามารถเข้าใจมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง อันจะยังให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินชีวิตอย่างสูงสุด

๔.๒.๑ การให้ทานในยุคปัจจุบัน

วิธีการประยุกต์คำสอนเรื่องอนุปุปพิทกาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สู่การสอนธรรมะในยุคปัจจุบัน สำหรับการให้ทานในยุคปัจจุบันต้องมีการนำเหตุการณ์หรือพฤติกรรมบางอย่างที่ทำการยุคสมัยปัจจุบันมาตีความให้เห็นว่าเป็นการให้ทานตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเอง เพื่อให้ผู้ฟังจะได้เข้าใจง่ายขึ้น รวมไปถึงมองเห็นภาพเหตุการณ์ปัจจุบันออก และเห็นว่าเรื่องทานเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องไปทำที่วัดเพียงอย่างเดียว

การปฏิบัติทานตามแนวทางอนุปุปพิทานั้น จะเป็นไปได้ในลักษณะขัดเกลากิเลสให้หมดไป เพราะถ้ายังละกิเลสไม่ได้แล้วก็ต้องเป็นทุกข์ท่องเที่ยวไปในวัฏฏะไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้นการปฏิบัติทานทุกครั้งควรน้อมใจไปในนิพพาน สมดังพระพุทธภาษิตว่า “บัณฑิตทั้งหลายย่อมไม่ให้ทาน เพราะเหตุแห่งสุขอันก่ออุปธิเพื่อภพใหม่ แต่บัณฑิตเหล่านั้นย่อมให้ทานเพื่อความหมดสิ้นอุปธิ เพื่อนิพพานอันไม่มีภพ”^๔ ส่วนอานิสงส์ที่ได้ในปัจจุบันหรือในปัจจุบัน เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้นซึ่งในอนุปุปพิทกาเรียกว่า “สัคคะ” ยังเป็นกามสุข เป็นสุขที่ไม่เที่ยงแท้ เพราะยังเจือด้วยโทษอยู่ ซึ่งพระพุทธองค์ไม่ประสงค์ให้ยินดีพอใจในกามคุณนั้นจึงตรัสโทษของกาม (กามาทีนวกถา) เพื่อให้ผู้ฟังสลัดใจ

การปฏิบัติทานที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญนั้นคือ เป็นการให้ทานเพื่อประดับตกแต่งจิต ดังที่พระพุทธองค์ ทรงสอนพระสารีบุตรว่า การให้ทานที่ถูกต้องนั้น คือ ให้ทานเป็นเครื่องประดับจิต ประดับตกแต่งจิต หมายถึงให้ทานอย่างไม่มีใจเยื่อใย ให้ทานอย่างไม่มีจิตผูกพัน ให้ทานอย่างไม่มีมุ่งหวังสั่งสมบุญ^๕ ดังนั้นการปฏิบัติทานควรน้อมใจไปในนิพพาน จึงควรแสดงออกถึงการให้ทานอย่างมีเมตตา กรุณา ไม่ตระหนี่ เสียสละ ปลอดโปร่งจากกาม ซึ่งการให้ทานนั้นมีหลายประเภทเช่น ให้วัตถุเป็นทาน ให้แรงงานช่วยเหลือเป็นทาน ให้อภัยเป็นทาน และให้ธรรมเป็นทาน เป็นต้นเหล่านี้ถ้าแสดงออกมา

^๔ ชุม. (ไทย) ๒๙/๑๗๗/๕๐๖.

^๕ ดูรายละเอียดใน อภ.สคตค. (ไทย) ๒๓/๕๒/๙๑-๙๒.

จากจิตที่เปี่ยมด้วยเมตตากรุณา ย่อมส่งผลให้ผู้ปฏิบัติพัฒนาจิตใจสูงขึ้น อาจส่งผลก้าวหน้าในธรรมชั้นสูงเกิดมีปัญญาได้ดวงตาเห็นธรรมก็เป็นได้ นอกจากผลโดยตรงต่อผู้ปฏิบัติเองแล้ว ยังส่งผลต่อคนอื่น และสังคมโดยรวม คือจะทำให้คนในสังคมมีชีวิตอยู่อย่างสงบสันติสุข มีความรักเมตตา ให้อภัยกัน เห็นอกเห็นใจกัน จึงเป็นสังคมที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง

แต่การปฏิบัติทานในปัจจุบัน ต้องคำนึงถึงสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนไปด้วย ดังที่กล่าวมาแล้วว่าคนไทยปัจจุบันเกิดกระแสสังคมบริโภคนิยม และภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ด้วยเหตุนี้เอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง (Self - Sufficiency Economy) เพื่อช่วยแก้ปัญหา ฉะนั้นการทำทานจึงควรปรับวิธีการให้ทานอย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ของโลก คือปรับการทำทานให้สัมพันธ์กับหลักเศรษฐกิจพอเพียง คือ ฉลาดในการทำทานนั่นเอง

ดังนั้นการปฏิบัติทานให้เหมาะสมกับปัจจุบันว่า “ทาน คือ ภาวนา เราคงปฏิบัติได้ถูกต้องตามสถานการณ์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า วิเจย ทานํ ทาทพฺพํ ยตถ ทินนํ มหปผลํ ต้องพิจารณาให้ดีแล้วจึงให้ทานในที่ที่มีผลมาก คำว่าพิจารณาคือเลือกของถวาย และเลือกผู้รับ ประการแรกเลือกของถวายให้เหมาะกับผู้รับ ใส่บาตรพระเพื่อให้พระท่านมีกำลังเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรียกว่ามี ปุพฺพเจตนา เจตนาเบื้องต้นก่อนถวาย ของที่ถวายเป็นของบริสุทธิ์ เรียกว่าเป็นทักษิณาที่บริสุทธิ์ วันสำคัญทางศาสนาขอให้เจตนาที่ดี บูชาพระด้วยเจตนาที่เป็นกุศล ให้จิตเกิดโสมนัสดีใจชื่นใจ ถ้าเจตนาก่อนทำกำลังทำ และทำแล้วผ่องใสทาน ก็มีผลมาก มีอานิสงส์มาก อีกประการหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้รับด้วย ถ้าผู้รับเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ เพียงออกจากกัมมัฏฐานเจโตสมาบัติ ทานยิ่งให้ผลมาก อีกอย่างหนึ่งคือถวายสงฆ์ เรียกว่าสังฆทานเป็นวิธีที่ปลอดภัยอย่างหนึ่ง เมื่อใดพระอริยเจ้ามาใช้ประโยชน์จากทานนั้นผู้บริจาคก็จะได้บุญใหญ่...ขอให้ใช้วิจยารณญาณประกอบการให้ทาน วิเจย ทานํ คือ พิจารณา”^๖

จากแนวคิดข้างต้นตรงกับการให้ทานของสัตบุรุษที่ว่าสัตบุรุษย่อมให้ทาน คือ ให้น้ำและโภชนะที่สะอาด ให้ของที่ประณีต ให้ตามกาล ให้ของที่สมควร ให้เป็นนิตย์ ในท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้เป็นเขตดี บริจาคอามิสมากมายก็ไม่เดือดร้อน ท่านผู้เห็นแจ้งย่อมสรรเสริญทานที่สัตบุรุษให้แล้วอย่างนี้ บัณฑิตผู้มีปัญญา มีศรัทธา มีใจเสียสละ บูชาอย่างนี้ ย่อมเข้าถึงโลกที่ไม่มีความเปียดเบียน เป็นสุข^๗

พระพุทธองค์ได้ตรัสสรุปปริสทาน (ทานของสัตบุรุษ) ไว้ ๘ ประการ^๘ คือ

^๖ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนาในสถานการณ์โลกปัจจุบัน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=905&articlegroup_id=81, [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^๗ อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๕๖๗.

^๘ อ.อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๕๖๗.

๑. สัตบุรุษยอมให้ของที่สะอาด
๒. สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต
๓. สัตบุรุษยอมให้ตามกาล
๔. สัตบุรุษยอมให้ของที่สมควร
๕. สัตบุรุษยอมเลือกให้^๙
๖. สัตบุรุษยอมให้เป็นนิตย์
๗. สัตบุรุษกำลังให้ก็ทำจิตให้ผ่องใส
๘. สัตบุรุษครั้นให้แล้วก็ดีใจ

ทานของสัตบุรุษอีกนัยหนึ่ง^{๑๐}

๑. ให้โดยเคารพ
๒. ให้ด้วยความอ่อนน้อม
๓. ให้ด้วยมือตนเอง
๔. ให้ของที่ไม่เป็นเดน
๕. เห็นผลที่จะพึงมาถึงจึงให้^{๑๑}

ทานของสัตบุรุษอีกนัยหนึ่ง^{๑๒}

๑. ให้ทานด้วยศรัทธา
๒. ให้ทานโดยเคารพ
๓. ให้ทานตามกาลอันควร
๔. เป็นผู้มั่งคั่งอนุเคราะห์ให้ทาน
๕. ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๑๓}

ทานใน ๓ ประเด็นคือ ผู้ให้ ผู้รับ และสิ่งที่ให้ เพราะเป็นประเด็นที่ยุคสมัยปัจจุบันเข้าใจง่าย และเป็นประเด็นที่สามารถเข้าใจง่าย และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันในสังคมในยุคปัจจุบันได้ ในทานสูตรได้แสดง องค์ ๓ ของทายก^{๑๔} คือ ๑) ก่อนให้ก็มีใจดี ๒) กำลังให้ก็ทำจิตให้เลื่อมใส และ ๓) ครั้นให้แล้วก็มีใจเบิกบาน

^๙ ดูรายละเอียดใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๔๗.

^{๑๐} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๓.

^{๑๑} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๔

^{๑๒} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔-๒๒๕.

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๒๕.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน อัง.ฉก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

ดังนั้นผู้ให้ควรตั้งใจที่จะได้ทำบุญ เมื่อทำก็เลื่อมใสในบุญที่ทำนั้นว่ามีผลมีอานิสงส์จริงครั้นเมื่อได้ทำบุญสำเร็จแล้วก็เบิกบานใจ นอกจากนี้ผู้ให้ควรคิดได้เองว่าจะให้เพราะอะไร ไม่ต้องมีใครมาบังคับ ไม่ต้องถูกชักชวนก่อนแล้วจึงให้

ดังนั้น “ในเวลาทำบุญ มีความตั้งใจ ปรารถนาให้ได้มรรค นิพพาน คิดทำบุญเอง ไม่มีใครมาชักชวนให้ทำ ผู้ที่ทำบุญเช่นนี้ได้ผลบุญมาก คือสามารถจะนำไปเกิดเป็นมนุษย์ก็ได้ ไปเกิดเป็นเทวดาก็ได้ ถ้าไปเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวยมาก มั่งมีศรีสุข มีปัญญามาก หากออกเจริญสมณธรรมฐานก็จะได้รับบรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นพระโสดาบัน เป็นต้น”^{๑๕}

ผู้ศึกษาแบ่งเจตนาในการให้ ออกเป็น ๕ ช่วงเวลา ดังนี้

- (๑) ช่วงตัดสินใจว่าจะให้หรือไม่ให้
- (๒) ช่วงก่อนให้
- (๓) ช่วงขณะให้
- (๔) ช่วงหลังให้
- (๕) ช่วงหลังให้นานมาแล้ว

(๑) ช่วงตัดสินใจว่าจะให้หรือไม่ให้ เมื่อคิดจะให้ท่าน บางครั้งจิตใจเราไม่อยากจะให้ท่าน โดยยกข้ออ้างต่าง ๆ นานา เช่นทรัพย์มีน้อยจึงไม่ให้ท่าน เป็นต้น จึงเสียโอกาสในการให้ท่าน ถ้าเราสามารถตัดสินใจว่าจะให้เพราะเราใช้ปัญญาพิจารณาถึงคุณของการให้ และโทษของการไม่ให้ด้วยตนเองแล้ว จึงเป็นจิตที่ประกอบด้วยปัญญา มีความเห็นถูกต้องตรงความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ) ถ้าคิดได้แบบนี้ เป็นการให้ท่านจากปัญญาของตนเองจริง ๆ จึงมีอานิสงส์มาก

ในอรรถกถาจริยาปิฎก มีเรื่องว่า เมื่อพระโพธิสัตว์มีวัตถุที่จะให้แล้ว แต่จิตไม่คิดให้ขณะนั้น พระโพธิสัตว์ท่านคิดอย่างไร ท่านแก้ไขอย่างไรเพื่อเปลี่ยนใจมาคิดให้ท่าน^{๑๖} อธิบายเป็นข้อ ๆ ดังนี้

การผูกใจในทานข้อที่ ๑ ไม่ให้เพราะไม่อยากจะให้

ความคิดไม่ยอมให้นี้ เป็นความคิดส่วนบุคคลห้ามกันไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่วัตถุสิ่งของทรัพย์สินเงินทองก็มีอยู่ แต่ไม่คิดจะให้ท่าน

วิธีแก้ เริ่มจากให้คิดโทษตัวเองก่อน โดยคิดว่า เมื่อก่อนตัวเราไม่ได้สั่งสมการให้ ไม่ได้ให้บ่อย ๆ ไม่ได้ให้เนื่อง ๆ ไม่ได้ให้ได้เร็วโดยไม่ลังเลสงสัย ตอนนี้เราจึงไม่มีจิตคิดจะให้ ต่อจากนั้นให้

^{๑๕} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) ,ทาง ๕ สาย, [ออนไลน์],แหล่งที่มา: <http://www.geocities.com/metharung/five-way.htm>, [๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน ขุ.จริยา.อ. (ไทย) ๙/๓/๖๕๘-๖๖๐.

คิดถึงผู้เป็นแบบอย่างที่ดี โดยให้คิดถึงพระโพธิสัตว์ ท่านให้ทานด้วยจิตเมตตา ให้อย่างบริสุทธิ์ใจไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ยินดีในการเสียสละ เมื่อมีผู้ขอก็ยินดีในการแจกจ่ายทาน ต่อจากนั้นให้เราตั้งจิตสัจจะอธิษฐาน ว่านับแต่บัดนี้ต่อไปเราจะยินดีให้ทานตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ ดังนั้นเมื่อเราพิจารณาจิตขณะที่ไม่ให้ ตามวิธีข้างต้นนี้แล้ว ก็อาจจะให้ทานได้

การผูกใจในทานข้อที่ ๒ ไม่ให้เพราะมีน้อย

ความคิดว่าเรามีวัตถุจำนวนน้อย ไม่เพียงพอที่จะให้ จึงไม่ให้ กรณีนี้เหมาะสมกับช่วงเศรษฐกิจย่ำแย่เช่นทุกวันนี้ที่คนต้องพยายามแสวงหาทรัพย์ และใช้ทรัพย์อย่างคุ้มค่า ให้ได้รับประโยชน์เห็นเป็นรูปธรรม จึงคิดว่าทรัพย์สินเรายังมีไม่มาก ยังขาดแคลนอยู่ จึงไม่ให้ทาน

วิธีแก้ เริ่มจากให้ คิดโทษตัวเองก่อน โดยคิดว่า เมื่อก่อนตัวเราไม่ได้ให้ทาน ตอนนี้อาจขาดแคลน มีทรัพย์สิน มีวัตถุสิ่งของจำนวนน้อย ไม่เพียงพอให้ทาน จึงไม่มีจิตคิดจะให้ทานต่อจากนั้นให้ คิดถึงผู้เป็นแบบอย่างที่ดี โดยให้คิดถึงพระโพธิสัตว์ ท่านให้ทานด้วยจิตเมตตา ให้อย่างบริสุทธิ์ใจไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ยินดีในการเสียสละ เมื่อมีผู้ขอก็ยินดีในการแจกจ่ายทานต่อจากนั้นให้เรา ตั้งจิตสัจจะอธิษฐาน ว่านับแต่บัดนี้ต่อไปเราจะยินดีให้ทานตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ แม้วัตถุที่มีจำนวนน้อย ก็จะต้องให้ทานจนได้ ดังนั้นเมื่อเราพิจารณาจิตขณะที่ไม่ให้นี้ตามวิธีข้างต้นนี้แล้ว ก็อาจจะให้ทานได้

การผูกใจในทานข้อที่ ๓ ไม่ให้เพราะเสียดาย

ความคิดว่าเรามีทรัพย์สินเงินทอง หามาได้ด้วยความยาก ถ้าจะให้ก็นึกเสียดาย หรือสิ่ง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่เราหวงแหนรักใคร่อยู่ ไม่ต้องการให้สิ่งนั้นพรากไปจากเรา ความคิดลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า แม้วัตถุที่เป็นกามคุณชั้นหยาบ ยังเป็นสิ่งที่ละได้ยาก เมื่อยังรักใคร่ ยินดีพอใจอยู่จึงไม่ให้ทาน

วิธีแก้ เริ่มจากให้คิดโทษตัวเองก่อน โดยคิดว่า เราเป็นผู้ยังมีกิเลส ติดใจในกาม ยินดีพอใจใคร่ในวัตถุสิ่งของ เป็นไปเพื่อความสุข จึงยังต้องเป็นทุกข์ท่องเที่ยวไปในวัฏฏะไม่มีที่สิ้นสุดต่อจากนั้นให้คิดถึงผู้เป็นแบบอย่างที่ดี โดยให้คิดถึงพระโพธิสัตว์ ท่านให้ทานด้วยจิตเมตตา ให้อย่างบริสุทธิ์ใจไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ยินดีในการเสียสละ เมื่อมีผู้ขอก็ยินดีในการแจกจ่ายทานต่อจากนั้นให้เรา ตั้งจิตสัจจะอธิษฐาน ว่านับแต่บัดนี้ต่อไปเราจะยินดีให้ทานตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ แม้วัตถุที่มีจำนวนน้อย ก็จะต้องให้ทานจนได้ ดังนั้นเมื่อเราพิจารณาจิตขณะที่ไม่ให้นี้ตามวิธีข้างต้นนี้แล้ว ก็อาจจะให้ทานได้

การผูกใจในทานข้อที่ ๔ ไม่ให้เพราะกลัวจะหมด

ความคิดว่าถ้าให้แล้วทรัพย์สมบัติของเราจะหมดไป อาจเพราะเขาเคยให้แล้วได้ผลตอบแทนอันไม่พึงประสงค์คือทำให้สิ้นเปลือง หรือหมดไป ถึงกับต้องเดือดร้อนภายหลัง พอถึงตอนนี้จึงเข็ดขยาดไม่ยอมให้

วิธีแก้ เริ่มจากให้คิดโทษตัวเองก่อน โดยคิดว่าเมื่อก่อนเราเป็นคนไม่ชอบให้ทานเพราะเกรงจะสิ้นเปลือง ตอนนี้อย่าให้แล้วทรัพย์สินสมบัติจึงหมดไป เลยเข็ดขยาดไม่กล้าให้ทานต่อไปให้คิดถึงหลักความเป็นจริงว่า ทรัพย์สินสมบัติถึงจะไม่ให้ก็ย่อมหมดไปเป็นธรรมดาอยู่แล้วเพราะต้องนำไปใช้อย่างอื่นเมื่อถึงกาลเวลามันก็ต้องหมดเป็นธรรมดา หรือ หมดเพราะไฟไหม้ น้ำท่วม โจรปล้น บางคนถึงกับนึกเสียดายว่าถ้ารู้อย่างนี้จะให้ทานเสียดีกว่า ต่อไปให้ คิดถึงพระโพธิสัตว์ ท่านให้ทานด้วยจิตเมตตา ให้อย่างบริสุทธิ์ใจไม่หวังสิ่งใดตอบแทน ยินดีในการเสียสละเมื่อมีผู้ขอก็ยินดีในการแจกจ่ายทานต่อจากนั้นให้เรา ตั้งจิตสัจจะอธิษฐาน ว่านับแต่บัดนี้ต่อไปเราจะยินดีให้ทานตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ จะให้ทานตามมีตามได้ มีน้อยให้น้อย มีมากให้มากเพื่อหวังสิ่งสมทานบารมีต่อไป ดังนั้นเมื่อเราพิจารณาตามวิธีข้างต้นนี้แล้ว ก็อาจจะให้ทานได้

(๒) ช่วงก่อนให้ หลังจากที่เราได้แก้การผูกใจในทานทั้ง ๔ ได้แล้ว และตัดสินใจว่าจะให้ทานตระเตรียมวัตถุแล้วจึงให้ทาน แต่ความละเอียดของการให้ทานมีมากกว่านี้ ไม่ใช่จะให้ก็ให้เลยอย่าลืมว่าการปฏิบัติทานของเราเป็นไป เพื่อพัฒนาฝึกฝนจิตให้เกิดกุศล จิตที่เป็นกุศล^{๑๗} นั้นต้องเป็นจิตที่สมนัสสำเร็จ เบิกบาน ยินดีในทาน นอกจากนี้จิตที่เป็นกุศลยังต้องประกอบด้วยปัญญาเพื่อที่จะได้เป็นบารมีเป็นปัจจัยให้ถึงพระนิพพาน ถ้าให้ทานโดยไม่มีความสมนัสเบิกบานไม่รู้เหตุผล ไม่มีปัญญาเข้าประกอบ ก็ยังคงต้องเป็นทุกข์ท่องเที่ยวไปในวัฏฏะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

วิธีปฏิบัติก่อนให้ทาน

๑. คิดว่าทุกสิ่งเป็นของไม่เที่ยง ไม่ว่าจะเป็ทรัพย์สินเงินทอง บุคคลอันเป็นที่รัก ตัวเราเองหรือบุคคลอื่น เมื่อเราตายไปแล้ว สิ่งเหล่านี้ไม่อาจติดตามเราไปได้ จะมีก็แต่ทานที่เรากำลังจะให้นี้เท่านั้น ที่จะเป็นที่พึ่งพา เป็นบุญกุศลติดตามเราไปในภพเบื้องหน้า เป็นเสบียงไว้เลี้ยงตัวให้มีความสุขในระหว่างที่ยังต้องท่องเที่ยวอยู่ในวัฏฏะ เพื่อจะได้สร้างบารมีให้ถึงที่สุดแห่งธรรมต่อไป

๒. คิดว่าโดยปกติคนเรารักสุขเกลียดทุกข์กันทั้งนั้น ฉะนั้นเราจะให้ทานนี้เพราะอยากให้เขาคลายความทุกข์ลง หรือปรารถนาให้เขามีความสุขขึ้น

๓. คิดว่าเป็นการดีที่เราจะได้ขัดเกลากิเลสคือความตระหนี่ออกจากใจ สละสิ่งที่เป็นเป็นส่วนเกินความจำเป็น ที่ทำให้เราต้องยึดติดเป็นทาสมันมานานทรัพย์สินสมบัติมิไว้ใช้เพื่อประโยชน์ตามความจำเป็นของตนเองและเพื่อแม่เพื่อนมนุษย์ เราไม่มุ่งหวังทรัพย์อย่างชาวโลก แต่เรามุ่งสละทรัพย์เพื่อเป็นอริยทรัพย์ที่เป็นเหตุให้ได้พบธรรมะของพระพุทธเจ้า

^{๑๗} พระอภิธัมมัตถสังคหะ, พระอภิธัมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๑ จิตปรมัตถ์, [ออนไลน์],แหล่งที่มา: <http://abhidhamonline.org/aphi/p1/037.htm>, [๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

๔. คิดว่าการให้ทานที่จะเกิดขึ้นนี้ เป็นสิ่งทำได้ยาก เพราะต้องมืองค์ประกอบครบ คือผู้ให้ ผู้รับ และสิ่งที่จะให้ ถึงจะให้ทานได้ ฉะนั้นเราจึงเป็นคนโชคดีมากที่ได้ทำทาน และจะยิ่งโชคดีมาก ถ้าได้ให้กับบุคคลผู้มีคุณธรรมสูง เพราะจะได้รับอานิสงส์สูงตามด้วยความคิดดังกล่าวเหล่านี้ล้วนเป็นความคิดที่ออกมาจากจิตเมตตาสงสาร และเป็นความคิดที่ถูกต้องตั้งงาม จึงแสดงออกมาทางสีหน้าและแววตาที่โสมนัสเบิกบาน เมื่อแสดงออกมาทางการให้ทาน ย่อมทำให้ผู้รับรู้สึกสบายใจที่ได้รับ ไม่หวาดระแวงว่า เราให้เพราะหวังผลสิ่งใดกับเขาหรือไม่

(๓) ช่วงขณะให้ หลังจากที่เราจัดเตรียมกาย เตรียมใจ และเตรียมวัตถุที่จะให้ด้วยจิตราเริงเบิกบานแล้วขั้นตอนต่อไปเป็นการลงมือกระทำ ความคิดที่เป็นกุศลในตอนแรกต้องมีอยู่อย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เมื่อเห็นผู้รับหน้าตาไม่ดี หรือกริยาท่าทางไม่เรียบร้อย จึงเกิดชะงักเล็กน้อย เป็นจิตอกุศลเข้ามาแทรกเกิดความลังเลสงสัย ไม่ศรัทธาเลื่อมใส อย่างนี้อาจจะไม่ได้บุญ ฉะนั้นพยายามประคองจิตให้โสมนัสเบิกบานอย่างต่อเนื่อง อาจคิดถึงข้อที่เราประสงค์จะให้จริง ๆ ข้อใดข้อหนึ่งแล้วทำใจนึกให้มาก ๆ อย่างต่อเนื่อง

(๔) ช่วงหลังให้ เมื่อเราได้ให้ทานแล้ว ย่อมสบายใจ โล่งใจ เบิกบานใจที่ได้ทำสำเร็จลงด้วยดี เหมือนกับเราพายเรือถึงฝั่งแล้ว หรือเหมือนกับเราได้ชนของหนีจากไฟไหม้ได้แล้ว ใครจะมาแย้งชิงเอาไปไม่ได้ เพราะเป็นบุญที่ติดตามเราไปทุกแห่ง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จิตใจเราปิดราเริงโสมนัส เบิกบานใจ ไม่ใช่ทำให้แล้วมานึกเสียดายย้อนหลังว่า เราไม่นำให้เลย อย่างนี้อาจจะไม่ได้บุญ

๒. ผู้รับ ในทานสูตรได้แสดง องค์ ๓ ของปฏิคาหก คือ

๑. เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ

๒. เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ

๓. เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ^{๑๘}

ในเขตตสูตร พระพุทธองค์ทรงเปรียบบุคคลผู้รับทานว่าเป็นนา และทรงเปรียบเทียบการให้ทานว่าเป็นเมล็ดพืช หากปลูกในนาที่ไม่ดี พืชนั้นก็ไม่มีเจริญงอกงาม แต่หากปลูกในนาที่ดีพืชย่อมเจริญงอกงาม ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “พืชที่สมบูรณ์ถูกหว่านลงในนาที่สมบูรณ์ เมื่อฝนตกต้องตามฤดูกาล ชาติจะงอกงามได้เพราะไม่มีศัตรูพืช มีความเจริญงอกงาม มีความไพบูลย์ มีผลสมบูรณ์เต็มที่ ฉันทโคภชนะที่สมบูรณ์ที่บุคคลให้ ในสมณพราหมณ์ผู้มีศีลสมบูรณ์ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ย่อมนำมาซึ่งกุศลอันสมบูรณ์ เพราะกรรมที่เขาทำไว้นั้นสมบูรณ์แล้ว เพราะฉะนั้น บุคคลผู้หวังกุศลอันสมบูรณ์จึงเป็นผู้สมบูรณ์ในกุศลนี้ พึงคบท่านผู้มีปัญญาสมบูรณ์ บุญสัมปทาทั้งหลายย่อมสำเร็จได้อย่างนี้ คือ ท่านผู้ถึง

^{๑๘} ดูรายละเอียดใน อง.ฉก.ก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

พร้อมด้วยวิชาและจรณะ ได้ความสมบูรณ์แห่งจิตแล้ว ทำกรรมให้บริบูรณ์ ได้ประโยชน์ที่สมบูรณ์ รู้โลกตามความเป็นจริงแล้ว บรรลุทิวฏฐีสัมปทา”^{๑๙}

บุคคลที่ควรให้ทาน^{๒๐}

๑. เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) (นาที่ไม่ลุ่มและดอน)
๒. เป็นผู้มีสัมมาสังกัปปะ(ดำริชอบ) (นาที่ไม่มีหินและกรวด)
๓. เป็นผู้มีสัมมาวาจา(เจรจาชอบ) ที่ไม่มีดินเค็ม
๔. เป็นผู้มีสัมมากัมมันตะ(กระทำชอบ) ที่ไถลงลึกได้
๕. เป็นผู้มีสัมมาอาชีวะ(เลี้ยงชีพชอบ) ที่มีทางน้ำเข้า
๖. เป็นผู้มีสัมมาวายามะ(พยายามชอบ) ที่มีทางน้ำออก
๗. เป็นผู้มีสัมมาสติ(ระลึกชอบ) ที่มีเหมือง
๘. เป็นผู้มีสัมมาสมาธิ(ตั้งจิตมั่นชอบ) ที่มีคันนา

อีกนัยหนึ่ง ทักขิไณยบุคคล^{๒๑} (บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา) ๘

๑. พระโสดาบัน
๒. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งโสดาปัตติผล
๓. พระสกทาคามี
๔. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งสกทาคามีผล
๕. พระอนาคามี
๖. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามีผล
๗. พระอรหันต์
๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล

ดังนั้นเราจึงควรเลือกให้ทานแก่ผู้ที่มีคุณธรรมสูง อย่างน้อยเป็นบุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งโสดาปัตติผล หมายถึงบุคคลนั้นเป็นผู้มีศรัทธาในพระรัตนตรัย เพียรรักษาศีลให้บริสุทธิ์พยายามลดทิวฏฐิมาณะความยึดมั่นถือตัว รวมความแล้วก็คือ เป็นผู้ให้ทาน รักษาศีล ทำสมาธิ เจริญปัญญา เพื่อหวังพ้นวิภวาทะทุกข์ นั้นเอง แต่ถ้าเลือกผู้รับที่มีคุณธรรมสูงไม่ได้ คือไม่มีเนื่อนาบุญ ก็ให้เราหว่านเมตตบุญ

^{๑๙} อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๒๘๙.

^{๒๐} ดูรายละเอียดใน อัง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๒๙๐-๒๙๑, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓/๓๔๐, อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓๓//๒๘๒-๒๘๓.

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓/๓๔๑, อัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๙/๔๔๘-๔๔๙, อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๑๐๘.

โดยพยายามทำเจตนาของเราให้ดี นึกน้อมไปว่าเรากำลังให้ทานแก่พระอรียสงฆ์หรือเราให้ทานเพื่อละความตระหนี่ เพื่อเมตตาสงสาร เป็นไปเพื่อฝึกฝนพัฒนาจิตใจตนเอง

๓. สิ่งที่ให้

สิ่งที่ดี ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่เราคิดว่าดีที่สุดของเราในขณะนั้น ที่พอจะให้ได้ และเราเองก็ไม่เดือดร้อน ทำแล้วสบายใจ สุขใจ เพราะผลของทานจะมีมากน้อยนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับค่าของสิ่งที่จะให้แต่ยังต้องประกอบด้วยผู้รับและผู้ให้ด้วย แม้เพียงข้าวเพียงกำมือเดียว ถ้าให้ทานด้วยจิตเลื่อมใสต่อผู้ที่มีคุณธรรม ก็จะมีผลมาก ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ทานมิใช่จักมีผลมาก ด้วยการถึงพร้อมแห่งไทยธรรมอย่างเดียว ที่แท้ ทานจักมีผลมากก็ด้วยความถึงพร้อมแห่งจิตที่เลื่อมใส และด้วยความถึงพร้อมแห่งเขต[ทักษิณบุคคล] เพราะฉะนั้น ทานวัตถุเพียงสักข้าวกำมือหนึ่งก็ดี เพียงผ้าเก่าผืนหนึ่งก็ดีเพียงเครื่องลาดทำด้วยหญ้าก็ดี เพียงเครื่องลาดทำด้วยใบไม้ก็ดี เพียงสมอดองน้ำมูตรเน่าก็ดีบุคคลมีจิตเลื่อมใสแล้วตั้งไว้ในทักษิณบุคคล ทานเมื่อนั้นก็จักมีผลมาก รุ่งเรืองมาก แผลไพศาลมาก” ดังนี้

สมจริงดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “เมื่อจิตเลื่อมใสแล้ว ทักษิณาน้อยกว่าน้อยไม่มี”^{๒๒}

๑. ให้แรงงานเป็นทาน บางคนมีฐานะยากจน แต่มีน้ำใจ ก็ให้ทานโดยเอาแรงกายแรงใจของตนเข้าช่วยเหลือ อย่างนี้ก็เรียกว่าให้แรงงานเป็นทาน

๒. ให้รอยยิ้มเป็นทาน เพียงแค่เราส่งรอยยิ้มให้กัน ส่งสายตาที่เปี่ยมด้วยเมตตา ทักทายกันด้วยคำพูดที่ไพเราะน่าฟัง เพียงเท่านี้ก็ทำให้ ผู้รับรู้สึกอบอุ่น และสุขใจ

๓. ให้ทรัพย์เป็นทาน การให้ทรัพย์นี้ถือว่าเป็นสิ่งที่ผู้รับสามารถนำไปแปรเปลี่ยนเป็นวัตถุสิ่งของ เป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ค่าเล่าเรียน ตามแต่ผู้รับต้องการ

๔. ให้สิ่งของเป็นทาน วัตถุสิ่งของที่วางนี้ ต้องเป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใคร เช่นให้ของกิน ให้ของใช้ที่เป็นประโยชน์

๕. ให้ความยินดีเป็นทาน คนเราเมื่อประสบความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือกระทำความดี ก็อยากจะให้เป็นที่ยกย่องของผู้อื่น การที่เราแสดงความยินดี หรืออนุโมทนายินดีแก่เขา ก็เป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง เป็นการแสดงมุทิตาจิต ซึ่งทำได้ยากเพราะโดยปกติคนเราจะไม่อยากเห็นคนอื่นได้ดีเกินตน เมื่อเห็นแล้วจึงนึกอิจฉา

^{๒๒} ชุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๘๐๔/๙๒.

๖. ให้อภัยเป็นทาน เมื่อมีสิ่งมาทำให้เราขัดเคืองใจ เราไม่โกรธ ไม่เอาความ เราให้อภัยนี้ถือว่าเป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าทำได้ยาก เพราะฝืนความรู้สึกตัวเอง

๗. ให้ธรรมเป็นทาน ถ้าเราพอจะมีธรรมะในใจอยู่บ้าง จึงสอนธรรมะแก่เขา เพราะเรานำธรรมะนี้มาใช้แล้วได้ผล เกิดประโยชน์ แต่หากเรายังไม่รู้ธรรมะก็อาศัยการพิมพ์หนังสือธรรมบ้าง ช่วยสนับสนุนพระสงฆ์ผู้สั่งสอนธรรมบ้างก็ถือว่าเป็นการให้ธรรมเป็นทานอย่างหนึ่ง และการให้ธรรมเป็นทานนี้ พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่าเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดกว่าการให้ทานทั้งหมด

ประโยชน์โดยตรงของผู้ปฏิบัติทาน

เมื่อเราได้ให้ทานแล้วไม่ว่าจะเป็นให้วัตถุ ให้อภัย หรือให้ธรรม และได้เลือกให้ทานกับบุคคลผู้เป็นคนดีมีศีลธรรม นอกจากนั้นเรายังมีเจตนาดี มีจิตเบิกบานทุกช่วงเวลา ผลย่อมเกิดขึ้นแก่เราโดยตรง คือ เป็นการพัฒนาจิตใจของเราไม่ให้ตระหนี่ ซึ่งเป็นการดับกิเลสตัวโลภะ คือ ความโลภ เมื่อให้แล้วจะเป็นผู้มีจิตใจเมตตา กรุณา เพราะเมื่อเห็นผู้ที่มีทุกข์ก็สงสาร อยากช่วยเหลือ เช่น เสียสละ ด้วยแรงกายบ้าง ด้วยทรัพย์บ้าง ดังนั้นจึงเป็นการฝึกฝนจิตใจตนเอง เพื่อประโยชน์ในขั้นทำสมาธิ เพราะถ้าหากพื้นฐานจิตใจไม่มีความเมตตา กรุณา เห็นแก่ตัวแล้ว ย่อมทำสมาธิไม่ได้เพราะจะคิดถึงแต่เรื่องอกุศล คือ กามคุณ พยาบาท เบียดเบียน เป็นจิตที่มีนิวรณ์ ๕ เข้าครอบงำ ทำให้จิตไม่สงบ ไม่เป็นสมาธิ เมื่อจิตไม่เกิดสมาธิ ปัญญาก็ไม่เกิด ดังนั้นหากเราปฏิบัติทานตามที่กล่าวมาแล้วถือว่าการปฏิบัติทานตามที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ คือ ให้ทานเพื่อเป็นเครื่องประดับจิต ปรงแต่งจิต คือ เปลี่ยนจากตระหนี่เป็นเสียสละ เปลี่ยนพยาบาทเป็นเมตตา เปลี่ยนเบียดเบียน เป็นกรุณา

ประโยชน์โดยอ้อมของผู้ปฏิบัติทาน

ต่อตนเอง : โดยปกติแล้วผู้ที่ได้รับจะพอใจพอใจในการรับ แต่ไม่ยินดีในการให้ ดังนั้นพูดได้ว่าทุกคนในโลกนี้ย่อมยินดีพอใจที่จะเป็นผู้รับ เมื่อมีผู้ให้ทานก็ย่อมดีใจ และรักใคร่พอใจบุคคลผู้ให้ นั้น บุคคลที่สามารถให้ได้แสดงว่าต้องเป็นผู้มีพื้นฐานจิตใจดี ความดีนี้ได้บอกกันปากต่อปาก จนไปถึงหูผู้อื่นที่เป็นคนดี ดังนั้นคนดีย่อมชอบคบหากันด้วยกัน เมื่อคนดีคบหากับคนดี ย่อมชักชวนกันทำความดี คือ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เมื่อปฏิบัติเป็นประจำ ทำอยู่เนื่อง ๆ ตายแล้วก็จะไปสู่สุคติ เพราะก่อนตายมีจิตใจดีงาม และได้ทำบุญไว้ บุญนั้นย่อมส่งผล เพราะทำดีย่อมได้ดี

ต่อสังคม : ในทางพระพุทธศาสนาสอนให้เราเป็นคนรู้จักหา รู้จักเก็บ และรู้จักใช้ หากทำได้ตามนี้ก็จะเป็นผู้ไม่ขัดสนเงินทอง แต่ในทางปฏิบัติแล้ว บุคคลย่อมมีความแตกต่างกันทางฐานะ อาจเป็นด้วยการศึกษาที่แตกต่างกัน หรือปัญญาที่แตกต่างกัน จึงทำให้สังคมมีทั้งคนยากจน คนพอมิพอใช้ และคนร่ำรวย หากบุคคลผู้มีอันจะกินมีน้ำใจเอื้อเฟื้อแบ่งปัน แก่ผู้ที่ยังขาดแคลนอยู่ ย่อมช่วยบรรเทาทุกข์ได้ และป้องกันมิให้เขาหาทางออกในทางทุจริต เช่น ขโมย จี้ปล้น ค้ายาเสพติด เป็นต้นสำหรับการให้ทานแก่พระสงฆ์ ก็จะได้ให้ท่านได้สืบทอดพระพุทธศาสนาไว้ สำหรับให้ท่านแก่บุคคลทั่วไป ก็จะทำให้

เกิดความรักความผูกพันเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน อันจะส่งผลให้เกิดความรักสามัคคีแผ่ขยายไประดับชาติ และระดับโลก เป็นโลกแห่งสันติภาพโดยแท้จริง

การให้ทานในยุคปัจจุบันจึงสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบและหลากหลายช่องทาง วึ่งสามารถทำได้และทำให้เกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งแก่ตนเองและสังคมในยุคปัจจุบัน และถ้าเราฝึกให้ทานบ่อย ๆ จิตใจของเราก็จะละเอียดประณีตมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้เราสามารถรักษาศีลได้ง่ายขึ้นด้วย พร้อมกันนี้ยังสามารถนำหลักทานกถา ในอนุปุพพิทกามาวิเคราะห์ประยุกต์เพื่อใช้สอนธรรมะในเรื่องการให้ทาน ดังนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมการให้ทานในลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบันมาเป็นตัวอย่างและจะได้นำมาวิเคราะห์ ว่าการให้ในลักษณะนี้เป็นทานประเภทไหน โดยพอสรุปมาเป็นประเด็นตัวอย่างดังนี้

การสอนเรื่องทานกถาคือ เรื่องการให้ทานให้เข้ากับยุคปัจจุบันต้องนำเหตุการณ์หรือพฤติกรรมบางอย่างที่เกิดขึ้นปัจจุบันไปตีความหมายให้เห็นว่าการทานตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นเอง และเพื่อผู้ฟังได้เข้าใจง่ายขึ้นและเห็นว่าเรื่องทานเกี่ยวข้องการใช้ชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องทำที่วัดเพียงอย่างเดียว

ตามหลักคำสอนเรื่องทานของพระพุทธศาสนา การให้ทานนั้นมีหลากหลายอย่างมาก ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ ๓ ในเรื่องทานกถา แต่กล่าวโดยสรุปการให้ก็มีอยู่ ๓ ประการใหญ่ ๆ คือ ๑.การให้วัตถุสิ่งของ ๒.การให้อภัยทาน ๓.การให้ธรรมทาน ซึ่งการให้วัตถุเป็นทานนั้น ก็ยังแยกวัตถุประสงค์ออกไปได้อีก ๕ ประการคือ

- ๑) ให้เพื่อบูชาคุณ เช่น ให้แก่พ่อแม่, ครูบาอาจารย์, หรือแก่พระสงฆ์ เป็นต้น
- ๒) ให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้พี่น้องหรือลูกหลาน เป็นต้น
- ๓) ให้เพื่อสงเคราะห์ เช่น ให้ผู้ยากจน คนขอทาน หรือ คนที่ประสบความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ เป็นต้น
- ๔) ให้เพื่อสาธารณประโยชน์ เช่น สร้างถนนหนทาง, สร้างโรงพยาบาล เป็นต้น
- ๕) ให้เพื่อสร้างบารมี เช่น ให้เพื่อสละความตระหนี่ของตนเอง เป็นต้น^{๒๓}

โดยการให้ลักษณะต่าง ๆ นั้นมีความแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ให้ แต่จุดหมายเดียวกันก็คือผู้ให้ต้องการที่จะเสียสละแบ่งปันทรัพย์สมบัติหรือปัจจัย ๔ ที่ตนเองมีอยู่รวมถึงความรู้และร่างกายของตนเองให้แก่ผู้อื่น เป็นการสละความตระหนี่ของตนเองหรือความเห็นแก่ตัวของตนเอง โดยมีจุดหมายเพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง ซึ่งการให้ในลักษณะนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นการให้ของพระภิกษุที่ต้องให้แก่ญาติโยม หรือญาติโยมให้พระภิกษุ ดังคน

^{๒๓} พระธรรมวิสุทธิกวี, **พุทธธรรมสำหรับพระไตรปิฎก**, พิมพ์ครั้งที่๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๓๙-๔๐.

ทั่วไปที่มีความเข้าใจกัน แต่อาจจะเป็นการให้ที่พระสงฆ์ให้แก่พระสงฆ์ด้วยตัวเอง หรือคฤหัสถ์ให้แก่คฤหัสถ์ก็ได้ไม่ผิดอะไร เพราะทุกอย่างที่ให้คือการเจตนาที่จะให้ ตามจุดประสงค์ของผู้ให้

๑) การให้ทรัพย์สินเพื่อให้อุปกรณ์การแพทย์แก่โรงพยาบาล ดังที่เป็นข่าวโด่งดังไปทั่วเมื่อไม่นานมานี้ที่นายอทิวราห์ คงมาลัย หรือ ตูน บอดี้ส์แลม ได้ร่วมพร้อมด้วยทีมงานโครงการ ก้าวคนละก้าว เป็นตัวแทน มอบเงินที่ได้รับจากกิจกรรมวิ่ง “ก้าวคนละก้าวเพื่อ ๑๑ โรงพยาบาลทั่วประเทศ” จาก อ.เบตง จ.ยะลา สิ้นสุด อ.แม่สาย จ.เชียงราย รวมระยะทาง ๒,๑๙๑ กิโลเมตร ตั้งแต่วันที่ ๑ พฤศจิกายน - ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๐ รวม ๕๕ วัน ได้รับเงินบริจาคจากการวิ่งทั้งหมด กว่า ๑,๓๗๗ ล้านบาท เพื่อนำมอบให้กับตัวแทน ๑๑ โรงพยาบาลในวันนี้^{๒๔} และพล.ต.ท.ยุทธนา ไทยภักดี อดีตตัวแทนสมาชิกวุฒิสภา (ส.ว.) รับมอบเงินจำนวน ๕๐,๐๐๐ บาท จากคุณหญิงโรส และรัฐชา บริบาล บุรีรัมย์ ตัวแทนจากสโมสรไลออน กรุงเทพฯ จัดซื้ออุปกรณ์การแพทย์เพื่อนำไปช่วยผู้ประสบภัยในประเทศเฮติ^{๒๕}

การบริจาคทานที่ตามตัวอย่างข้างต้นทั้ง ๒ เรื่องนี้เป็นการให้วัตถุทาน หรืออามิสทานเพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้ตกยากหรือได้รับความลำบาก ตามหลักทางพระพุทธศาสนาในการทานกถา ตัวอย่างเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยในปัจจุบันยังมีน้ำใจอยู่มาก โดยไม่ได้เจาะจงใครเป็นพิเศษ แต่มุ่งให้แก่คนทั่วไปที่ประสบความเดือดร้อนอย่างจริงแท้ซึ่งอย่างไรก็ตามทั้ง ๑๑ แห่งก็ประสบปัญหาเกี่ยวกับอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ช่วยเหลือผู้ป่วย เพราะในปัจจุบันผู้ป่วยฉุกเฉินมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการใช้อุปกรณ์เหล่านี้ วิ่งเป็นที่มาของโครงการ ก้าวคนละก้าว และการบริจาคอุปกรณ์การแพทย์ให้กับโรงพยาบาลต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าทั้งสองที่ยกตัวอย่างมาถือว่าการทานกถา ของพระพุทธศาสนาสามารถทำได้ และสามารถช่วยเหลือคนอื่นอีกหลายคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยหรือแม้กระทั่งผู้ป่วยฉุกเฉินได้รับความสะดวกมากขึ้น

ดังนั้น การให้ทานในลักษณะนี้จึงมีความจำเป็น เพราะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เพราะคนป่วยทั้งหลายหรือแม้แต่ผู้ที่มีอากาศฉุกเฉินย่อมมีความเดือดร้อนเป็นธรรมดา การที่มีคนไปให้การช่วยเหลือก็ถือได้ว่าเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับโรงพยาบาลที่ขาดแคลนอุปกรณ์การแพทย์ที่ยังไม่พร้อม และโรงพยาบาลที่เดือดร้อนได้ในระดับหนึ่งไม่มากนักน้อย และจะทำให้ผู้ป่วยที่จะเข้ารับการรักษาโรงพยาบาลได้เกิดความมั่นใจ และเชื่อมั่นมีกำลังใจในการเข้ารับรักษาตัวในแต่ละโรงพยาบาล ส่วนผู้ที่ให้ก็จะได้รับผลคือ ความสุขที่ได้รับการช่วยเหลือคนอื่น และถ้าตายจากโลกนี้ไปก็จะได้ไปสู่ภูมิภพที่ดีกล่าวคือสุคติโลกสวรรค์ ซึ่งตรงตามแนวทางของอนุพุทธิกถา

^{๒๔} ฤกษ์ฤทธิ์ สิริमानนท์, “น้ำใจคนไทยยุค ๖๐”, **ไทยรัฐ**, (๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑), หน้า ๑๒.

^{๒๕} ศีตุน วงพานิช, “มอบเงินช่วย”, **ไทยรัฐ**, (๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑), หน้า ๒๓.

๒) การให้ธรรมะหรือความรู้ การให้ความรู้ทั้งทางโลกทางธรรมจัดเป็นวิทยาทาน และธรรมทานซึ่งเป็นการทานอีกประเภทหนึ่งในการสอนเรื่องทาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นความจำเป็นในสังคมยุคปัจจุบัน เพราะว่าการให้ความรู้นั้นจะทำให้ผู้รับฟังมีความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ตามความเป็นจริง และจากวิทยากรที่ประสบการณ์จริง ถือได้ว่าเป็นบุญอย่างมากแก่ผู้ที่ได้ เพราะการให้ในลักษณะนี้จะทำให้ผู้รับมีความเข้าใจอย่างถูกต้องและจะได้น้อมนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้ และการให้ธรรมะหรือความรู้ถือได้ว่าเป็นการให้ที่ประเสริฐที่สุดในการให้ทั้งปวง สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมะ ชนะรสทั้งปวง”^{๒๖}

๓) การเสียสละแรงกายเพื่อคนอื่น นอกจากการให้โดยสิ่งของ หรือทรัพย์สินสิ่งของ ความรู้และธรรมะแล้ว การเสียสละเวลา และแรงกายรวมทั้งความสุขสบายส่วนตัว เพื่อไปช่วยเหลือคนอื่นก็จัดได้ว่าเป็นการทานอีกอย่างหนึ่งได้ ดังจะเห็นได้จากผู้ทำงานอาสาสมัครต่าง ๆ เช่น หน่วยกู้ภัยร่วมกตัญญู หรือหน่วยกู้ภัยมูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง รวมถึงโครงการที่ช่วยเหลือสังคมต่าง ๆ ที่ปัจจุบันนิยมเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า “จิตอาสา” เช่น โครงการช่วยเหลือเด็กในถิ่นธุรการศาล การสร้างโรงเรียนให้กับโรงเรียนที่ห่างไกลความเจริญ หรือทำประโยชน์แก่สังคม หรือชุมชนต่าง ๆ

๔) การให้อภัยแก่ผู้อื่น การให้อภัยไม่ถือโทษเอาความผู้กระทำผิดอันตรายหรือทำมิชอบแก่ตนเองตามคำสอนเรื่องอภัยทานก็ยังมีผู้ปฏิบัติตามอยู่ตามปัจจุบัน ซึ่งเราสามารถนำมาแสดงได้โดยประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการนิรโทษกรรมผู้กระทำผิดของทางรัฐเพื่อช่วยให้ผู้หลงทำความผิดได้มีโอกาสกลับเนื้อกลับตัวและได้ทำความดีไถ่ถอนโทษ การลดโทษของผู้ต้องหาในเรือนจำตามวาระสำคัญต่าง ๆ มีวันเฉลิมพระเกียรติพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น จัดเป็นตัวอย่างของการให้อภัยทาน นอกจากนี้เหตุการณ์ของความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มคนหลายกลุ่มที่เกิดขึ้นเมื่อหลายปีก่อนจนเกิดความรุนแรงขึ้นจะเห็นได้ว่า เกิดความสูญเสีย ความเสียหาย และรวมไปถึงการพยาบาลปองร้ายกัน ก็ควรใช้หลักอภัยทานในการไปผูกอาฆาตพยาบาลปองร้ายทำลายกัน หรือการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหาด้วยหลักสันติวิธี โดยชี้ให้เห็นประโยชน์คือความสงบสุขที่เกิดแก่ประเทศชาติในส่วนรวม

ดังนั้น การให้ทานในลักษณะต่าง ๆ ที่ได้ยกตัวอย่างมานั้น หลักอนุพุทธพิกถาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการใช้ชีวิตประจำวันเรื่องทานกถา หรือทาน ในยุคคนสมัยปัจจุบันหรือสมัยใหม่ นอกจากนั้นทานในลักษณะต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นการให้วัตถุสิ่งของ การบริจาคของหรือปัจจัย การให้วิทยาทานหรือธรรมะ และการเสียสละอื่นที่เราได้เจตนาที่ดี คือ มีความบริสุทธิ์ใจ ไม่ใช่ทำไปเพื่อหวังผลประโยชน์แก่ตนเอง จิตใจที่เบิกบานทุกช่วงเวลาของการให้ คือ ก่อนให้ ขณะให้ และหลังจากการให้ไปแล้วพยายามทำใจให้มีความปลาบปลื้มปีติยินดีอยู่ตลอดเวลา ถ้าพูดก็คือ อิมบุญ

^{๒๖} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

ถ้าเราทำเช่นนี้ ผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้ให้โดยตรง คือ เป็นการช่วยพัฒนาจิตใจของเราไม่ให้เกิดความตระหนี่ถี่เหนียว เป็นผู้มีจิตใจประกอบไปด้วยจาคเจตนา (ความตั้งใจในการเสียสละ) อยู่ตลอดเวลาซึ่งเป็นการดับกิเลสตัวความโลภ (ความอยากได้) ได้เป็นอย่างดี และเมื่อเราได้ให้ไปแล้วก็จะเป็นผู้มีจิตใจเมตตา กรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย เพราะเมื่อเราเห็นสัตว์อื่นมีความทุกข์ก็สงสาร อยากช่วยเหลือ เช่น เราเห็นขอทานก็อยากจะให้ เห็นผู้ได้รับบาดเจ็บก็จะไปช่วยเหลือ เป็นต้น

โดยสรุป การให้ทานในยุคปัจจุบันจึงสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบและหลากหลายช่องทาง ซึ่งสามารถทำได้และทำให้เกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิตประจำวันแก่ตนเองและสังคมในยุคปัจจุบัน และถ้าเราฝึกให้ทานบ่อย ๆ จิตใจของเราก็จะละเอียดประณีตมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้เราสามารถรักษาศีลได้ง่ายขึ้น สำหรับทานกถาจึงสามารถให้เชื่อมโยงกับศีลกถาที่จะกล่าวต่อไป

๔.๒.๒ การรักษาศีลในยุคปัจจุบัน

สังคมมนุษย์มีสภาพที่แตกต่างกันไป วังตกออยู่ใต้อิทธิพลของภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย การที่จะวางบทบัญญัติเกี่ยวกับศีลให้มีความละเอียดเป็นแบบแผนอย่างเดียวกันตายตัว ย่อมไม่ใช่ฐานะที่จะพึงกระทำ เพราะไม่อาจให้สังคมในแต่ละยุคสมัยและในทุกสภาพแวดล้อมดำรงอยู่ได้ดีด้วยประมวลบทบัญญัติที่มีข้อปลีกย่อยเหมือนกันทั้งหมด

พระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดหลักความประพฤติขั้นต่ำที่สุด ได้แก่ ศีล๕ ซึ่งต่างกับพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยไว้ตามหลักการและความมุ่งหมายที่ทรงกำหนดไว้ โดยเฉพาะซึ่งมีข้อปฏิบัติมากกว่าศีล๕ เพื่อสภาพเกื้อกูลที่สุดแก่การปฏิบัติ ที่มุ่งตรงต่อจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ศีล๕ จัดเป็นหลักศีลธรรมพื้นฐานสำหรับมนุษย์ซึ่งหากไม่มีแล้วจะทำให้มนุษย์กลายเป็นเหมือนสัตว์ป่าที่ไร้ศีลธรรม จนนิยมเรียกศีล ๕ ว่า เป็น “มนุษยธรรม” ในหมู่ประชาชนทั่วไป ศีล๕ จึงมีความจำเป็นที่สุด ดังนั้น ศีล๕ จึงเป็นเครื่องวัดความเจริญและความเสื่อมโทรมของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

การละเมิดศีล ๕ ย่อมก่อให้เกิดความไม่ติงามสำหรับตนเองและสังคม ความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมระดับต่าง ๆ เช่น ระดับครอบครัว และระดับการเมืองการปกครอง เพราะปัญหาในแง่ของสังคมที่มีความวิตกกังวลอยู่ทุกส่วนของโลกในปัจจุบันนี้ ถ้าเรามองกลุ่มของพฤติกรรมที่เป็นพิษเป็นภัยอันตรายต่อสังคม จนบางครั้งสามารถสร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นแก่บุคคลภายในสังคม ก็คือการล่วงละเมิดศีล๕ นั่นเอง

พระพุทธโฆษาจารย์ กล่าวถึงศีลไว้หลายนัย ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ประเด็นที่น่าสนใจและควรศึกษาในที่นี้ คือ จะปฏิบัติศีลข้อไหน เมื่อพิจารณาจากบุคคลผู้ได้ฟังอนุพุทธิกถาจาก

พระพุทธเจ้าแล้ว เขาผู้นั้นย่อมสมควรได้รับพระอริยสังขารม บุคคลผู้นั้นย่อมเป็นผู้มีศีล เพราะมีศีล ย่อมได้สมาธิ ย่อมได้ปัญญา ซึ่งศีลนั้นเป็นศีลประเภทไหน

ในคัมภีร์เนตติปกรณ์ ได้แสดงไว้ว่าผู้ที่ฟังอนุพุพิกถาแล้วเขาจะตั้งอยู่ในสังวรศีลประพฤติ สังวรศีล ดังมีข้อความว่า “ในเรื่องนั้น พระผู้มีพระภาคยอมทรงแสดงสูตรที่เกื้อกูลแก่ฝ่ายบำเพ็ญบุญ ด้วยปฏิบัติที่มีในฝ่ายบำเพ็ญบุญแก่บุคคลใด เขาตั้งอยู่ในสังวรศีลแล้ว ย่อมประพฤติพรหมจรรย์ด้วย พรหมจรรย์ (สังวรศีล) นั้น”^{๒๗}

คำว่าสูตรที่เกื้อกูลแก่ฝ่ายบำเพ็ญบุญในที่นี้หมายถึงวาสนาภาคียสูตร “วาสนาภาคียสูตรคือ เทศนาว่าด้วยเรื่องทาน ศีล สวรรค์ โทษของกามคุณ และอานิสงส์ในการสัจจากกามคุณ” ซึ่งก็คืออนุ พุพิกถานั้นเอง ดังข้อความว่า “วาสนาภาคียสูตร เป็นสูตรแสดงพื้นฐานแห่งการปฏิบัติธรรมชั้นสูง ต่อไป จึงว่าด้วยทานศีล สวรรค์ โทษของกามคุณ และอานิสงส์ในการสัจจากกามคุณ มิได้แสดง อริยสัง ๔ ที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรมไว้โดยตรง ในวาสนาภาคียสูตรไม่มีภูฐานคามินิวิปัสสนา ที่เป็นเหตุใกล้ของมรรคผล ไม่มีมรรค ไม่มีผล แต่ในนิพเพธภาคียสูตรมีการกล่าวถึงข้อความทั้งสาม อย่างนั้น”^{๒๘}

ดังนั้นจากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าศีลในอนุพุพิกถา คือ “สังวรศีล” ซึ่งเหมาะสมในการ ปฏิบัติ เพราะในชีวิตประจำวัน มีสิ่งที่น่าปรารถนา น่ายินดีพอใจ ทั้งรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและ ธรรมารมณ์ ถ้าเราไม่สำรวมทวารทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจ ไปหลงยินดียินร้าย จึงทำให้ ติดอยู่ในกามคุณ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ศีลของเราไม่บริสุทธิ์ จึงไม่เอื้อต่อสมาธิ และปัญญาสังวรศีล (ศีล สังวร, ความสำรวมเป็นศีล) ได้แก่ สังวร ๕ อย่าง คือ

๑. ปาฏิโมกขสังวร (สำรวมในปาฏิโมกข์ คือ รักษาสิกขาบทเคร่งครัดตามที่ทรงบัญญัติไว้ใน พระปาติโมกข์)

๒. สติสังวร (สำรวมด้วยสติ คือ สำรวมอินทรีย์มีจักขุเป็นต้น ระวังรักษามิให้บาปอกุศลเข้า ครอบงำ เมื่อเห็นรูป เป็นต้น) = อินทรีย์สังวร

๓. ญาณสังวร (สำรวมด้วยญาณ คือ ตัดกระแสมืดมัวมีต้นเหตุเป็นต้นเสียได้ ด้วยใช้ปัญญา พิจารณา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ตลอดถึงรู้จักพิจารณาเสพปัจจัยสี่) = ปัจจัยปัจจเวกขณะ

^{๒๗} พระมหาภิกษุญาณเถระ, เนตติปกรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวัน การพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๘-๒๒๙.

^{๒๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๑๕/๒๕๔.

๔. ชันติสังวร (สำรวมด้วยขันติ คือ อดทนต่อหนาว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำแรงร้ายและทุกขเวทนาต่าง ๆ ได้ ไม่แสดงความวิการ)

๕. วิริยสังวร (สำรวมด้วยความเพียร คือ พยายามขับไล่ บรรเทา กำจัดอกุศลวิตกที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปเป็นต้น ตลอดจนละมิฉฉาชีพ เพียรแสวงหาปัจจัยสี่เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ที่เรียกว่าอาชีวนิวิธาน) = อาชีวนิวิธาน^{๒๙}

เมื่อพิจารณาสังวรทั้ง ๕ ข้อแล้ว ปาฏิโมกขสังวร เป็นศีลของบรรพชิตไม่เหมาะสมกับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ส่วนศีลข้อที่ ๒, ๓, ๔ และ ๕ คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พอที่จะปฏิบัติได้ (ในสมัยพุทธกาลพระพุทธรองค์ทรงแสดงอนุพุทธานุภาพแก่คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน) แนวทางปฏิบัติสังวรศีล มีดังต่อไปนี้

การปฏิบัติสติสังวร

การปฏิบัติสติสังวรนี้เป็นชั้นป้องกันกิเลสไม่ให้เข้าไปในจิตใจ เมื่อมีสิ่งมากระทบ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ดังนี้ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคาย เป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในจักขุนทรีย์อยู่ ซึ่งเมื่อเธอไม่สำรวมอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้นก็จะพึงเกิดขึ้น เมื่อเธอสำรวมอยู่ อาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้ (โสดินทรีย์, ฆานินทรีย์, ชิวหินทรีย์, กายินทรีย์, และมนินทรีย์ มีข้อความเหมือนกับจักขุนทริย์)”^{๓๐}

จากข้อความเบื้องต้น สรุปว่า เมื่อตาเห็นรูป ก็มีสติคอยสำรวมระวังเอาไว้ มิให้ยึดถือสิ่งที่ตาเห็นนั้น เกิดความยินดี(อภิขมา) เกิดความยินร้าย(โทมนัส) คือระมัดระวังมิให้เป็นอารมณ์ ที่นำความยินดีความยินร้ายไหลเข้ามาสู่จิตใจทางตา เราอาจพิจารณาว่า “ขณะนี้เรากำลังเห็นรูป และรูปที่เห็นนี้ ก็สักแต่ว่าเป็นรูป ไม่ควรที่จะยึดถือให้เกิดความยินดียินร้าย”

ในทางตรงกันข้าม ถ้ารับอารมณ์คือรูปทางตาเข้ามาโดยไม่มีสติ จึงเกิดยินดียินร้าย อย่างนี้เรียกว่าไม่พิจารณาโดยแยบคาย คือไม่มีสติไม่มีปัญญาที่จะสังวรสกัดกั้นกิเลสเอาไว้ จึงได้ยึดถือรูปที่ตาเห็นเป็นอารมณ์ให้เกิดความยินดีความยินร้าย

การปฏิบัติศีล ๕ ก็จัดอยู่ในการปฏิบัติสติสังวร เป็นชั้นป้องกันกิเลสไม่ให้เข้าไปในจิตใจ พระพุทธรองค์ทรงมีอุบายสอนให้เราคิดโดยแยบคาย เพื่อป้องกันไม่ให้ทำชั่ว ดังนี้

ศีลข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี

^{๒๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๘.

^{๓๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๒/๒๒.

เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่นสิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร^{๓๑}

ศีลข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี

ข้อที่บุคคลพึงถือเอาสิ่งของของเราที่เราไม่ให้อภัยการขโมยนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงถือเอาสิ่งของของผู้อื่นที่เขาไม่ให้อภัยการขโมยนั้นก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร^{๓๒}

ศีลข้อที่ ๓ กามสุ มิจฉาจารา เวรมณี

ข้อที่บุคคลพึงประพฤติล่วงภรรยาของเรา ข้อนั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงประพฤติล่วงภรรยาของผู้อื่นนั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ แม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร^{๓๓}

ศีลข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี

ข้อที่บุคคลพึงทำลายประโยชน์ของเราด้วยการพูดเท็จนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงทำลายประโยชน์ของผู้อื่นด้วยการพูดเท็จ ข้อนั้นก็ไม่ใช่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่นสิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร^{๓๔}

ศีลข้อที่ ๕ สุราเมรยมชชพมาทฏฐานา เวรมณี

การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ (๑) เสียทรัพย์พันตาเห็น (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค (๔) เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง (๕) เป็นเหตุให้ไม่รู้จักร่างกาย (๖) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา^{๓๕}

^{๓๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๓๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๓๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๓๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒.

ดังนั้น การละเมิดศีล ๕ เป็นการกระทำที่เป็นโทษทั้งแก่ตัวเราเอง และส่งผลหรือกระทบกระเทือนต่อส่วนรวมได้ด้วย อาจกล่าวได้ว่าการละเมิดศีล ๕ เป็นพฤติกรรมในทางที่ไม่รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ความประพฤตินี้ในระดับพื้นฐานอย่างการละเมิดศีล ๕ นี้เป็นเหตุของความทุกข์ ความเดือดร้อน ทำให้เกิดความขัดแย้งเอาเราเปรียบ เมื่อมีการละเมิดศีล ๕ สภาพของจิตใจและกำลังกายของบุคคลนั้นกลับกลายเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตที่เลวร้าย หรือช่วยสนับสนุนการสร้างปัญหาของมนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น เหมือนเช่นในสังคมไทยในปัจจุบัน ที่ประชาชนส่วนมากละเมิดศีล ๕ ดังที่ปรากฏให้เห็นเป็นข่าวจากสื่อต่างๆมากมาย เช่น ข่าวจากโลกโซลเชียล หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

เพราะฉะนั้น ศีลจึงจัดได้ว่าเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญแก่ชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะเป็นคุณธรรมที่จะคอยควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม และศีลเป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรมทั้งหลาย เมื่อบุคคลต้องการสร้างคุณธรรมต่างๆให้ดีขึ้น บุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้มีศีล เพราะศีลจะชักนำบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่ความเจริญในการปฏิบัติขั้นสูงต่อไปได้

วิธีการประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุทธานุสสติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สู่การสอนธรรมะในยุคปัจจุบันเนื้อหาของคำสอนในสี่กถา ควรนำเอาพฤติกรรมและเหตุการณ์ยุคปัจจุบันมาตีความและอธิบายให้เห็นว่า เป็นการละเมิดศีลอย่างไร และก่อให้เกิดผลเสียอย่างไร ในทางตรงกันข้าม หากประพฤติตามหลักของศีลแค่เพียงศีล ๕ ก็จะได้รับผลหรืออานิสงค์ที่ดีเป็นการตอบแทนทั้งในระดับโลกียะ คือ การได้รับกามคุณ ๕ หรือลาภ ยศ สรรเสริญ และสุข และระดับโลกุตระคือช่วยขัดเกลาจิตใจ เพื่อไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง ซึ่งผลดีโดยภาพรวมในปัจจุบันของศีลคือความสงบสุขที่เกิดขึ้นแก่ผู้รักษาศีลและสังคม

ปัจจุบันสังคมมนุษย์มีความแตกต่างกันไป ซึ่งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในปัจจุบัน เป็นต้น ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย การที่จะเลือกกฎบัญญัติเกี่ยวกับศีลให้มีความละเอียดเป็นแบบแผนอย่างเดี๋ยวยอดย้วย ย่อมไม่สามารถที่จะทำได้ในยุคปัจจุบัน เพราะไม่อาจให้สังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัยและในสภาพแวดล้อมดำรงอยู่ได้ด้วยดีด้วยประมวลบทบัญญัติที่มีข้อปลีกย่อยเหมือนกันทั้งหมด

พระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดหลักความประพฤติขั้นต่ำสุด ได้แก่ ศีล ๕ ซึ่งต่างกับพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวินัยไว้ตามหลักการและความมุ่งหมายที่ทรงกำหนดไว้ โดยเฉพาะซึ่งมีข้อปฏิบัติมากกว่าศีล ๕ เพื่อให้มีสภาพที่เกื้อกูลที่สุดแห่งการปฏิบัติ ที่มุ่งตรงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ศีล ๕ จัดเป็นหลักศีลธรรมพื้นฐานที่มนุษย์ซึ่งหากไม่มีแล้วจะทำให้มนุษย์กลายเป็นเหมือนสัตว์ป่าที่ไร้ศีลธรรมจนนิยมเรียกว่า ศีล ๕ เป็น ”มนุษย์ธรรม” ให้ประชาชนทั่วไป ศีล ๕ จึงมี

ความสำคัญที่สุด ดังนั้น ศิล ๕ จึงเป็นเครื่องวัดความเจริญและความเสื่อมโทรมของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

การละเมิดศิล ๕ ย่อมก่อให้เกิดความไม่ดีไม่งามสำหรับตนเองและสังคม ความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับครอบครัว และระดับการเมืองการปกครอง เพราะปัญหาในแง่ของสังคมที่มีความวิตกกังวลอยู่ทุกส่วนของโลกในปัจจุบันนั้น ถ้าเรามองกลุ่มพฤติกรรมที่เป็นพิษเป็นภัยอันตรายต่อสังคมจนบางครั้งสร้างความหวาดกลัวให้เกิดแก่ชุมชน บุคคล ภัยในสังคม คือการล่วงละเมิดศิล ๕ นั่นเอง^{๓๖}

ดังนั้น การประยุกต์เนื้อหาของศีลสำหรับคนยุคปัจจุบันจึงควรเกี่ยวกับละเมิดศิล ๕ ซึ่งมีอยู่มากมายในสังคมปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวแยกออกเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑) การละเมิดศิลข้อที่ ๑ ในปัจจุบันสถานการณ์บ้านเมือง หรือแม้แต่ตามท้องถนนตามจังหวัดต่าง ๆ การฆ่าผู้อื่นให้ตายซึ่งเป็นการละเมิดศิลข้อที่ ๑ คือปาณาติบาต เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่เป็นประจำสมัยในปัจจุบันไม่แตกต่างจากสมัยอดีตเพียงแต่รูปแบบการฆ่าอาจจะแตกต่างกันออกไปบ้างตามความเจริญของเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดอาวุธและสิ่งที่สามารถใช้ฆ่าคนได้มากขึ้น เช่น ระเบิดและสารเคมี

เหตุผลที่ผู้สอนเรื่องศีลสามารถยกมาอ้างเพื่อให้สอนคนไม่ละเมิดศิลข้อปาณาติบาตในปัจจุบันไม่ได้แตกต่างจากอดีตเช่นกัน เราอาจนำเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงสอนมาใช้ก็ได้ นั่นคือพระพุทธเจ้าทรงสอนเหตุผลเกี่ยวกับการไม่ละเมิดศิลข้อที่ ๑ โดยเน้นการให้เรานำตัวเองไปเปรียบเทียบกับผู้อื่นดังที่ตรัสไว้ว่า “เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเรา ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของคนอื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของคนอื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นอย่างไร”^{๓๗} พุทธพจน์นี้ย่อมเป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธเจ้าทรงไม่ต้องการให้สัตว์ทั้งหลายมีการฆ่ากัน เพราะสัตว์ทุกประเภทก็ล้วนแต่รักชีวิตของตนเองทั้งสิ้น ฉะนั้น จึงไม่ควรมีการฆ่ากันหรือเบียดเบียน แต่ในสมัยปัจจุบันได้มีการฆ่ากันมากมาย นอกจากนี้ยังรวมถึงการทำร้ายหรือการทำให้เกิดความทุกข์ในชีวิตของคนอื่นในลักษณะอื่น ๆ ก็อาจจัดเข้าข่ายของการละเมิดศิลข้อที่ ๑ ได้ แม้ไม่ถึงกับทำให้ตาย ทั้งนี้เพื่อขยายขอบเขตของศิลข้อที่ ๑ ให้เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมากขึ้น เช่น การทุบตีหรือทำร้ายด้วยวิธีต่าง ๆ

^{๓๖} พระราชาธรรมนิเทศ, ศิลเป็นจรรยาของผู้รักาศิล, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โกทูจำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔๐-๔๕.

^{๓๗} ส.มหา.(ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

ไม่ถึงตาย และการรังแกสัตว์ให้ได้รับความทรมาน ก็อาจจัดเข้าข่ายเป็นการละเมิดศีลข้อที่ ๑ ได้ แม้จะไม่ถึงกับทำให้ศีลข้อนี้ขาดตามหลักอภิสกกรรมบถ หากเราถือตามเกณฑ์ที่ว่ามานี้ การที่มารดาคลอดบุตรแล้วนำไปทิ้ง หรือแม่แต่การที่สามีทำร้ายร่างกายภรรยาและลูกก็เข้าข่ายการผิดศีลข้อนี้ได้ เพราะเป็นการเบียดเบียนมนุษย์หรือสัตว์อันเป็นสาระสำคัญของศีลข้อปาณาติบาต

ดังนั้น หากเราประยุกต์คำสอนเรื่องศีลข้อที่ ๑ ให้กว้างขวางขึ้นก็จะเห็นได้ชัดว่าในปัจจุบันมีพฤติกรรมที่ผิดหลักของศีลข้อที่ ๑ เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยงเพราะทำให้เกิดความเสียหายแก่คนในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก

๒) การละเมิดศีลที่ ๒ เนื่องจากปัจจุบันมีทรัพย์สินหลายอย่างที่ไม่ใช่ในครั้งพุทธกาลจึงมีหลายการกระทำที่เข้าข่ายการละเมิดศีลข้อที่ ๒ ที่ผู้สอนอนุพุทธิกาสมาคมนำมาประยุกต์อธิบายได้ในเรื่องสีกถา ในข้อที่ว่าด้วยการละเมิดศีลข้อที่ ๒ เช่น การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา การละเมิดลิขสิทธิ์ แต่เหตุผลที่ใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ ๒ นี้ไม่ต่างกับในสมัยพุทธกาล เพราะการกระทำมีลักษณะเหมือนกันหรือให้ผลเสียเหมือนกัน หรืออาจใช้เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ ๒ ซึ่งก็มีลักษณะคล้ายกับในเรื่องศีลข้อที่ ๑ นั่นคือพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ข้อที่บุคคลพึงถือเอาสิ่งของของเราที่เราไม่ได้ด้วยอาการขโมยนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงเอาสิ่งของของคนอื่นที่เขาไม่ได้ด้วยอาการขโมยนั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของคนอื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร^{๓๘} พุทธพจน์นี้เป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าพระพุทธเจ้าไม่ต้องการให้บุคคลมีการละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น เพราะว่าของใดที่เป็นที่รักของเรา เราก็ไม่อยากจะเสียของนั้นไป คนอื่นก็เช่นเดียวกับเรา แต่ในสมัยปัจจุบันในสังคมไทยมีการลักขโมยกันอย่างมากมาย

นอกจากการลักทรัพย์แล้ว ปัจจุบันการละเมิดศีลข้อที่ ๒ ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันก็ยังมีหลายอย่าง เช่น การละเมิดลิขสิทธิ์ภาพยนตร์และเพลง โดยการผลิตและการขาย “แผ่นผี ซีดีเถื่อน” หรือแม้แต่การนำเพลงที่มีลิขสิทธิ์ไปเปิดร้องคาราโอเกะในร้านอาหารก็เข้าข่ายการทำผิดศีลข้อที่ ๒ เช่นกัน เพราะเป็นการละเมิดในทรัพย์สินที่ผู้อื่นใช้เงินทุนและความเพียรสร้างขึ้นมาซึ่งไม่ใช่ของของเรา

ดังนั้น การประยุกต์เนื้อหาคำสอนเรื่องศีลข้อที่ ๒ จึงควรนำเรื่องการละเมิดทรัพย์สินประเภทต่าง ๆ รวมทั้งทรัพย์สินสมัยใหม่ที่ไม่ใช่ในครั้งพุทธกาลมารวมไว้ด้วยเพื่อผู้ฟังจะได้เข้าใจเรื่องศีล ข้อที่ ๒ ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น และจะได้เห็นว่าศีลข้อนี้เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของเรา ซึ่งหากมีการละเมิดศีลข้อนี้บ่อย ๆ ความสงบสุขในสังคมก็ยากจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงเพราะ

^{๓๘} ส.ม.ท. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

ไม่มีความปลอดภัยในทรัพย์สินและเกิดการเอาเปรียบกันเนื่องจากคนหาทรัพย์สินมากกลับไม่ได้ใช้ทรัพย์สินที่ตนหามาได้แต่คนอื่นมาแย่งหรือชิงเอาไปหาประโยชน์โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง

(๓) การละเมิดศีลข้อที่ ๓ คือกาเมสุมิจฉาจารในยุคปัจจุบันโดยเนื้อหาสำคัญก็ไม่ต่างกับสมัยพุทธกาล เพียงแต่รูปแบบอาจต่างกันไปเล็กน้อย เช่น อาชีพขายบริการทางเพศมีหลายรูปแบบต่างกับสมัยพุทธกาล การละเมิดศีลข้อที่ ๓ โดยการไปมีเพศสัมพันธ์กับหญิงขายบริการก็อาจมีรูปแบบต่างกันไปด้วย เหตุผลที่จะนำมาสนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ ๓ ก็ไม่มีความต่างในสาระสำคัญเช่นกัน และเหตุผลที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เพื่อสนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ ๓ ก็คล้ายคลึงกัน โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ข้อที่บุคคลพึงประพฤติล่วงภรรยาของเรา ข้อนั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงประพฤติล่วงภรรยาของผู้อื่น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ แม้ของคนอื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจ แม้ของคนอื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับคนอื่นอย่างไร”^{๓๙} พุทธพจน์นี้เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ต้องการให้คนละเมิดภรรยาของกันและกันและไม่ต้องการให้ล่วงละเมิดทางเพศซึ่งกันและกัน

ในการประยุกต์คำสอนเรื่องการละเมิดศีลข้อที่ ๓ นี้ควรชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันการละเมิดทางเพศต่าง ๆ มีจำนวนมากขึ้นและมีโอกาสเกิดขึ้นมากกว่าสมัยโบราณ แม้แต่บิดาก็ยังข่มขืนบุตรสาวที่เป็นสายเลือดของตนเอง เพราะเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ประเพณีก็เปลี่ยนไปด้วย บวกกับเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่อย่างโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ตและแหล่งบันเทิง สมัยใหม่ที่เปิดโอกาสทำให้ชายและหญิงมีโอกาสใกล้ชิดกันมากขึ้นจึงนำไปสู่การละเมิดศีลข้อที่ ๓ เพิ่มขึ้น ซึ่งการละเมิดศีลข้อที่ ๓ นี้จะมีโทษตามากมายทั้งปัญหาตั้งครครักษ์อันไม่พึงประสงค์ และปัญหาโรคติดต่อต่างๆ เป็นต้น การนำเหตุการณ์สมัยใหม่ที่เห็นตามสื่อต่าง ๆ มาประยุกต์ให้เข้ากับคำสอนเรื่องการละเมิดศีลข้อที่ ๓ ในลักษณะดังกล่าวมานี้จะช่วยให้คนสมัยใหม่เข้าใจความหมายและความสำคัญของศีลข้อที่ ๓ ได้มากขึ้น

๔) การละเมิดศีลข้อที่ ๔ คือมสวาทในยุคปัจจุบันโดยสาระสำคัญของศีลข้อนี้ไม่ต่างอะไรมากนักกับสมัยพุทธกาล เพราะคนสมัยใหม่ก็มีการโกหกหรือพูดเท็จเหมือนกับในสมัยก่อนเพียงแต่รูปแบบอาจแตกต่างกันไปบ้างเนื่องจากการพัฒนาการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้มนุษย์มีเครื่องมือสื่อสารกันได้มากมายหลากหลายรูปแบบมากกว่าสมัยก่อน เช่น การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ และการใช้เทคโนโลยีทางอินเทอร์เน็ตอย่างอีเมล เป็นช่องทางในการสื่อสารทำให้มีช่องทางและโอกาสของการละเมิดศีลข้อที่ ๔ มากขึ้น เหตุผลที่ใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ ๔ ก็คล้ายกับศีลข้ออื่นที่กล่าวมาแล้ว โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ข้อที่บุคคลพึงทำลายประโยชน์ของเรา

^{๓๙} ส.มหา.(ไทย) ๑๙/๑๐๓/๕๐๓.

ด้วยการพูดเท็จ ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงทำลายประโยชน์ของผู้อื่นด้วยการพูดเท็จ ข้อนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของคนอื่น สิ่งใดไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร”^{๔๐} พุทธพจน์นี้ เป็นการสอนให้บุคคลได้มีความระมัดระวังในคำพูดให้มาก โดยเฉพาะการพูดโกหก ซึ่งอาจจะไปทำลายประโยชน์ของผู้อื่นได้ เพราะการพูดโกหกก็ไม่ใช่ที่รักทั้งของเราและของผู้อื่น ซึ่งการโกหกนั้นก็ยังมีลักษณะต่าง ๆ มากมาย ปัจจุบันมีการละเมิดศีลข้อที่ ๔ ในหลากหลายรูปแบบมากขึ้น เพราะมีสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการโกหกหลอกลวงได้มากขึ้น ในกรณีตัวอย่างนี้การปลอมแปลงเอกสารต่าง ๆ โดยเฉพาะเอกสารทางราชการก็เกิดขึ้นเป็นประจำ เพราะเอกสารเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการแสวงหาผลประโยชน์ในทางมิชอบ เช่น การเข้ามาประกอบธุรกิจต่าง ๆ มีการขายยาเสพติดข้ามชาติ เป็นต้น การทำบัตรประชาชนปลอม เพื่อขายให้คนต่างด้าวที่แอบเข้ามาอยู่ในประเทศไทยก็มีข่าวเกิดขึ้นบ่อย ๆ

การโกหกหรือการพูดเท็จซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ในสมัยปัจจุบันจึงมีหลากหลายรูปแบบและมีจำนวนมากขึ้นกว่าสมัยโบราณ เพียงแต่สาระสำคัญยังเหมือนเดิมคือเป็นการสร้างเรื่องที่ไม่จริงอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ได้รับข่าวสารเท็จนั้น ซึ่งการโกหกนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นถ้อยคำออกมาได้ การเขียนหนังสือ การทำกิริยาท่าทาง หรือแม้แต่การปลอมแปลงเอกสารก็เข้าข่ายการละเมิดศีลข้อที่ ๔ ด้วยเพราะนอกจากจะหลอกลวงให้ผู้เชื่อเข้าใจว่าเป็นจริงแล้วยังเป็นการละเมิดสิทธิผู้อื่นด้วย การประยุกต์คำสอนเรื่องการละเมิดศีลข้อที่ ๔ ในลักษณะนี้จะช่วยให้คนเข้าใจศีลข้อนี้ได้ดียิ่งขึ้นและเห็นโทษของการละเมิดศีลข้อที่ ๔ ได้ชัดเจนมากขึ้น

๕) การละเมิดศีลข้อที่ ๕ คือการดื่มสุราเมรัยในปัจจุบันก็มีสาระสำคัญคล้ายในสมัยพุทธกาลคือการดื่มสิ่งที่ทำให้มึนเมาเสียสติ เพียงแต่ปัจจุบันมีสิ่งเสพติดเกิดขึ้นมามากมายทั้งบุหรั กัญชา ยาบ้า ยาอี เฮโรอีน และสารเสพติดอื่น ๆ รวมถึงกาวและทินเนอร์ก็เป็นสารเสพติดได้ทั้งสิ้น ทำให้คนยุคปัจจุบันมีโอกาสดื่มสุราศีลข้อที่ ๕ ได้มากขึ้น ส่วนเหตุผลที่จะใช้สนับสนุนไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ ๕ ก็คล้ายกับศีลข้ออื่น ๆ เพราะความเมาขาดสติย่อมทำให้เกิดผลเสียตามมาได้หลากหลายเหมือนกันทุกยุคทุกสมัย เหตุผลที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงโทษของการดื่มสุราเมรัยไว้ว่า “ การหมกมุ่นในการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการนี้คือ (๑) เสียทรัพย์ (๒) ก่อการทะเลาะวิวาท (๓) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค (๔) เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง (๕) เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอายุ (๖) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา ”^{๔๑} การจะประยุกต์คำสอนเรื่องการละเมิดศีลข้อที่ ๕ นี้ จึงควรนำเอาเรื่องการเสพสารเสพติดให้โทษชนิดใหม่ ๆ เข้ามารวมไว้ด้วย เพื่อให้เข้าใจศีลข้อนี้ได้ดียิ่งขึ้น

^{๔๐} ส.มท. (ไทย) ๑๘/๑๐๐๓/๕๐๓.

^{๔๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๘/๒๐๒.

และจะทำให้เห็นโทษที่เกิดจากการละเมิดศีลข้อที่ ๕ ได้อย่างชัดเจนมากขึ้น การสอนศีลข้อที่ ๕ ควรทำให้ผู้ฟังเข้าใจว่า ทำไมจึงห้ามดื่มสุราเมรัยหรือสิ่งของมึนเมา เพราะบางคนอาจคิดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวไม่เกี่ยวกับใคร ๆ แต่ในความเป็นจริงการผิดศีลข้อที่ ๕ นอกจากจะสามารถทำลายสุขภาพ ชีวิต และทรัพย์สินของผู้ดื่มหรือผู้เสพ รวมทั้งผู้อื่นแล้ว ยังเป็นเหตุให้ละเมิดศีลข้ออื่น ๆ อีก ๔ ข้อด้วย เพราะผู้ดื่มหรือผู้เสพขาดสติยับยั้งชั่งใจ ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ จึงทำผิดศีลข้ออื่น ๆ ได้ง่าย เช่น คนเมาเหล้าแล้วฆ่ากันตายคางเหล้า เนื่องจากพูดหรือทำสิ่งที่ทำให้เพื่อนในวงเหล้านั้นเอง ไม่พอใจ

ดังนั้น การละเมิดศีล ๕ เป็นการกระทำที่เป็นโทษทั้งแก่ตนเอง และส่งผลหรือกระทบกระเทือนต่อส่วนรวมได้ด้วย อาจกล่าวได้ว่าการละเมิดศีล ๕ เป็นพฤติกรรมในทางที่ไม่รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ความประพฤติดีในระดับพื้นฐานอย่างการละเมิดศีล ๕ นี้เป็นเหตุของความทุกข์ ความเดือดร้อน ทำให้เกิดความขัดแย้งเอาเปรียบ เมทที่มีการละเมิดศีล ๕ สภาพจิตใจและกำลังกายของบุคคลนั้นกลับกลายเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตที่เลวร้ายหรือช่วยสนับสนุนการสร้างปัญหาของมนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น เหมือนเช่นในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ที่ประชาชนละเมิดศีล ๕ กันมาก เพราะฉะนั้น ศีลจึงจัดได้ว่าเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญแก่ชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะเป็นคุณธรรมที่จะคอยควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม และศีลเป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรมทั้งหลาย เมื่อบุคคลต้องการสร้างคุณธรรมต่าง ๆ ให้ดีขึ้น บุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้มีศีล และเป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรมทั้งหลาย เมื่อบุคคลต้องการสร้างคุณธรรมต่าง ๆ ให้ดีขึ้น บุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้มีศีล เพราะศีลจะชักนำบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่ความเจริญในการปฏิบัติขั้นสูงต่อไปได้

โดยสรุป การประยุกต์เนื้อหาของคำสอนในศีลสภา ควรนำเอาพฤติกรรมและเหตุการณ์ยุคปัจจุบันมาตีความและอธิบายให้เห็นว่าเป็นการละเมิดศีลอย่างไร และก่อให้เกิดผลเสียอย่างไร ในทางตรงข้าม หากพฤติกรรมตามหลักของศีลแค่เพียงศีล ๕ หรือ ลภ ยศ สรรเสริญ และสุข และระดับโลกุตระคือช่วยขัดเกลากิจใจเพื่อไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง ซึ่งผลดีโดยภาพรวมในปัจจุบันของศีลคือความสุขที่เกิดขึ้นแก่ผู้รักษาศีลและสังคม

๔.๒.๓ การสอนเรื่องสวรรค์ในยุคปัจจุบัน

เมื่อให้ทานและรักษาศีลตามหลักในทานกถาและศีลกถาที่อธิบายมาแล้ว ผลหรืออนิสงค์ที่จะได้ในระดับพื้นฐานหรือขั้นต้น ก็คือสวรรค์ ซึ่งหมายถึงกามคุณหรือสิ่งสิ่งที่น่าปรารถนาก็ได้ อย่างที่พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า “สวรรค์ในภาษาธรรมคือกามคุณ”^{๔๒} หมายถึงสภาพจิต ภูมิจิตที่ดี มีความสุขเป็นสวรรค์อย่างที่เรียกว่า “สวรรค์ในอก นรกในใจ” ก็ได้ หมายถึงการปรุงแต่งจิตที่ดีในแต่ละขณะก็ได้

^{๔๒} พุทธทาส ภิกขุ, ภาษาคน-ภาษาธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๓๕๖.

^{๔๓} หมายถึงสภาพชีวิตที่ดีในปัจจุบันก็ได้ หรือหมายถึงดินแดนแห่งความสุขอันพร้อมด้วยกามคุณ๕ ที่อยู่ในชีวิตหลังความตายก็ได้ วิธีการประยุกต์คำสอนเรื่องอนุบุพพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สู่การสอนธรรมะในยุคปัจจุบันเรื่องสวรรค์ควรมีความหมายทั้งสองแบบเพื่อให้เหมาะกับคนที่ยังเชื่อเรื่องแดนสวรรค์หลังความตายด้วย แต่ที่ควรเน้นเป็นพิเศษคือ สวรรค์ในความหมายที่เกี่ยวกับชีวิตปัจจุบัน

สวรรค์ตามความเชื่อของคนโดยทั่วไป คิดว่าเป็นภพภูมิที่บุคคลจะได้ไปสัมผัสหลังจากการตายในชาตินี้ ตายในที่นี้คือลมหายใจขาดไปร่างกายแตกดับ ถ้าทำความดีไว้บุญกุศลก็จะทำให้บุคคลนั้นไปสู่ภพภูมิที่ดีมีสวรรค์เป็นต้น ชาวพุทธส่วนมากคิดว่าสวรรค์เป็นเขตแดนต่างหากจากโลกมนุษย์เป็นอาณาจักรหนึ่งที่บางคนเข้าถึงเมื่อตายแล้ว หนังสือส่วนใหญ่ก็จะมุ่งบรรยายสวรรค์ในแบบที่เป็นโรคแห่งความสุขหลังความตาย ยิ่งอธิบายก็ยิ่งพิสูจน์ไม่ได้ เพราะเรื่องของคนตายล้วนๆแล้วจะให้คนเป็นเข้าใจได้อย่างไร คนที่เติบโตมาในโลกของวิทยาศาสตร์จึงมักมองคนที่เชื่อเรื่องสวรรค์ว่า งมงาย คร่ำครึ^{๔๔} แต่ก็เห็นสวรรค์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจนซึ่งผู้มีญาณวิเศษหรือผู้ได้ไปเห็นด้วยตนเองเท่านั้นจึงจะยืนยันกับตนเองได้อย่างมีน้ำหนัก

อย่างไรก็ตามคำว่า”สวรรค์” โดยความหมายที่เป็นสาระสำคัญตามหลักพระพุทธศาสนา คือสภาพ ภูมิ ชั้น หรือระดับของดวงจิตที่กำลังได้รับผลกระทบที่เป็นความสุขเรียกว่า “สุขวิบาก” เมื่อเกิดความเพลิดเพลินได้ตอบสนองประสาทสัมผัสหรือสมปรารถนา บางเรื่องสวรรค์เป็นภาวะของความสุขที่เกิดจากการปรุงแต่งจึงมีความเชื่อต่อเนื่องและเป็นไปตามเหตุและผล การกระทำที่แต่ละคนทำไว้จะส่งผลสภาพจิต ถ้าทำความดีเป็นบุญกุศลจิตก็จะเกิดความปราโมทย์ ปิติ ยินดี อบอุ่น อิ่มเอิบ ร่าเริงและบันเทิงเหล่านี้คือ สภาพของสวรรค์ โดยความหมายนี้สวรรค์จึงมีอยู่จริงและไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของคนตายเท่านั้น

มีคนมากมายที่ได้สัมผัสกับความสุขแบบนี้ตั้งแต่ยังมีลมหายใจ โลกมนุษย์ที่เราอาศัยอยู่นี้มีบางคนที่มีชีวิตบันเทิงใจยิ่งเทวดา พวกเขามีบ้านซึ่งเหมือนวิมานสวย ความสุขอันประณีตทางประสาทสัมผัสได้รับบุญและรับผลแห่งบุญนั้นทันตา เห็นยิ่งสั่งสมบุญมากเท่าไรบุญนั้นก็ยิ่งหล่อหลอมอายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ให้โน้มเอียงไปสู่ภาวะจิตที่ละเอียดสวยงาม

ดังนั้น สิ่งที่เรียกว่า “สวรรค์” ในความหมายแบบปัจจุบันชาติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงอาจหมายถึงสิ่งที่น่าพอใจคือ กามคุณ๕ ก็ได้หมายถึงสภาพชีวิตที่น่าพอใจที่ได้เสป

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๕๖.

^{๔๔} พุทธศาสนิก, **ประตูสู่รัก-สวรรค์**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๓๘), หน้า ๓๗๒.

กามคุณ^๕ หรือได้รับสิ่งทำให้ตัวเองมีความสุขอย่างชีวิตคนที่เป็นเศรษฐีก็ได้ หมายถึงสภาพจิตที่ดีงามเป็นกุศลก็ได้

จากเหตุผลต่างๆที่ได้กล่าวมา ผู้ศึกษาจึงขอกล่าวถึงสวรรค์ในแบบประยุกต์ในสวรรค์ในเมืองมนุษย์ใน ๔ ลักษณะคือ

๑) บุคคลที่มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย มีบ้านใหญ่โตอย่างกับวิมานในสวรรค์ มีข้าทางบริวารคอยปรนนิบัติรับใช้มากมาย มีทรัพย์สมบัติมาก

๒) บุคคลที่มีสภาพจิตใจที่ดี มีการกระทำ มีการพูด และการคิดที่ดีอยู่เสมอๆจนติดเป็นนิสัย ซึ่งบุคคลนี้ก็เหมือนกับได้ขึ้นสวรรค์อยู่ตลอดเวลา

๓) บุคคลที่ได้รับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมย์ที่ดีอยู่ตลอดเวลา เช่น อยากรู้อะไรก็ได้ดู อยากรู้อะไรก็ได้ฟัง

๔) บุคคลที่ได้รับการยกย่องเชิดชูในสังคม เช่น มีความประพฤติดี, เรียนเก่ง, ทำงานเก่ง, มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น

ซึ่งถ้าใครมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน ๔ ลักษณะนี้ก็เหมือนกับมีสวรรค์อยู่ตลอดเวลา ยกตัวอย่างเช่น พระราชาหรือพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นชาวสวรรค์ (ในเมืองมนุษย์) อย่างแท้จริงเพราะพระราชา จัดเป็นเทวดาประเภทหนึ่งในเทวดาเป็น ๓ ประเภทคือ ๑. สมมุติเทพ คือ พระราชา พระราชกุมาร พระราชเทวี ๒. อุบัติเทพ คือ เทวดาที่อยู่ในสวรรค์ ๖ ชั้นและอยู่ในพรหมโลก ๓. วิสุทธิเทพ คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์^{๕๕}

ดังนั้น สักคณานอนอุพพิภพ เป็นการพรรณนาคุณของสวรรค์ ว่าเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ซึ่งเป็นผลจากการให้ทาน รักษาศีล คือช่วยเหลือกันด้วยทาน ไม่เบียดเบียนกันด้วยศีล เมื่อบุคคลมีทานและศีลอยู่ที่ใด ที่นั้นก็เปรียบเสมือนกับสวรรค์ เพราะจิตใจเป็นสุขและตั้งงาม สอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงเรื่อง สวรรค์ทางอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ของเรานั้นเองในพระไตรปิฎก นั่นคือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงสวรรค์ในทำนองว่า “เมื่อใดอายตนะทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราได้รับในสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ทางผัสสะทั้ง ๖ เมื่อนั้น ก็เหมือนเราได้เห็นสวรรค์อยู่ตลอดเวลา”^{๕๖}

อนึ่ง สวรรค์ที่กล่าวในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนายังมีอีก ๓ แบบคือ

๑) สวรรค์ชั้นธรรมดา ก็คือ สมบูรณ์ไปด้วยกามารมณ์

๒) สวรรค์ชั้นสูงสุด เช่น ปรนิมมิตวสวัตตี ก็คือสมบูรณ์ไปด้วยยอดของสุขกามารมณ์

^{๕๕} พ.จ. (ไทย) ๓๐/๓๒/๑๖๑.

^{๕๖} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑๓๕/๑๗๐.

๓) สวรรค์ชั้นพรหมโลกก็คือ ว่างจากการเบียดเบียนของกามารมณ์ แต่ยังมีตัวมีตน มีตัวกูของกูอยู่^{๔๗}

ดังนั้น สวรรค์ที่ผู้ศึกษาได้นำมาประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุพพิภพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สู่การสอนธรรมะในยุคปัจจุบันก็คือสวรรค์ชั้นธรรมดา คือ ความสุขที่เกิดจากอายตนะภายในทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่ได้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ที่อยู่ตลอดเวลา แต่สวรรค์ที่ปรากฏใน อนุพุพพิภพของพระพุทธเจ้าจะเน้นไปที่สวรรค์ในชั้นกามาจรทั้ง ๖ ชั้น มีชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นต้น

โดยสรุป การให้ทานช่วยเหลือเกื้อกูลต่อผู้อื่นและการรักษาศีลไม่เบียดเบียนทำร้ายใครจะเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนให้คนได้มีโอกาสประสบการณ์ความสุขในชีวิตนี้ เพราะคนที่ไม่ให้ทานและรักษาศีล แม้จะร่ำรวยเพียงใดก็ยากจะมีความสุขอย่างแท้จริงในชีวิตได้ เพราะจะมีปัญหากับคนอื่นหรือไม่มีคนจริงใจกับตัวเอง และหลังจากการตายบุคคลนั้นก็จะมีโอกาสได้ไปเสพสุขในสวรรค์ที่เป็นดินแดนแห่งความสุขพร้อมด้ามกามคุณต่าง ๆ อีกทั้งทานและศีลที่ปฏิบัติถูกต้องยังสามารถเป็นฐานให้เราปฏิบัติธรรมได้สูงยิ่งขึ้นไป และอานิสงส์แห่งการให้ทานและรักษาศีลอยู่เป็นประจำนี้จะหนุนนำส่งให้เราได้เกิดในภพภูมิที่ดีกล่าวคือ สวรรค์นั่นเอง ซึ่งในสวรรค์เองก็ยังมีเรื่องของกามคุณมากมาย ดังนั้น โทษของกามก็เป็นสิ่งที่เราควรศึกษาให้เข้าใจอย่างถูกต้อง เพื่อที่จะได้หาทางหลีกเลี่ยง ซึ่งผู้ศึกษาจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

กาม คือ สวรรค์

สักคกถาในอนุพุพพิภพ เป็นการพรรณนาคุณของสวรรค์ ว่าเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ ซึ่งเป็นผลจากการให้ทานรักษาศีล คือช่วยเหลือกันด้วยทาน ไม่เบียดเบียนกันด้วยศีล เมื่อมีทานศีลอยู่ในที่ใด ที่นั้นก็เป็สวรรค์ ที่จริงพระพุทธองค์ตรัสแสดงเป็นกลาง ๆ เป็นสวรรค์ทางอายตนะ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจของเราทุกคนนี้เอง เมื่อประสบกับ รูปที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจทางตา เสียงที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจทางหู กลิ่นที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจทางจมูก รสที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจทางลิ้น โผฏฐัพพะคือสิ่งถูกต้องทางกายที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจทางกาย ธรรมะคือเรื่องราวที่คิดที่รู้ที่อยู่ในใจที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจทางใจสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในที่ใด ก็กล่าวได้ว่าเป็นสวรรค์ในที่นั้น เป็นสวรรค์ในโลกนี้เอง หรือแม้ในโลกอื่นก็เป็นสวรรค์ด้วย

เมื่อกามเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจอย่างนี้ จึงเป็นเหตุให้เราหลงเพลิดเพลินอยู่ในกาม ติดสุขอยู่ในกาม แต่เมื่อทุกขโทษปรากฏขึ้น เช่น ความโศกเศร้ารำพัน เมื่อต้องพลัดพราก จากสิ่งที่รัก

^{๔๗} พุทธศาสนิกชน, นรกับสวรรค์และการบำรุงพุทธศาสนาโดยฤทธิ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๓๒๔.

ใคร่ปรารถนาพอใจ หรือบุคคลที่รักใคร่ปรารถนาพอใจ ในช่วงเวลานั้นก็จะเกิดความเบื่อหน่ายในกาม แต่ก็ยังไม่ถึงขนาดอยากจะออกจากกาม เพราะว่ายังมีสุขส่วนอื่นของกามทำให้จิตติดอยู่ เป็นทุกข์อยู่ในส่วนนี้ แต่ก็ยังเป็นสุขอยู่ในส่วนโน้น เพราะทุกข์ที่เกิดขึ้นก็มีใจว่าจะตั้งอยู่อย่างนั้น เมื่อมีเกิดก็มีดับ เช่นเดียวกับสุขมีเกิดก็มีดับ จึงผลัดกันไปผลัดกันมา สุขบ้างทุกข์บ้าง คนจึงอยู่กันด้วยความหวังอันเป็น ตัวตันทา คือแม้ว่าจะพบทุกข์ในวันนี้ก็คิดว่าพรุ่งนี้จะมีสุข พบทุกข์ในสิ่งนี้ก็คิดว่าจะมีสุขในสิ่งนั้น เพราะฉะนั้นจึงเป็นอันว่ายังมีเพลิดเพลินอยู่ในกาม จึงจะทำให้ไม่คิดอยากจะออกจากกาม

โทษของกาม คือ นรก

แม้กามจะมีคุณ ทำให้น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ แต่กามก็มีโทษเช่นเดียวกัน คือทำให้คนหลงเพลิดเพลินติดอยู่ จึงต้องท่องเที่ยวในวัฏฏะทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด โทษของกามที่มองเห็นได้คือ เมื่อคนพอใจในกามมากขึ้นจึงไม่ให้นานรักษาศีล มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีการเห็นแก่ตัว ไม่คิดที่จะเผื่อแผ่ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นตามสมควร จึงมีนรกเกิดขึ้นในโลกนี้อยู่ทั่วไป มากบ้างน้อยบ้าง เช่น มีการฆ่ากันเพื่อทรัพย์สินเงินทอง ฆ่าได้แม้กระทั่งบิดามารดาของตน พี่น้องฆ่ากันเพื่อหวังมรดก เกิดสงครามทั้งระดับประเทศและระดับโลก เหล่านี้เป็นนรกในโลกนี้ เพราะเหตุที่ว่าขาดทานขาดศีล ก็เป็นนรกขึ้นมา ต่อเมื่อมีทานมีศีลจึงเป็นสวรรค์ ฉะนั้น นรกจึงมีในโลกนี้มากบ้างน้อยบ้างเป็นครั้งคราว แต่ก็มีอยู่เป็นประจำ คู่กับสวรรค์สำหรับผู้ที่มีทานมีศีล หรือหมู่ที่มีทานมีศีล แม้ผู้ที่มีทานมีศีล มีสวรรค์ของตัวเองอยู่ แต่เมื่อต้องอยู่ในหมู่ที่ไม่มีทานไม่มีศีล ที่เบียดเบียนกัน ก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย เหมือนกับไปพบนรก ที่ผู้อื่นสร้างขึ้น เพราะฉะนั้น สวรรค์จึงเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงไม่แน่นอนว่าจะมีอยู่เสมอไป และหากว่าจะมีขึ้นมาก็ต้องเกิดดับ ต้องสิ้นไปหมดไป นี่เป็นโทษของกามเพราะสวรรค์ก็เป็นกามอย่างหนึ่ง

การออกจากกาม คือทางปลอดโปร่ง

ที่จริงแล้วในขณะที่เราปฏิบัติทานหรือศีล นิเวศน์ได้ระงับลงชั่วคราวแล้ว เพราะขณะให้ทานรักษาศีลเราไม่มีความตระหนี่ ระงับกามวิตก, เรามีจิตเมตตา ระงับพยาบาทวิตก และเรามีจิตกรุณา ระงับความไม่เบียดเบียน แต่เมื่อไม่ได้ให้ทานไม่ได้รักษาศีลแล้ว ก็เลื่อยมกำเร็บขึ้นมาอีกเปรียบเหมือนหินทับหญ้า ดังนั้นควรปฏิบัติภาวนาเพื่อให้สามารถประหารนิเวศน์ได้อย่างถาวร นั่นคือบรรลุเป็นพระอรหันต์ แต่เบื้องต้นเอาเพียงแค่ปฏิบัติเพื่อได้ความสุขจากสมาธิก่อน เพื่อเปลี่ยนทัศนคติตนเองให้เห็นว่าความสุขจากสมาธิ ประณีตกว่ากามสุข เพราะถ้ายังไม่พบความสุขจากสมาธิ ก็ยังไม่อยากหนีจากกามสุข เปรียบเหมือนคนติดบุหรี่ ช่วงที่สูบบุหรี่ก็มีความสุขมาก เมื่อเลิกได้แล้วถึงกับพูดว่า รุ้อย่างนี้เลิกเสียตั้งนานแล้ว เพราะเขารู้สึกว่าสุขภาพดีขึ้น เมื่อจิตสงบได้ก็จะมีความสุขที่ไม่ใช่กามสุข เพราะเป็นความสุขที่ได้ออกจากกาม (เนกขัมมะ) แล้ว

โดยสรุป ประยุกต์คำสอนเรื่องอนุปฎิพิกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สู่การสอนธรรมะในยุคปัจจุบันเนื้อหาคำสอนเรื่อง การสอนเรื่องสวรรค์ในยุคปัจจุบัน หรือโทษของกาม หรือกามาที่นวกถา ควรแสดงให้เห็นโทษของการเสพกามคุณสมัยใหม่ เช่น คนที่หลงใหลในการแต่งตัวหรือการเสริมความงามก็จะได้รับทุกข์หรือโทษจากความหลงใหลนั้นอย่างที่ว่าบางคนไปทำศัลยกรรมจนเสียโฉมหรือเสียชีวิต คนที่มัวเมาในเรื่องลาภ ยศ และอำนาจก็จะได้รับโทษจากความมัวเมานั้นอย่างที่เกิดการแก่งแย่งช่วงชิงกันจนแม้แต่พี่น้องก็ฆ่ากันได้ และคนที่หักมากในเรื่องเพศสัมพันธ์ก็ได้รับโทษจากความมัวเมานั้นอย่างที่มีการฆ่ากันตายด้วยความหึงหวงหรือด้วยแรงแค้นที่ถูกนอกใจจนปรากฏเป็นข่าวบ่อยครั้ง

๔.๒.๔ การบวช ความสุขทางธรรมในยุคปัจจุบัน

เมื่อกามให้โทษแก่ชีวิตของเราอย่างที่ว่ามาในเรื่องโทษของกาม การออกจากกามหรือ การออกบวชจึงเป็นหนทางแห่งความปลอดภัยของชีวิตได้อย่างแท้จริง เพราะว่าโดยความเป็นจริง แล้วการออกไปบวชก็เป็นการมุ่งที่จะหาทางออกจากกามนั่นเอง แต่เมื่อพูดถึงเรื่องของการบวชแล้ว คนโดยส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจว่าจะต้องบวชแล้วไปอยู่ในวัด ไปนั่งสวดมนต์ ทำสมาธิ ห้ามออกไปไหน แต่ให้อยู่ภายในวัดและศึกษาปฏิบัติเฉพาะในวัดหรือในสำนักปฏิบัติธรรมเท่านั้น ซึ่งความเชื่อนี้ก็ยังอยู่ในสมัยปัจจุบัน

ดังนั้น บุคคลในเรื่องที่เกี่ยวกับการบวชในสมัยปัจจุบันออกเป็น ๔ ประเภทคือ ๑. ผู้ที่ไม่บวชทั้งกายและใจ ๒. ผู้ที่กายบวชแต่ใจไม่บวช ๓. ผู้ที่ใจบวชแต่กายไม่บวช ๔. ผู้ที่บวชทั้งกายและใจ^{๔๘} ซึ่งพออธิบายได้ ดังต่อไปนี้

ประเภทที่ ๑ ผู้ที่บวชทั้งกายและใจ คือกายก็ทำได้ครองเพศของนักบวช แทนจิตใจก็ยังคิดชั่วพูดชั่วและทำชั่วหรือยังหมกมุ่นอยู่ในกามคุณอยู่ตลอดเวลา

ประเภทที่ ๒ ผู้ที่กายบวชแต่ใจไม่บวช คือนักบวชที่ครองสมณเพศบรรพชิตทั่วไปแต่ยังมีความคิดชั่วครู่ชั่วและทำชั่วและยังคิดและหมกมุ่นแต่เรื่องกามคุณอยู่ตลอดเวลา

ประเภทที่ ๓ ผู้ที่ใจบวชแต่กายไม่บวช คือคฤหัสถ์ที่ยังครองเรือนอยู่แต่มีจิตใจใฝ่ใน เรื่องของการบุญ การทำบุญกุศล อยู่ตลอดเวลาคือ มีความคิดที่ดี การพูดที่ดี และการกระทำที่ดีหรือไม่หมกมุ่นในเรื่องกามคุณมากจนเกินไป

ประเภทที่ ๔ ผู้ที่บวชทั้งกายและใจ คือนักบวชที่ครองสมณเพศบรรพชิตที่มีจิตใจดี มุ่งมั่นที่จะประพฤติ ปฏิบัติตามสิกขาบทและพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และแสดงไว้อย่างเคร่งครัดและพยายามหลีกเลี่ยงหนีจากกามคุณทั้งกายและทางใจอยู่ตลอดเวลา

^{๔๘} พระราชวิสุทธิกวี, สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา), หน้า ๖๕.

การบวชทั้ง ๔ ประเภทนั้น ผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่า การบวชประเภทที่ ๑ และประเภทที่ ๒ เป็นการบวชที่ไม่ดี เพราะเป็นการบวชที่ไม่มีความสมบูรณ์และยังไม่มีความพร้อมในการที่จะออกบวชอย่างแท้จริงอย่างการบวช ประเภทที่ ๑ ก็เปรียบเหมือนชาวบ้านทั่วไปที่หาเช้ากินค่ำไม่คิดจะทำบุญทำกุศลอันใด โดยปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่าประโยชน์ในแต่ละวัน

ส่วนประเภทที่ ๒ ยังดีหน่อยที่เข้ามาบวชเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนาแต่พวกนี้ก็กลับประมาทปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่าประโยชน์แต่ละวัน เหมือนกับนักบวชโดยทั่วไปตามวัดต่าง ๆ ที่ไม่ค่อยสนใจในการศึกษาเล่าเรียน และประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง และยังประพฤติศีลเป็นอาจिनอย่างค่างกล่าวที่ท่านได้เปรียบเปรยนะกว่าประเภทนี้ไว้ว่า “เข้าเอน เพลนอน บ่าย ๆ พักผ่อน เย็นนั่งดูโทรทัศน์ ดึกๆหนอยนั่งฉันทามา” ซึ่งการบวชของนักบวชทั้งสองประเภทนี้ไม่ใช้การบวชหรือการออกจากการตามหลักของอนุพุทธิกถา

ส่วนการบวชประเภทที่ ๓ และประเภทที่ ๔ นั้นเป็นการบวชที่มีความสมบูรณ์อยู่พอสมควรอย่างการบวชประเภทที่ ๓ เป็นการบวชใจของคฤหัสถ์ที่ยังครองเรือนอยู่ แต่สามารถบวชเป็นนักบวชได้โดยไม่ต้องนุ่งห่มอย่างนักบวชโดยทั่วไป แต่เป็นคนที่ตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ และศีล ๘ อย่างเคร่งครัดซึ่งการบวชประเภทนี้ เป็นนักบวชที่มีอยู่ในสังคมโดยทั่วไปที่แตกต่างจากนักบวชตามวัดและตามสำนักต่าง ๆ ก็คือไม่ได้นุ่งห่มอย่างนักบวชเท่านั้น แต่เป็นการนำเอาใจของตนเองมาบวชซึ่งมีตัวอย่างของบุคคลที่บวชใจแต่กายไม่ได้บวช ที่มีชื่อเสียงที่ผู้ศึกษาได้นำมากล่าวในที่นี้คือ

ส่วนการบวชประเภทที่ ๓ และประเภทที่ ๔ นั้นเป็นการบวชที่มีความสมบูรณ์อยู่พอสมควรอย่างการบวชประเภทที่ ๓ เป็นการบวชใจของคฤหัสถ์ที่ยังครองเรือนอยู่แต่สามารถบวชเป็นนักบวชได้โดยไม่ต้องนุ่งห่มอย่างนักบวชโดยทั่วไปแต่เป็นคนที่ตั้งมั่นอยู่ในศีล ๕ และศีล ๘ อย่างเคร่งครัดซึ่งการบวชประเภทนี้เป็นนักบวชที่มีอยู่ในสังคมโดยทั่วไปที่แตกต่างจากนักบวชตามวัดและตามสำนักต่าง ๆ ก็คือไม่ได้นุ่งห่มอย่างนักบวชเท่านั้นแต่เป็นการนำเอาใจของตนเองมาบวช

ส่วนการบวชประเภทที่ ๔ คือการบวชที่สมบูรณ์แบบ เป็นการบวชทั้งกายและใจคือนักบวชที่อยู่ตามวัดหรือตามสำนักต่าง ๆ ที่มีความตั้งใจในการบวช เพื่อพัฒนาขัดเกลาจิตใจของตนเองให้มีความดียิ่งขึ้นและพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนสามารถก้าวหลุดพ้นไปจากความทุกข์ต่าง ๆ ในสังสารวัฏได้ การบวชที่สมบูรณ์แบบแท้จริงนั้น ต้องประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้

- ๑) เป็นการออกไปแสวง ไปค้นหาว่าอะไรที่มันดีกว่าการที่อยู่ครองเรือน
- ๒) เป็นการปฏิบัติที่มีชีวิตอยู่อย่างต่ำต้อย ไม่มีทรัพย์สินสมบัติใดๆเลย
- ๓) เป็นการปฏิบัติศีล บังคับตน บังคับอินทรีย์สละของรักของชอบใจสุดยอดในโลกนี้
- ๔) เป็นทางสะดวกที่จะเดินทางไปนอกลูกโลก

- ๕) เป็นโอกาสที่จะได้สิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรได้รับ คือ ความรอดของจิตใจ เป็นต้น
- ๖) เป็นการอยู่บนหัวของคนทุกคน
- ๗) เป็นการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นหรือทำกุศลสาธารณะอื่นๆได้อย่างกว้างขวาง^{๔๙}

ถึงความหมายของการบวชทั้ง ๘ ประการนี้และนักบวชในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะเป็นการบวชที่มุ่งแสวงหาพ้นทุกข์เพื่อให้ไปถึงพระนิพพาน

ดังนั้นการประยุกต์การบวชในอนุพุทธานั้นเราจะเน้นไปในแบบที่ ๓ คือการบวชใจแต่กายไม่ได้บวช เพราะในอนุพุทธานั้นเป็นการมุ่งสอน คุณให้สละมากกว่าที่จะสอนบรรพชิต ด้วยการมุ่งสอนคุณให้สละเพื่อให้เห็นโทษของกาม และการออกแบบประพจน์พรหมจรรย์ นั่นคือ “เนกขัมมานิสังสกถา” สำหรับคนยุคใหม่ในยุคปัจจุบันจะเน้นการชี้ให้เห็นประโยชน์ของการออกจากกามหรือหลีกเลี่ยงบรรเทาความหมกมุ่นมัวเมาในการเสพกามคุณ ซึ่งประโยชน์ของการออกกาม ในปัจจุบันก็ตรงกันข้ามกับโทษของกาม คือการออกจากการทำให้พ้นจากโทษหรือภพภัย ที่เกิดจากการและได้ประสบกับความสงบสุข ตั้งแต่ระดับต่ำจนถึงระดับสูงขึ้นไป อยู่กับความสามารถในการออกตามประโยชน์ที่เห็นได้ง่าย ๆ ของการออกจากกาม นอกเหนือจากการไม่ประสบกับโทษที่เกิดจากการหมกมุ่นในกามก็คือความสุขสบายที่เพิ่มขึ้น เพราะไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาการเงินทองที่เหลือเพิ่มมากขึ้น เพราะไม่ต้องไปเสียกับการซื้อเสพกามสุขภาพทั้งกายและใจที่ดีขึ้น เพราะไม่ถูกรังแกที่เราเสพให้โทษเช่น โทษที่เกิดจากการเสพสุราและสูบบุหรี่ เวลาจะทำให้ประโยชน์แก่ตนเองและสังคมมีมากขึ้น เพราะไม่ต้องเสียไปกับการแสวงหาและเสพกามและอิสระที่เพิ่มมากขึ้น เพราะไม่ถูกตามมามากมายซึ่งเหนี่ยวรั้งให้ไปกับสิ่งที่เราควรทำไม่ได้

กล่าวโดยสรุปการประยุกต์ใช้อนุพุทธานี้ทั้ง ๕ ประการนั้นควรชี้ให้เห็นว่าความหมายของคำสอนของอนุพุทธานั้นมีความหมายอยู่หลายประการอย่างเช่นการให้ทานมีลักษณะที่หลากหลาย การละเมียดศีลหรือรักษาศีลมีหลากหลายเช่นกัน สวรรค์ก็มีหลายประเภทสวรรค์ที่อยู่บนดินในโลกนี้ และสวรรค์ที่อยู่บนท้องฟ้าก็คือในโลกหน้า โทษของกามก็มีหลากหลายแง่หลายมุม ซึ่งตามก็ให้ความรู้แก่คนที่เสพในลักษณะต่าง ๆ มากมาย เช่น ทำให้เกิดความทุกข์โศก ความเศร้าเสียใจ หรือบางคนอาจจะต้องเสียชีวิต เพราะกามก็มีอยู่ไม่ใช่น้อยส่วนการออกจากกาม หรือการออกแบบนั้นเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด ที่คนในสังคมควรให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ เพราะมีทางนี้ทางเดียวเท่านั้นที่สามารถหลีกเลี่ยงโทษของการได้เพราะถ้าเราสามารถออกไปจากกันได้เราก็สามารถออกจากทุกข์ได้แน่นอน

^{๔๙} พุทธทาสภิกขุ, **พรหมจรรย์ของการบวช**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ บริษัท ตฤตา พับลิเคชัน จำกัด), หน้า ๒๓๔.

เพราะฉะนั้นเมื่อสภาพสังคมไทยในปัจจุบันยังมีปัญหาอยู่มากมาย และคนส่วนมากยังยึดติดอยู่กับแกมอาร์มต่าง ๆ ที่น่าปรารถนานะใครน่าพอใจซึ่งคนทั้งหลายยังไม่สามารถตัดกิเลสตัณหาได้โดยเด็ดขาดการนำหลักธรรมต่างๆมาประยุกต์ใช้ในสังคมย่อมมีประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองและผู้อื่นแน่นอน โดยเฉพาะหลักอานุภาพพิกขาและอริยสัจ๔ ให้คนได้ศึกษา ประพฤติปฏิบัติตามเพื่อช่วยบรรเทาความลุ่มหลงมัวเมาในชีวิต โดยอาศัยการประพฤติปฏิบัติตามกำลังความสามารถของแต่ละคน น่าจะเป็นทางออกระดับพื้นฐานต่อการแก้ไขปัญหาในสังคมโดยรวม เพราะเมื่อบุคคลได้มีการปฏิบัติตามคำสอนจะมากหรือน้อยก็ตาม ย่อมจะส่งผลดีต่อพฤติกรรมส่วนตัวทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตในสังคม เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคมได้อย่างดี และจะช่วยให้ผู้อื่นและสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขความสงบอย่างแท้จริงได้

ดังนั้น อานุภาพพิกขาจึงสามารถนำมาประยุกต์ ทั้งในด้านการใช้ชีวิตประจำวันและสามารถนำไปปรับใช้กับสังคมในยุคปัจจุบัน เพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมทั้งคำสอนอื่นๆให้ทันสมัยทั้งนี้ เพื่อช่วยให้คนสมัยใหม่และเข้าใจความจริงเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับพื้นฐานและระดับสูง เราก็สามารถแก้ปัญหาหรือบรรเทาความทุกข์ในชีวิตได้ตั้งแต่ในชีวิตนี้หรือในโลกมนุษย์นี้ การประยุกต์วิธีการสอนรวมทั้งเนื้อหาของอานุภาพพิกขาให้เข้ากับสังคมในยุคปัจจุบันจึงมีประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์แก่คนในสังคมปัจจุบัน

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาวิเคราะห์อนุพุพพิภพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ” มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ๑) เพื่อศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพุพพิภพ ๒) เพื่อศึกษาคำสอนเรื่องอนุพุพพิภพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และ ๓) เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุพพิภพในสังคมปัจจุบัน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และรวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) จากหนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินไปตามหลักการที่ได้วางแนวทางไว้จนพบประเด็นคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพุพพิภพ

ผลวิจัยพบว่า คำว่า อนุพุพพิภพ ตามรูปศัพท์ภาษาบาลี คือ อนุพุพพิภพ แปลว่า วาจา เป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ หรือวาจาเป็นเครื่องกล่าวแสดงซึ่งธรรมโดยลำดับ หมายถึง ถ้อยคำที่กล่าวโดยลำดับตั้งแต่เบื้องต้นขึ้นไป มี ๕ ข้อคือ ทานกถา ถ้อยคำที่พรรณนาทาน สิลกถา ถ้อยคำที่พรรณนาศีล สัคคกถา ถ้อยคำที่พรรณนาสวรรค์ กามาทีนวกถา ถ้อยคำที่พรรณนาอาทีนพ คือโทษของกาม และเนกขัมมานิสังสกะถา ถ้อยคำที่พรรณนาอาทีนสังคของเนกขัมมะคือการออกจากกามซึ่งอนุพุพพิภพ เป็นแนวการสอนธรรมแบบหลักที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั่วไป คือพระองค์ทรงใช้เป็นประจำ โดยเฉพาะก่อนการแสดงอริยสัจ ๔ โดยมีเนื้อหาแสดงไปตามลำดับขั้น ๆ เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงการคล่องชีวิตติงาม โอบอ้อมอารี ช่วยเหลือกันดำรงตนในสุจริตที่เรียกว่าทานและศีล ต่อมาก็แสดงชีวิตที่มีความสุข ความเอิบอ้อม พรั่งพร้อม ที่เป็นผลของการครองชีวิตติงามเช่นนั้น เรียกว่าสัคคะ จากนั้น แสดงข้อเสียข้อบกพร่อง ชี้ให้เห็นโทษ คือความไม่สมบูรณ์เพียงพอของความสุข ความพรั่งพร้อมเช่นนั้น เรียกว่ากามาทีนวะ และในที่สุดแสดงทางออกพร้อมทั้งผลดีต่าง ๆ ของทางออกนั้น เรียกว่าเนกขัมมานิสังสะ เมื่อผู้ฟังมองเห็นผลดีของทางออกนั้นจึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ ต่อท้ายเป็นตอนจบ

โดยสรุปอนุப்புพิภกา คือพระธรรมเทศนาที่แสดงไปตามลำดับ เพื่อฟอก และขัดเกลา อหยาตย์ของผู้ฟัง ให้สะอาด หมดจด และประณีตลึกซึ้งขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จากง่ายไปหายาก จนจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ ๔ และมีความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์ ประกอบด้วยหลักธรรม ๕ ประการคือ ๑) ทานกถา แสดงเรื่องการให้ทานและประโยชน์ของการให้ทาน ๒) สีลกถา แสดงเรื่องการรักษาศีล และประโยชน์ของการรักษาศีล ๓) สัคคกถา แสดงเรื่องสวรรค์อันเป็นผลานิสงค์ของการทำความดี คือให้ทานและการรักษาศีล ๔) กามาทีนวกถา แสดงเรื่องโทษของการติดอยู่ในกามคือ โลภียสุข สุขแบบทางโลกซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ยั่งยืนคงทนถาวร และ ๕) เนกขัมมานิสังสกถา แสดงเรื่องอานิสงค์ของการออกจากกามอันเป็นโลกุตระสุข คือสุขทางธรรม อันเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้และดีงาม

๕.๑.๒ คำสอนเรื่องอนุப்புพิภกาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ผลวิจัยพบว่า ในพระไตรปิฎกไม่ปรากฏคำอธิบายความหมายของอนุப்புพิภกาโดยตรง แต่มีแต่องค์ประกอบ หรือเป็นคำสอนที่ปรากฏในคำสอนเรื่องอนุப்புพิภกา เช่น ในพระวินัยปิฎกมหาวรรค กล่าวว่อนุப்புพิภกา คือ พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงความลำดับอันประกอบด้วย ๑) ทานกถา เรื่องทาน ๒) สีลกถา เรื่องศีล ๓) สัคคกถา เรื่องสวรรค์ ๔) กามาทีนวกถา เรื่องสวรรค์ และ ๕) เนกขัมมานิสังสกถา เรื่องอนิสงค์แห่งการออกจากกาม และในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธ์วรรค ยังกล่าวอธิบายเพิ่มเติมถึงหลักการแสดงอนุப்புพิภกาของพระพุทธเจ้าว่าในการแสดงหลักธรรมทั้ง ๕ ข้อที่ยกมานี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องทาน เป็นลำดับแรก แล้วแสดงเรื่องศีล เรื่องสวรรค์ เรื่องโทษของกาม และอานิสงค์การออกจากกามไปตามลำดับดังนี้

ส่วนในชั้นอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์ ได้อธิบายความหมายของอนุப்புพิภกาไว้ดังนี้ ในอรรถกถาอัมพัฏฐสูตร กล่าวว่ อนุப்புพิภกา คือ ธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอหยาตย์ของผู้ฟังให้ประณีตขึ้นไปเป็นชั้น ๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วนปรมัตถ์” และในอรรถกถาอุปาลิวาท ได้ให้ความหมายว่ อนุப்புพิภกา คือ เทศนาที่แสดงไปโดยลำดับ เพื่อฟอกอหยาตย์ของสัตว์ให้หมดจดเป็นชั้น ๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับอริยสัจต่อไป ดุจผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้วควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดี ในความหมายเดียวกันนี้ยังพบในอรรถกถาสุปพุทธกฐินสูตร ว่ อนุப்புพิภกา ได้แก่ กถาตามลำดับอย่างนี้ว่ ศีลในลำดับแห่งทาน สวรรคในลำดับแห่งศีล มรรคในลำดับแห่งสวรรค์ จริงอยู่พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงความยินดีพร้อมด้วยเหตุ ต่อแต่นั้น ทรงประกาศโทษโดยนัยต่าง ๆ เพื่อให้หมู่มสัตว์สงบแล้ว จึงแสดงวิวิฎฐะ โดยการประกาศคุณแห่งเนกขัมมะเป็นประธาน ของเหล่าสัตว์ผู้มีหทัยสลดเพราะการฟังโทษ

จากการศึกษาพบว่าการแสดงอนุப்புพิภกาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าพระองค์ ได้แสดงไว้หลายที่หลายวาระด้วยกัน ในการแสดงอนุப்புพิภกาธรรมนั้นสามารถสรุปใจความสำคัญว่

หลักการสอนนี้พระพุทธเจ้าทรงมุ่งสอนจากสิ่งที่ย่างไปหาสิ่งที่ยาก ทรงสอนจากสิ่งที่เป็นรูปธรรม ไปสู่นามธรรม ทรงสอนจากสิ่งที่เข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก ซึ่งคำสอนดังกล่าวนี้ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า อนุပ္พพิททา คือคำสอนที่แสดงไปตามลำดับไม่ข้ามขั้นตอน ไม่ตัดลัดให้ขาดใจความคำสอน ในลักษณะเช่นนี้ย่อมสามารถพอกจิตใจของผู้ฟังให้สูงยิ่งขึ้นไปตามลำดับได้จนสามารถทำให้ผู้ที่ได้ฟังเกิดความเบื่อหน่ายในกาม และตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันงาม หรือบางคนเกิดความศรัทธาเลื่อมใส อาจจะออกบวชเพื่อหาทางพ้นทุกข์ไปจากสังสารวัฏก็มี ดังมีตัวอย่างที่ปรากฏในพระไตรปิฎกแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงคำสอนเรื่องอนุပ္พพิททาแก่บุคคลหลายประเภทด้วยกันเช่น ทรงแสดงหลักธรรมนี้แก่ ยสกุลบุตร พร้อมทั้งครอบครัวเป็นครั้งแรกและในคราวต่อ ๆ มา ก็แสดงเมณฑกคหบดี พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าโรหณะ มัลลกะษัตริย์ เพล็ฏฐกัจจายนะพราหมณ์ สีหเสนาคหบดี อนาถบิณฑิกเศรษฐี โปกขรสาดิพราหมณ์ กุญทันตะพราหมณ์ พรหมอายุพราหมณ์ อุบาลีคหบดี และอุคคคหบดี เป็นต้น และยังมีมหาชนจำนวนมากที่ได้รับฟังพระธรรมเทศนาอนุပ္พพิทานี้จากพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงแสดงแก่บุคคลทั่ว ๆ ไปทั้งคนในและนอกศาสนาของโดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ ผู้ที่ได้ฟังอนุပ္พพิทานี้ก็ได้เกิดความเข้าใจเห็นแจ้งในธรรม ตรงตามความเป็นจริงได้ แล้วก็ทำให้ได้บรรลุมรรคผลตามบุญบารมีและกรรมของแต่ละบุคคลไป โดยสามารถสรุปคำสอนเรื่องอนุပ္พพิททา ที่พระพุทธเจ้าแสดงไว้สาระสำคัญอยู่ ๕ ประการคือ

๑) ทานกถา คือการให้หรือการบริจาคเพื่อทำลายความโลภความตระหนี่ความเห็นแก่ตัวให้หมดไปจากจิตใจ

๒) สีลกถา คือการประพฤติกาย วาจา ให้เรียบร้อยเพื่อให้พ้นจากกายทุจริต วจีทุจริต

๓) สักคกถา คือสวรรค์ ผลแห่งการทำดี ให้ทาน และรักษาศีลยอมให้ผลเป็นกามสุขอันเป็นทิพย์

๔) กามาทินวกถา คือโทษของกาม กามแม้ให้ความสุขก็จริงความสุขเหล่านี้แม้เป็นความสุขที่ได้จากการเกิดอยู่บนสวรรค์ก็ตาม แม้จะพร่างพร้อมบริบูรณ์ทุกอย่างก็ตาม แต่ว่าความสุขเหล่านี้ก็ไม่ยั่งยืน เมื่อหมดผลแห่งบุญแล้วก็ย่อมหมุนเวียนไปเกิดอีกตามกรรมที่ทำได้กระทำเอาไว้ย่อมได้รับทุกข์อีก เพราะยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป อีกทั้งกามยังทำให้เกิดโทษหรือความทุกข์ด้วยไม่ใช่ให้แต่ความสุขเพียงอย่างเดียว

๕) เนกขัมมานิสังสกถา คือการออกบวช หรือการออกจากกามคุณอันเป็นทางนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เพราะกามทั้งหลายให้ผลเป็นทุกข์มากกว่าให้ผลเป็นสุข เพราะผู้ปรารถนาในกามย่อมเป็นทุกข์ในการแสวงหา เป็นทุกข์เพราะต้องคอยรักษา เป็นทุกข์เพราะต้องพลัดพรากจากของอันเป็นที่รัก การจะออกจากกามได้ก็ต้องทำลายตัวตัณหา ซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์เหล่านี้ให้ได้จึงจะพ้นจากทุกข์ได้อย่างเด็ดขาด

ทั้งหมดนี้คือเนื้อหาโดยสรุปของอนุப்புพิภพที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ผู้ที่มีปัญญาบารมี และอินทรีย์แก่กล้า พอเขาได้ฟังคำสอนเหล่านี้ก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรู้ว่าเขาผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความศรัทธาตั้งมั่นในธรรมแล้ว พระองค์ก็จะทรงแสดงสามกัณฑ์เสนาคือ อริยสัจ ๔ อันประกอบไปด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นลำดับต่อไป เพื่อที่จะให้เขาเกิดความธรรมสังเวช ได้รู้ถึงความเป็นจริงและรู้วิธีออกจากทุกข์อันเป็นเหตุให้ ผู้ฟังพ้นจากทุกข์ได้ ซึ่งเกิดผลกับบุคคลที่ได้รับฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทคือ ๑.) การแสดงอนุப்புพิภพของพระพุทธเจ้าส่งผลให้ผู้ฟังออกบวช และ ๒.) การแสดงอนุப்புพิภพของพระพุทธเจ้าส่งผลให้ผู้ฟังเลื่อมใสในพระรัตนตรัย

จากการศึกษาอีกพบว่า การแสดงอนุப்புพิภพที่ส่วนใหญ่พระพุทธเจ้าจะแสดงแก่คฤหัสถ์ หรือฆราวาส (ผู้ครองเรือน) เพราะการแสดงอนุப்புพิภพจะเน้นการสอนไปที่ผู้ครองเรือนมากกว่าที่จะเป็นบรรพชิต เพราะอนุப்புพิภพมีเนื้อหาของการให้ทาน การรักษาศีล สวรรค์ โทษของกาม และเนกขัมมะ ซึ่งส่วนใหญ่ฆราวาสจะมีโอกาสได้ประสบพบเจอมากกว่าบรรพชิต

๕.๑.๓ การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุப்புพิภพในสังคมปัจจุบัน

ผลวิจัยพบว่า วิธีการประยุกต์คำสอนเรื่องอนุப்புพิภพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สู่การสอนธรรมะในยุคปัจจุบัน พบว่าเนื่องจากอนุப்புพิภพ เป็นธรรมที่แสดงโดยพระพุทธเจ้า ผู้ฟังเป็นผู้มีความพร้อมที่จะบรรลุธรรมทำให้ได้ดวงตาเห็นธรรมในทันที แต่ในปัจจุบันผู้สอนและผู้ฟังมีความแตกต่างจากสมัยก่อนมาก จึงไม่สามารถเข้าใจธรรมได้ ดังนั้นแนวทางการประยุกต์ใช้อนุப்புพิภพจึงต้องคิดพิจารณาในหลายแง่มุม เพื่อจะได้นำมาปรับใช้ในสังคมยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสมต่อไป ดังนี้

๑) การประยุกต์อนุப்புพิภพปรับใช้อย่างบูรณาการให้ได้ประโยชน์ ๓ ชั้น

ถ้าหากคนในสังคมปัจจุบันรู้จักนำประโยชน์ทั้ง ๓ ชั้น คือ ทิฐุธรรมมีกัตถะ ประโยชน์ในโลกนี้ , สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ในโลกหน้า , และปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่ง มาปรับใช้อย่างบูรณาการ คือ ปฏิบัติควบคู่กันไป ก็จะเกิดประโยชน์อย่างมหาศาล ประโยชน์ในโลกนี้ เช่น ให้ทานแล้วเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น, รักษาศีลแล้วสังคมสงบสุข, เจริญภาวนาแล้วทำให้มีสมาธิและสติในชีวิตประจำวัน, ประโยชน์ในโลกหน้า เช่น ให้ทานรักษาศีลเจริญภาวนาแล้ว หากเกิดเป็นมนุษย์จะร่ำรวยทรัพย์ หากเกิดเป็นเทวดาจะเสพทิพย์สุขบนสวรรค์, ประโยชน์อย่างยิ่ง เช่น ให้ทานรักษาศีลเจริญภาวนาแล้ว จะเป็นการขัดเกลากิเลสให้เบาบาง และอาจได้บรรลุธรรมขั้นใดขั้นหนึ่งจนถึงสูงสุดคือพ้นทุกข์ได้มรรคผลนิพพาน

ดังนั้นในขณะที่ประกอบอาชีพทำมาหากินอยู่ ก็ต้องศึกษาและปฏิบัติธรรม เพื่อประโยชน์ในปัจจุบันต่อตนเองและสังคม, เพื่อสั่งสมบุญให้ได้ไปเกิดสุคติโลกสวรรค์ และเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด

คือมรรคผลนิพพาน เหตุที่ต้องปฏิบัติให้ได้ประโยชน์ทั้ง ๓ ควบคู่กันไป เพราะความตายเป็นสิ่งไม่แน่นอน ถ้ามีแต่ปฏิบัติเฉพาะประโยชน์ในปัจจุบัน หากตายกะทันหัน ก็หมดโอกาสสะสมบุญเพื่อไปสู่สุคติโลกสวรรค์ และตัดทางบรรลุมรรคผลนิพพาน

๒) การประยุกต์อนุพุทธานุสสติหลักดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือน

ปกติแล้วอนุพุทธานุสสติใช้แสดงกับผู้ครองเรือน ยังต้องบริโภคมกามอยู่ ซึ่งหลักในการดำเนินชีวิตของผู้ครองเรือนที่ถูกต้องนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าจะต้องแสวงหาทรัพย์โดยชอบธรรม แล้วนำทรัพย์นั้นมาบำรุงตนเอง และครอบครัวให้เป็นสุข และแจกจ่ายทำบุญ ที่สำคัญคือไม่มัวเมา และเห็นโทษจากการมัวเมาในความสุขที่มาจากทรัพย์นั้น และมีปัญญาออกจากจากการมัวเมานั้น ในกามโกศสูตรได้แบ่งผู้ครองเรือนไว้ ๑๐ ประเภท พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญผู้ครองเรือนประเภทที่ ๑๐ ว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ดั่งมีข้อความว่า “บรรดากามโกศบุคคล ๑๐ จำพวกนี้ กามโกศบุคคลที่แสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ด้วยการทำงานที่ไม่ผิด ครั้นแสวงหาได้แล้ว บำรุงตนให้เป็นสุข และแจกจ่าย ทำบุญ ทั้งเป็นผู้ไม่มัวเมา ไม่หมกมุ่น ไม่จดจ่อ เห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใช้สอยโภคทรัพย์เหล่านั้นนี้ เป็นผู้เลิศ ประเสริฐ เป็นหัวหน้า สูงส่ง ล้ำเลิศ”

๓) การประยุกต์ใช้ ทานกถา สิลกถา และเนกขัมมานิสังสกถา ในยุคปัจจุบัน

ข้อธรรมในอนุพุทธานุสสติเรื่องทานกถา สิลกถา และเนกขัมมานิสังสกถา เหมาะที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน โดยเปลี่ยนทานกถา เป็นการปฏิบัติทำทาน เปลี่ยนสิลกถา เป็นการปฏิบัติรักษาศีล และเปลี่ยนเนกขัมมานิสังสกถา เป็นการปฏิบัติเนกขัมมะ ซึ่งเป็นธรรมที่นำมาปฏิบัติได้ มีในหลักธรรมอื่น เช่น ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี, ทาน ศีล ภาวนา, สิลสัมปทา จากสัมปทา ปัญญาสัมปทา, จากานุสสติ สีลานุสสติ เป็นต้น ส่วนธรรมในอนุพุทธานุสสติที่เหลือคือ สัคคกถา และกามาทีนวกถา นั้น อาจใช้ประกอบการปฏิบัติทาน ศีล และเนกขัมมะ ในขั้นคิดโดยแยกกาย (โยนิโสมนสิการ) เพราะความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ย่อมนำมาใช้ควบคู่กับธรรมข้ออื่นอยู่เสมอ

จากการศึกษาในครั้งนี้ได้นำหลักอนุพุทธานุสสติมาประยุกต์และปรับใช้ เพื่อเสนอวิธีการในการสอนอนุพุทธานุสสติ ให้เข้ากับสังคมในยุคปัจจุบัน โดยสรุปเป็นประเด็นดังนี้

๑) การให้ทานในยุคปัจจุบัน

วิธีการปฏิบัติทานให้เหมาะสมกับปัจจุบันว่า “ทาน ศีล ภาวนา เราคงปฏิบัติได้ถูกต้องตามสถานการณ์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า วิเจยย ทานาตพฺพ ยตถ ทินฺนํ มหปฺพลํ ต้องพิจารณาให้ดีแล้วจึงให้ทานในที่ที่มีผลมาก คำว่าพิจารณาคือเลือกของถวาย และเลือกผู้รับ ประการแรกเลือกของถวายให้เหมาะกับผู้รับ ใส่บาตรพระเพื่อให้พระท่านมีกำลังเผยแผ่พระพุทธศาสนา เรียกว่ามี เจตนาเบื้องต้นก่อนถวาย ของที่ถวายเป็นของบริสุทธิ์ เรียกว่าเป็นทักษิณาที่บริสุทธิ์ วันสำคัญทางศาสนาขอให้มีเจตนาที่ดี บูชาพระด้วยเจตนาที่เป็นกุศล ให้จิตเกิดโสมนัสดีใจชื่นใจ ถ้าเจตนา ก่อนทำ กำลังทำ และ

ทำแล้วผ่องใสทาน ก็มีผลมาก มีอานิสงส์มาก อีกประการหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้รับด้วย ถ้าผู้รับเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ เพิ่งออกจากกัมมัญฐาน ทานยิ่งให้ผลมาก อีกอย่างหนึ่งคือถวายสงฆ์เรียกว่าสังฆทานเป็นวิธีที่ปลอดภัยอย่างหนึ่ง เมื่อใดพระอริยะเจ้ามาใช้ประโยชน์จากทานนั้นผู้บริจาคก็จะได้บุญใหญ่ ขอให้ใช้วิจรรณญาณประกอบการให้ทาน คือ พิจารณา ดังนี้เป็นต้น

๒) การรักษาศีลในยุคปัจจุบัน

วิธีการประยุกต์คำสอนข้อศีลกถา ควรนำเอาพฤติกรรมและเหตุการณ์ยุคปัจจุบันมาตีความและอธิบายให้เห็นว่า เป็นการละเมิดศีลอย่างไร และก่อให้เกิดผลเสียอย่างไร ในทางตรงกันข้าม หากประพฤติตามหลักของศีลแค่เพียงศีล ๕ ก็จะได้รับผลหรืออานิสงค์ที่ดีเป็นการตอบแทนทั้งในระดับโลกียะ คือ การได้รับกามคุณ ๕ หรือลาภ ยศ สรรเสริญ และสุข และระดับโลกุตระคือช่วยขัดเกลาจิตใจ เพื่อไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง ซึ่งผลดีโดยภาพรวมในปัจจุบันของศีลคือความสงบสุขที่เกิดขึ้นแก่ผู้รักษาศีลและสังคม

๓) การสอนเรื่องสวรรค์ในยุคปัจจุบัน

วิธีการสอนเรื่องสวรรค์ในยุคปัจจุบัน หรือโทษของกาม หรือกามาที่นวกถาควรแสดงให้เห็นโทษของการเสพกามคุณสมัยใหม่ เช่น คนที่หลงใหลในการแต่งตัวหรือการเสริมความงามก็จะได้รับทุกข์หรือโทษจากความหลงใหลนั้นอย่างที่ว่าบางคนไปทำศีลกรรมจนเสียโฉมหรือเสียชีวิต คนที่มัวเมาในเรื่องลาภ ยศ และอำนาจก็จะได้รับโทษจากความมัวเมานั้นอย่างที่เกิดการแก่งแย่งช่วงชิงกันจนแม้แต่พี่น้องก็ฆ่ากันได้ และคนที่หักมากในเรื่องเพศสัมพันธ์ก็ได้รับโทษจากความมกมกนั้น อย่างที่มีการฆ่ากันตายด้วยความหึงหวงหรือด้วยแรงแค้นที่ถูกลอกใจจนปรากฏเป็นข่าวบ่อยครั้ง

๔) การบวช ความสุขทางธรรมในยุคปัจจุบัน

วิธีการสอนคือ การบวชใจแต่กายไม่ได้บวช เพราะในอนุพุทพิกถาเป็นการมุ่งสอน คฤหัสถ์มากกว่าที่จะสอนบรรพชิต ด้วยการมุ่งสอนคฤหัสถ์เพื่อให้เห็นโทษของกาม และการออกแบบประเพณีพรหมจรรย์ นั่นคือ “เนกขัมมานิสังสกา” สำหรับคนยุคใหม่ในยุคปัจจุบันจะเน้นการชี้ให้เห็นประโยชน์ของการออกจากกาม หรือหลีกเลี่ยงบรรเทาความหมกมุ่นมัวเมาในการเสพกามคุณ ซึ่งประโยชน์ของการออกกาม ในปัจจุบันก็ตรงกันข้ามกับโทษของกาม คือการออกจากการทำให้พ้นจากโทษหรือภพภัย ที่เกิดจากการและได้ประสพกับความสงบสุข ตั้งแต่ระดับต่ำจนถึงระดับสูง ขึ้นอยู่กับความสามารถในการออกตามประโยชน์ที่เห็นได้ง่าย ๆ ของการออกจากกาม นอกเหนือจากการไม่ประสพกับโทษเกิดจากการหมกมุ่นในกามก็คือ ความสุขสบายที่เพิ่มขึ้น เพราะไม่ต้องดิ้นรนแสวงหาการเงินทองที่เหลือเพิ่มมากขึ้น เพราะไม่ต้องไปเสียกับการซื้อเสพกาม สุขภาพทั้งกายและใจที่ดีขึ้น เพราะไม่ถูกรังการที่เราเสพให้โทษเช่น โทษที่เกิดจากการเสพสุราและสูบบุหรี่ เวลา

จะทำให้ประโยชน์แก่ตนเองและสังคมมีมากขึ้น เพราะไม่ต้องเสียไปกับการแสวงหาและเสพกามและ
อิสระที่เพิ่มมากขึ้น เพราะไม่ถูกตามมามากมายซึ่งเหนี่ยวรั้งให้ไปกับสิ่งที่เราควรทำไม่ได้

อนุพุทติกถาจึงสามารถนำมาประยุกต์ ทั้งในด้านการใช้ชีวิตประจำวันและสามารถนำไป
ปรับใช้กับสังคมในยุคปัจจุบัน เพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมทั้งคำสอนอื่น ๆ ให้ทันสมัย
ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้คนสมัยใหม่และเข้าใจความจริงเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งใน
ระดับพื้นฐานและระดับสูง เราก็สามารถแก้ปัญหาหรือบรรเทาความทุกข์ในชีวิตได้ตั้งแต่ในชีวิตนี้หรือ
ในโลกมนุษย์นี้ การประยุกต์วิธีการสอนรวมทั้งเนื้อหาของอนุพุทติกถาให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบัน
จึงมีประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์แก่คนในสังคมปัจจุบัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์อนุพุทติกถาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นการศึกษา
ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนเรื่องอนุพุทติกถา ศึกษาคำสอนเรื่องอนุพุทติกถาที่ปรากฏใน
พระไตรปิฎก นำไปสู่การประยุกต์คำสอนเรื่องอนุพุทติกถาในสังคมปัจจุบันเพื่อนำมาปรับใช้ให้
เหมาะสมกับยุคสมัยและสังคมมนุษย์ในปัจจุบัน

ดังนั้นรูปแบบ วิธีการ กระบวน และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่นำเสนอแล้วนี้ เมื่อนำไปปฏิบัติ
จริงในดำเนินชีวิตประจำวัน อาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับการใช้ในสถานการณ์
จริง และปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมนั้น ๆ และผู้นำผลงานวิจัยนี้ไปใช้สามารถที่จะต่อยอดใน
การนำหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนาในหมวดธรรมหรือหัวข้อธรรมอื่น ๆ มาประยุกต์ใช้
ในการดำเนินชีวิตต่อไปโดยอาศัยกระบวนการศึกษาตามแนวอนุพุทติกถาต่อไป

๕.๒.๑ สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑) การนำอนุพุทติกถามาประยุกต์ในชั้นปฏิบัติ นอกจากการปฏิบัติ ทาน ศีล ภาวนา แล้ว
ยังมีกรรมฐานที่ควรศึกษาในรายละเอียด คือ อนุสสติ ๑๐ เช่น จาคานุสสติ สีลานุสสติ เทวทานุสสติ
กายคทานุสสติ มรณานุสสติ และอุปสมานุสสติ เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับอนุพุทติกถา จึงควรศึกษาวิจัย
ในรายละเอียดต่อไป

๒) คนในยุคปัจจุบันยังติดอยู่ในกามคุณ จึงไม่คิดหาทางออก เพราะยังไม่สลัดใจเห็นโทษ
ภัยของกาม ดังนั้นสำหรับการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งต่อไป จึงควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อเปรียบเทียบคุณ
และโทษของกาม เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

๑. คัมภีร์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖

พระพุทธโฆษาจารย์. วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหากัจจายนเถระ. เนตติปกรณ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๐.

พระอุปติสสเถระ. วิมุตติมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

๒. หนังสือ

กรมศิลปากร. คัมภีร์มิลินทปัญหา ไทย-บาลี. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้งจำกัด, ๒๕๕๐.

จักรพล พิมพ์การ. พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, ๒๕๕๑.

ปิ่น มุกข์กันต์. ประมวลศัพท์ศาสนา. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๒๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). คำวัด. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี้ยงเสียง, ๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

พระธรรมวิสุทธิกวี พิจิตร ฐิตวณโณ. อนุพุทธิกถาที่ปณี. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖.

กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **หลวงพ่อบัญญาสอนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ม.ป.พ..

พระมหานิยม อุตโตโม. **หลักสูตรย่อบาลีไวยากรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยง เชียง, ๒๕๒๓.

พระราชวิสุทธิกวี. **สถาบันสงฆ์ในสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๒

พระอุดมคณาธิการ และคณะ. **พจนานุกรม บาลี-ไทย สำหรับนักศึกษาฉบับปรับปรุงใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พันตรี ป.หลงสมบุญ ประยุทธ์ หลงสมบุญ. **พจนานุกรม มคอ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรื่องปัญญา, ๒๕๔๐.

พุทธทาส ภิกขุ. **ภาษาคน-ภาษาธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

_____. **นรกกับสวรรค์และการบำรุงพุทธศาสนาโดยอุกวิธี**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๓๙.

_____. **ประตูสู่นรก-สวรรค์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์น้ำฝน, ๒๕๓๘.

_____. **พรหมจรรย์ของการบวช**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ บริษัท ตาตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๙

สมเด็จพระญาณสังวร. **๔๕ พรรษาของพระพุทธเจ้า ฉบับรวมเล่ม** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **วิธีสร้างบุญบารมี**. กรุงเทพมหานคร: มปป.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ อังกฤษ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๘.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุเชาว์น พลายชุม. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๓. **คุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์**

พระมหาวิศัคดี คานพรม. “การประยุกต์วิธีสอนเรื่องอนุปุพพิกาเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

อภิชาติ พรสี. “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเทศนาวิธีตามแนวอนุพุพิภคาในสังคมไทยปัจจุบัน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระมหาสมศักดิ์ สุวณฺณรตโน. “ความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาสมจินต์ สมมาปโย วันจันทร์. “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระมหาสง่า ไชยวงศ์. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานในพระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์ศึกษา

ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

พระมหาทองเก็บ ญาณพล สุขพล. “การบำเพ็ญทานของพระพรหมคุณาภรณ์ไพบูลย์ กตปุณฺโณ,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

๔ สื่่ออิเล็กทรอนิกส์

ธรรมะไทย. ลักษณะเด่นของพุทธศาสนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dhammadharmathai.org/buddhism/buddhismhistory.php>. [๒๘ ตุลาคม ๒๕๖๐].

พระธรรมวิสุทธิมงคล บัว ญาณสมปนฺโน. อนุพุพิภคาเทศน์อบรมพระสงฆ์ ณ วัดป่าบ้านตาด.

[ออนไลน์].แหล่งที่มา: http://www.luangta.com/thamma/thamma_talk_text.Php?ID=1034&CatID=3. [๓๐ ตุลาคม ๒๕๖๐].

อภิธรรมออนไลน์. พระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ ๙ กัมมัญฐานสังคหวิภาค . “ทานบารมี”.

[ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://www.abhidhamonline.org/aphi/p9/113.htm>. [๓๐
ตุลาคม ๒๕๖๑].

พระเทพโสมภณ ประยูร ธมฺมจิตฺโต. พระพุทธศาสนาในสถานการณ์โลกปัจจุบัน. [ออนไลน์].

แหล่งที่มา: [http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=905
&articlegroup_id=81](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=905&articlegroup_id=81). [๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๑].

พระธรรมธีรราชฆาตมุนี. ทาง ๕ สาย. [ออนไลน์].แหล่งที่มา: <http://www.geocities.com/metharung/five-way.htm>. [๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ - นามสกุล : พระครูสุนทรชั้นตรีต (คำนึ่ง ขนติพโล)
- วัน เดือน ปี เกิด : ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๐
- การศึกษา : พ.ศ.๒๕๑๓ นักรธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดดอนชัย
: พ.ศ.๒๕๔๒ มัธยมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนหอปรียัติศึกษา วัดพระธาตุหริ-
ภุญชัย จังหวัดลำพูน
: พ.ศ.๒๕๔๗ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ประสบการณ์ทำงาน : พ.ศ.๒๕๓๙ - ปัจจุบัน เป็นเจ้าอาวาสวัดศรีเกิด จังหวัดเชียงใหม่
: พ.ศ.๒๕๕๙ - ปัจจุบัน เป็นเจ้าคณะอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
- ตำแหน่งปัจจุบัน : เจ้าคณะอำเภอสันป่าตอง
: เจ้าอาวาสวัดศรีเกิด
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดศรีเกิด ถนนราชดำเนิน ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่